

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Харківський політехнічний інститут»

Ю.Є. Демідова, Т.С. Павленко

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ
СИТУАЦІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ
В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ТА ОСВІТИ**

Навчальний посібник

Затверджено
редакційно-видавничою
радою університету,
протокол № 1 від 04.06.2014 р.

Харків
НТУ «ХПІ»
2015

ББК 74.5 Я7

УДК 378.124(07)

Д 30

Рецензенти:

В. О. Панасенко, д-р техн. наук, проф., начальник науково-технічного відділу Державної установи «Державний науково-дослідний і проектний інститут основної хімії» (ДУ «НІОХІМ»);

Ю.Д. Бойчук, д-р. пед. наук, проф., завідувач кафедри здоров'я людини та корекційної освіти Харківського національного педагогічного університету

Демідова Ю.Є.

Д 30 Організаційні аспекти розслідування небезпечних ситуацій на виробництві в системі управління та освіти : навч. посібник / Ю. Є. Демідова, Т. С. Павленко – Х. : НТУ «ХПІ», 2015. – 278 с.

ISBN

Висвітлено основні положення теоретичного матеріалу та практичного досвіду у вирішенні конкретних завдань з охорони праці в освітній та управлінській галузях діяльності.

Призначено для студентів технічних ВНЗ денної і заочної форм навчання, а також для фахівців.

Іл. 10. Табл. 70. Бібліогр. 62 назв.

УДК 378.124(07)

ББК 74.5 Я7

ISBN

© Ю. Є. Демідова,

Т. С. Павленко, 2015

ВСТУП

Зміст освіти у вищому навчальному закладі – це категорія, яка обумовлена потребами суспільства, виробництва і відбивається у вимогах суспільства до системи знань, умінь і навичок, до світоглядних позицій і професійно значущих особистісних якостей фахівців.

Якщо класичне розуміння змісту діяльності майбутнього фахівця передбачає наявність в її структурі переважно функцій з винахідництва, організації виробництва технічних систем, а також різноманітні дослідження, то в сучасних умовах важливою її складовою виступає виконання організаційно-управлінських функцій. Останнім часом у професійній діяльності особливого значення набуває соціотехнічне проектування, головна увага в якому приділяється не технічним компонентам, а людському чиннику, тобто змісту і характеру діяльності людини, її ціннісним, соціальним і психологічним аспектам.

Сьогодні особливої актуальності набуває формування у майбутніх фахівців не тільки розуміння ролі охорони праці та необхідності її забезпечення, але й важливості виховання та прищеплення стійких навичок безпечних прийомів праці своїм працівникам, формування у них культури безпеки. Важливо при цьому показати гуманістичну спрямованість цієї функції у загальному контексті вирішення технічних, соціальних та економічних проблем. Необхідно формувати у майбутніх спеціалістів розуміння особистості людини, її життя і здоров'я як найвищої цінності. Таке завдання стає комплексним і повинне реалізуватися не тільки при вивченні соціально-гуманітарних та психолого-педагогічних дисциплін, а й у процесі професійної підготовки, при вивченні фахових дисциплін.

У структурі професійної діяльності системи управління та освіти

працезохоронна діяльність займає важливе місце й обов'язково має бути присутня практично у будь-якій з її компонентів: соціальному, психолого-педагогічному, виховному, організаційно-управлінському, науково-дослідному тощо.

Керівник сучасного підприємства не може дозволити собі зневажливого ставлення до таких аспектів охорони праці, як дотримання трудового законодавства, вимоги технічної документації, витрати на працезохоронні заходи і навчання персоналу безпечним прийомам праці. Роль цих аспектів особливо зростає у ринкових умовах.

Необхідність удосконалення методик навчання з працезохоронної підготовки майбутніх фахівців зумовлена тим, що протягом останніх років відбулося помітне зниження припустимого рівня небезпек і шкідливих навантажень на виробництвах України. Цю тенденцію необхідно розглядати як загальну переорієнтацію в цінностях і оцінках сучасного суспільства, насамперед, що до життя і здоров'я людини.

Загальна освіта з питань охорони праці досягається двома шляхами:

- 1) шляхом включення до змісту окремих спеціальних лекцій з відповідних фахових навчальних курсів матеріалу щодо питань безпеки праці;
- 2) шляхом викладання спеціального курсу «Основи охорони праці».

Вивчення названого курсу ґрунтується на систематиці методів створення та підтримання безпечних умов праці, тобто на таких моментах, які відокремлюють глибинну сутність науки про промислову безпеку від змісту інших дисциплін і визначають її роль та міждисциплінарні зв'язки.

Використовуючи інноваційні методики навчання в курсі охорони праці, необхідно звертати увагу саме на зміст і характер викладення навчального матеріалу. Особливістю цього посібника є те, що теоретичний матеріал базується на законодавчих документах з охорони праці. Це надає студентам безпосередню можливість ознайомлення із нормативно-законодавчою базою з охорони праці.

Такий підхід є найбільш доцільним, тому що студенти повинні ви-

вчати не тільки теоретичні аспекти розслідування небезпечних ситуацій на виробництві, а й знати законодавчу базу, яка є основою практичних дій. У посібнику наведено основні організаційні аспекти розслідування небезпечних ситуацій на виробництві у системі адміністративного менеджменту та управління навчальними закладами.

Потрібно зазначити, що кваліфіковане проведення процедур розслідування небезпечних ситуацій на виробництві можливе тільки за умови, якщо фахівці з питань охорони праці обізнані щодо нормативно-правових документів, які регламентують певні процедури, вільно володіють термінологією з питань охорони праці, усвідомлюють сучасний стан проблем і основних завдань профілактики небезпечних виробничих ситуацій.

Таким чином, комплексне вирішення всіх цілей і завдань управління охороною праці на ґрунті здійснення повного циклу управлінських функцій на різних рівнях організаційної структури підприємства забезпечує високу ефективність управління охороною праці на підприємстві, закладає основу для проведення превентивних заходів щодо попередження реалізації небезпечних ситуацій на виробництві.

Це видання допоможе студентам усвідомити важливість вивчення дисциплін «Основи охорони праці» та «Охорона праці в галузі» для ефективного використання отриманих знань у майбутній професійній діяльності.

РОЗДІЛ 1

КАТЕГОРІЙНО-ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ МОДУЛЯ «РОЗСЛІДУВАННЯ, ОБЛІК ТА АНАЛІЗ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОВЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ТА АВАРІЙ»

1.1. Нормативно-правова основа проведення дослідження причин небезпечних ситуацій на виробництві

Об'єктом вивчення модуля є нормативно-правова основа аналізу небезпечних ситуацій на виробництві, яка є необхідною щодо профілактики виробничого травматизму і профзахворювань для подальшого покращення організації та умов праці.

Предмет вивчення модуля – це складові процедур, розслідування, обліку та повідомлення про нещасні випадки, професійні захворювання, аварії на виробництві з метою їх попередження.

Завдання вивчення модуля:

Знання

- сучасних проблем і основних завдань профілактики небезпечних виробничих ситуацій;
- основних систем та методів захисту людини на виробництві;
- вимоги основних нормативно-правових документів, що регламентують створення та підтримання безпечних, комфортних умов праці;
- змісту нормативно-правових документів, що регламентують процедури розслідування, обліку та повідомлення про нещасні випадки, професійні захворювання, аварії на виробництві;
- організаційно-технічних заходів, засобів щодо попередження виникнення небезпечних виробничих ситуацій, локалізації та ліквідації їхніх наслідків;
- наслідків впливу небезпечних та шкідливих виробничих факторів на працюючих, характеру реакції організму людини на негативну дію факторів виробничого середовища з урахуванням специфіки механізму токсичної дії небезпечних речовин, енергетичного впливу, механічної та комбінованої дії вражаючих факторів;

- методів оцінки рівня надійності експлуатації технологічних процесів і обладнання;
- імовірнісних структурно-логічних моделей аналізу небезпечних виробничих ситуацій;
- методів оцінки стану спроможності працівників до роботи в умовах стандартних або небезпечних виробничих ситуацій, згідно з встановленими функціональними обов'язками;

Вміння

- визначити коло своїх обов'язків щодо виконання завдань професійної діяльності з урахуванням імовірності прояву небезпечної та шкідливої дії виробничих факторів, які можуть сприяти створенню небезпечних ситуацій та призвести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання;
- оцінити виробничі умови, стан технологічного обладнання щодо особистої безпеки, безпеки колективу, провести моніторинг небезпечних ситуацій та обґрунтувати головні підходи та засоби збереження життя, здоров'я та захисту працівників в умовах загрози і виникнення небезпечних виробничих ситуацій;
- обґрунтувати та забезпечити виконання комплексу робіт на об'єкті господарювання з попередження виникнення небезпечних виробничих ситуацій, локалізації та ліквідації їхніх наслідків;
- забезпечити координацію зусиль виробничого колективу щодо попередження виникнення небезпечних виробничих ситуацій та ліквідації їх наслідків;
- ідентифікувати небезпечні та шкідливі виробничі фактори, віднайти шляхи попередження їхньої негативної дії, використовуючи для цього імовірнісні структурно-логічні моделі;
- провести навчання та контроль знань із питань охорони праці працівників;
- надати допомогу та консультації працівникам із практичних питань охорони праці захисту як у стандартних, так і у небезпечних виробничих ситуаціях;
- аналізувати механізми впливу небезпечних та шкідливих виробничих факторів, визначати характер реакції організму людини на нега-

тивну дію факторів виробничого середовища з урахуванням специфіки механізму токсичної дії небезпечних речовин, енергетичного впливу, механічної та комбінованої дії вражаючих факторів;

- провести розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.

Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві регламентується статтею 22 Закону України «Про охорону праці» [18], а також 171 статтею Кодексу законів України про працю (далі КЗпП) [20]. Проводиться розслідування та облік небезпечних ситуацій на виробництві відповідно до документа НПАОП 0.00-6.02-04 «Положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» (далі – НПАОП 0.00-6.02-04) [24], затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1112 від 25.08.04.

У статті 171 КЗпП [20] в Україні вказано обов'язки власників підприємств щодо розслідування небезпечних ситуацій, а саме: «Обов'язки власника або уповноваженого ним органу щодо розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Власник або уповноважений ним орган повинен проводити розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України».

Згідно з пунктом 22 [24], роботодавець повинен організовувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій. Означений документ затверджено Кабінетом Міністрів України за погодженням із всеукраїнськими об'єднаннями профспілок.

У документі НПАОП 0.00-6.02-04 [24] визначено конкретну процедуру проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій, що сталися на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності, виду економічної діяльності або в їх філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах чи у фізичних осіб-підприємців, які відповідно до законодавства використовують найману працю (далі – підприємство).

Дія НПАОП 0.00-6.02-04 [24] поширюється на:

- власників підприємств або уповноважені ними органи (далі – роботодавці);
- осіб, у тому числі іноземців та осіб без громадянства, які відповідно до законодавства уклали з роботодавцем трудовий договір (контракт) або фактично були допущені до роботи в інтересах підприємства (далі – працівники);
- осіб, які забезпечують себе роботою самостійно.

Необхідно зазначити що, згідно з НПАОП 0.00-6.02-04 [24] проводиться розслідування та ведеться облік нещасних випадків, професійних захворювань, що сталися з особами, які відповідно до законодавства України працюють за трудовим договором (контрактом) у військових частинах (підрозділах) або на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління Міноборони, МВС, Держспецзв'язку, Мінтрансзв'язку, СБУ.

Використання названого документа є правомірним під час розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, клінічними ординаторами, аспірантами, докторантами під час навчально-виховного процесу, у тому числі під час виробничого навчання, практики на виділеній ділянці підприємства під керівництвом уповноважених представників навчального закладу. А також розслідування нещасних випадків та професійних захворювань, що сталися з працівниками, які перебували у відрядженні за кордоном, проводиться згідно з цим Порядком, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

Проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з працівниками під час прямування на роботу чи з роботи пішки, на громадському, власному або іншому транспортному засобі, що не належить підприємству і не використовувався в інтересах підприємства, здійснюється згідно з Порядком розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру.

Дія документа НПАОП 0.00-6.02-04 [24] не поширюється на військовослужбовців та інших осіб, які проходять військову службу у певних частинах чи на підприємствах згідно із статутами військової служби.

Необхідно розглянути правовий документ, у якому також обов'язково відзначено процедури розслідування та обліку щодо небезпечних ситуацій на виробництві, а саме колективний договір.

Колективний договір – нормативний акт, що регулює трудові, соціально-економічні відносини між роботодавцем і працівником.

Колективні договори дозволяють враховувати, погоджувати інтереси, потреби всіх учасників трудових відносин у системі соціального партнерства, складової сфери праці. Сторонами колективного договору є працівники підприємства, їх представницький орган – професійні союзи (або представники трудового колективу) і роботодавець (або призначена ним адміністрація).

Зміст національних нормативно-правових документів щодо дослідження небезпечних ситуацій на виробництві враховує вимоги документів, які розроблені Міжнародною організацією праці (надалі МОП).

Міжнародна організація праці (англ. International Labour Organization, ILO) – спеціалізована установа ООН, що займається проблемою регулювання трудових відносин. З 2012 р. учасниками МОП є 185 країн. З 1920 р. штаб-квартира МОП – Міжнародне бюро праці знаходиться в Женеві. У Москві розташовано офіс Субрегіонального бюро для країн Східної Європи і Центральної Азії.

Головним органом МОП є Міжнародна конференція праці, під час проведення якої ухвалюють усі документи. Міжнародне бюро праці виконує функції секретаріату МОП. МОП ухвалює конвенції та рекомендації, призначені питанням праці. Крім конвенцій та рекомендацій було прийнято три декларації:

- Філадельфійську декларацію про цілі та завдання МОП;
- Декларацію 1977 р. про багатонаціональні підприємства і соціальну політику;
- Декларацію 1988 р. про основні права і принципи у сфері праці.

Конвенції підлягають ратифікації країнами-учасницями і є міжнародними договорами обов'язковими, для виконання у випадку ратифікації. Рекомендації не є обов'язковими для виконання документами. Якщо держава не ратифікувала будь-яку конвенцію, вона несе відповідальність за фактом членства в МОП. Документацію МОП російською,

англійською, французькою, іспанською, китайською, німецькою, португальською, арабською мовами зібрано у базі даних міжнародних трудових стандартів.

У документах МОП зазначено такі принципи:

- праця не є товаром;
- свобода слова і свобода об'єднань є необхідними умовами постійного прогресу;
- бідність у будь-якій країні є загрозою для загального благополуччя;
- всі люди незалежно від раси, віри, статі мають право на створення достойного матеріального стану і духовного розвитку в умовах свободи та поваги, економічної сталості і рівних можливостей.

Конференція є всесвітнім форумом для обговорення загальних трудових і соціальних проблем, міжнародних трудових норм, також у ній визначається загальна політика установи. Кожні два роки на конференції приймається дворічна програма праці і бюджет МОП, що складається з внесків країн-членів.

1.2. Термінологія і категорії понять документації щодо регламентації процедур дослідження причин небезпечних ситуацій на виробництві

Понятійний апарат нормативно-правової документації за своєю суттю є знаковою системою, що обслуговує галузь трудового законодавства. А тому його розвиток обумовлено тими факторами, завдяки яким розвивається трудове право. Насамперед це економічні, соціально-політичні, ідеологічні, правові, мовні фактори. Нові економічні відносини у суспільстві потребують оновлення традиційних понять трудового права.

Термінологія – один із прийомів розробки та удосконалення змісту документів, а тому за необхідності уточнити правову норму розробник удосконалює її мову.

Історично нормативно-правові поняття розвиваються від конкретних до абстрактних, від казуїстичних формувань до правових припи-

сать, достатньо широкі для того, щоб охопити всю сукупність суспільних відносин, які мають однакові риси, а також можуть бути пояснені однією загальною формулою [44].

Визначення поняття – це логічна операція. За правилами логіки визначення повинно бути пропорційним, а саме значення (об'єми) виразу, яке визначаємо, і його пояснення обов'язково має співпадати. Розкрити зміст поняття або значення терміна можливо тільки шляхом перелічення ознак, які його характеризують, а також засобом безпосереднього визначення предметів, явищ, ситуацій, що позначають поняття. Не припустимо включення зайвих елементів у визначення поняття, тому що його нормативний зміст будим більше за фактичний.

Понятійний апарат є об'єднанням окремих елементів, понять, термінів, категорій та їх визначень. Відокремити окремі групи категорій і термінів методологічно важливо, оскільки дозволяє з'ясувати значущість поняття, визначити його роль і відвести відповідне місце у системі. Категорії понять нормативно-правової документації значно великі, щонайбільші за ступенем узагальнення, основні поняття складають ядро понятійного апарату, навколо якого об'єднано та структуровано усі інші елементи – поняття, терміни, визначення.

Понятійний апарат, яким користуються у нормативно-правовій документації, є структурно упорядкованою сукупністю понять. Об'єднання категорій і термінів відбувається на ґрунті їх взаємозалежності та взаємозв'язку, що обумовлено системними якостями нормативно-правової документації. Через логічний зв'язок понять ж одне з них не є незалежним, всі вони взаємно визначають один одного і накладають обмеження на можливі інтерпретації кожного окремого поняття [41]. Залежність понять виявляється у тому, що їх значення або зміст розкривається один крізь одне, таким чином, наступне поняття включає характеристики попереднього. Якщо один термін обумовлює зміст іншого, то наступний є похідним. Похідні поняття ґрунтуються на первинних, тобто базових, тому що складаються з їх змісту. Але за рахунок спеціальних кваліфікованих ознак похідні поняття набувають більш конкретного змісту ніж базові.

Таким чином, понятійний апарат, що використовується у нормативно-правовій документації під час розслідування, аналізу та обліку небезпечних ситуацій – це ієрархічно організована система передачі інформації, яка включає логічно взаємопов'язані та структурно упорядковані поняття, категорії, терміни та їх визначення. Основними рисами означеного понятійного апарату є цілісність, відносна самостійність для функціонування у правовому понятійному просторі, його здатність бути інструментом формування норм трудового права. Цілі користування понятійним апаратом комунікативні та гносеологічні.

Термінологія – це засіб, пізнання суті, змісту, застосування на виробництві соціально-правових, санітарно-гігієнічних, технічно-експлуатаційних, лікувально-профілактичних норм, зведених у нормативно-технічній, нормативно-правовій документації для будь-якої галузі діяльності.

Основною метою є досягнення однаковості у розумінні і використанні норм законодавства про працю, виключення протиріч у з'ясуванні термінів, встановлення місця кожного терміна і його правової дефініції у нормативно-правових актах.

Оскільки понятійний апарат є системою, то до нього застосовуються головні системні принципи: цілісність, структурність, ієрархічність, взаємозалежність системи та середовища.

Принцип цілісності

Понятійний апарат нормативно-правової документації – самодостатня і відокремлена у визначеному колі система понять, що обслуговує конкретну галузь законодавства. Окремі поняття самі по собі не є правовими, але маючи нормативне закріплення, вони стали елементами визначень і інтегруються у систему правових термінів.

Принцип структурності

Понятійний апарат – це структурно-роздроблена цілісність, у якій кожний термін має визначене функціональне значення і обумовлене для нього місце. Структура дозволяє виявити сукупність сталих зв'язків між термінами. Означені зв'язки забезпечують збереження основних якостей понятійного апарату під час використання.

Принцип ієрархії

Ієрархічність передбачає таку структурну організацію багаторівневої системи понять, що упорядковує взаємодію між рівнями від вищого до нижчого. Кожен рівень виступає як головний що до нижчих рівнів і як підлеглий відносно вищих. Таким чином, спостерігається диференціація, за якої кожний рівень системи понять виконує визначене коло функцій на вищому рівні – функція узагальнення інформації, необхідної для діяльності всієї системи. Дотримання принципу ієрархії забезпечує послідовність формування понять – кожне наступне включає вже сформульований термін. Ієрархічний зв'язок обумовлює місце кожного терміна у системі понятійного апарату.

Принцип взаємодії за нормативно-правовою та нормативно-технічною документацією

Понятійний апарат формується під час активної взаємодії суб'єктів розслідування. Середовищем формування є галузь знань охорони праці, гігієни праці, трудового права (мікросередовище), а також сучасна українська мова (макросередовище).

З'ясуємо основоположні поняття «праця» і «робота», відповідно до правил української мови – це синоніми. Однак у нормативно-правовій документації кожне з цих понять виконує свою нормативну функцію. Більш абстрактний термін «Праця» використовується для позначення у кодифікованому акті нормативно-правової документації КЗпП [20], для формування принципів права, для назв глав. Наприклад: «Охорона праці», «Праця жінок», «Праця молоді». У названих формулюваннях превалює не стільки юридична, скільки соціально-економічна, філософська суть категорії. Поняття «робота» має більший ступінь конкретності і використовується безпосередньо для формування нормативних і правових норм. У КЗпП [20] термін «робота» наведений у значенні виробнича діяльність (ст. 47, 48, 51, 54–56, 63–65, 8–90 та ін.), або професійних функцій – спеціальності, кваліфікації, посади (ст. 15, 24–28, 38). Якщо слово має декілька значень, під час розслідування небезпечних ситуацій рекомендується користуватися основним із них. Тобто таким значенням, яке максимально є незалежним від сполучення з іншими словами і незалежним суттєво від позиції, яку воно займає у конкретних висловах.

Друге слово, що також має багато значень – «організація», яке у нормативно-правовій документації використовується перш за все для позначення юридичної особи, а також як внутрішнє упорядкування, узгодженість, взаємодія окремих елементів виробничого або трудового процесів. У цьому сенсі воно вживається у ч.3 ст.25 КЗпП [20], де йде мова про зміни в організації виробництва і праці. Є ще й третє значення терміна «організація» – об'єднання громадян, у якому він вживається що до професійних спілок.

У літературі зазначалося, що взаємозалежність термінів полягає в тому, що з одного гніздового слова створюються стійкі словосполучення, які відбивають близькі поняття. Під час розслідування небезпечних ситуацій такими словами, які утворюють лексичні одиниці, є робота – робітник, роботодавець, робочий час, робоча зміна і таке інше, труд – право на труд, трудовий договір, трудові обов'язки, трудова дисципліна, внутрішній розпорядок, трудовий колектив.

Практичне значення вживання подібної термінології у нормативно-правовій документації полягає в тому, що:

- за її допомогою можна достатньо точно надати пояснення конкретним функціональним операціям, обов'язкам, ситуаціям;
- можна викреслити поняття за неоднозначною суттю;
- можна запобігти подвоєнню термінології.

Поняття первинні мають основоположний характер, вони є вихідною точкою для побудови понятійного апарату нормативно-правових актів. Це *фундаментальні терміни*, тому що вони використовуються у будь-яких документах, що регламентують суспільні відносини. Наприклад: законодавство про працю, робітник, роботодавець, умови праці та інші. На другому місці *основні понятійні категорії*, що становлять похідні терміни фундаментальних, створюючи основу понятійної системи документації. Наприклад: колективний договір, виробнича необхідність, робочий час, час відпочинку, трудовий колектив, представники робітників, представники роботодавця та інше. Основні терміни менше, на відміну від фундаментальних, використовуються у документах. Під час вивчення процедур розслідування, аналізу та обліку небезпечних ситуацій необхідно використовувати фундаментальні, основні, насамперед

спеціальні терміни. *Спеціальні терміни* призначені для конкретизації окремих елементів трудових відносин, функціональних обов'язків, умов праці, стану обладнання, стану здоров'я людини. Наприклад: нещасний випадок, професійне захворювання, шкідливий виробничий фактор, небезпечний виробничий фактор, професійне навчання та ін.

Названа класифікація не досконала і є достатньо умовною. Як основні, так і спеціальні поняття використовуються у широкій кількості нормативно-правової та нормативно-технічної документації. А тому логічно розкривати суть і зміст окремого поняття у тому нормативному просторі, на тому рівні, де він є домінуючим, де у колі супровідних слів стає зрозумілішим для користувача.

Правильне використання термінів дозволяє з'ясувати логічну послідовність реалізації причин, обставин небезпечних ситуацій на виробництві, поетапність аналізу умов праці, виробничого середовища, стану обладнання та споруд із найбільшим ступенем конкретизації, що вкрай необхідно під час розробки превентивних заходів, які б попереджали створення подібних аварійно-виробничих ситуацій. З'ясуємо категорії основних термінів, що використовуються під час процедур дослідження небезпечних виробничих ситуацій. Наприклад, до категорії фундаментальних термінів потрібно віднести такі:

- *роботодавець* – власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання, і фізична особа, яка використовує найману працю (ст. 1 Закону України «Про охорону праці») [18];

- *працівник* – особа, яка працює на підприємстві, в організації, установі та виконує обов'язки або функції згідно з трудовим договором (контрактом) (ст. 1 Закону України «Про охорону праці») [18];

- *безпечні умови праці* – стан умов праці, за якого вплив на працівника небезпечних і шкідливих виробничих чинників усунуто, або вплив шкідливих виробничих чинників не перевищує граничнодопустимих значень (п. 4.14 ДСТУ 2293-99) [8].

До категорії основних термінів належать такі визначення:

- *шкідливий виробничий фактор* – фактор середовища і трудового процесу, вплив якого на працюючого за певних умов (інтенсивність,

тривалість та ін.) може спричиняти професійне захворювання, тимчасове або стійке зниження працездатності, підвищити частоту соматичних і інфекційних захворювань, призвести до порушення здоров'я нащадків (Гігієнічна класифікація) [8];

- *небезпечний (виробничий) чинник* – виробничий чинник, вплив якого на працівника у певних умовах призводить до травм, гострого отруєння або іншого раптового різкого погіршення здоров'я або до смерті (п. 4.18) [8].

- *гранично допустиме значення шкідливого (виробничого) чинника* – граничне значення шкідливого виробничого чинника, вплив якого на людину в разі його щоденної регламентованої тривалості не призводить до зниження працездатності і захворювання в період трудової діяльності та у наступний період життя, а також не справляє несприятливого впливу на здоров'я нащадків (п. 4.20) [8];

- *виробничий травматизм* – явище, що характеризується сукупністю виробничих травм і нещасних випадків на виробництві (п.4.23) [8].

У разі проведення процедур щодо небезпечних виробничих ситуацій використовуються спеціальні терміни:

- *нещасний випадок на виробництві* – раптове погіршення стану здоров'я чи настання смерті працівника під час виконання ним трудових обов'язків внаслідок короткочасного (тривалістю не довше однієї робочої зміни) впливу небезпечного або шкідливого чинника (п. 4.25) [8];

- *нещасний випадок* – це обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть (ст. 14 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності») [15];

- *травма* – порушеність анатомічної цілісності організму людини або його функцій внаслідок дії чинників зовнішнього середовища;

• *професійне захворювання* – патологічний стан людини, обумовлений надмірним напруженням організму, або дією шкідливого виробничого чинника під час трудової діяльності (п. 4.54). [8]

При проведенні обробки, аналізу інформації виробничого травматизму, професійних захворювань, аварій на виробництві, що характеризуються кількісними та якісними показниками, тобто під час збору статистичних даних, використовують всі категорії понять.

Висновок. Вірне проведення процедур розслідування з небезпечних ситуацій на виробництві можливо тільки за умови, якщо фахівці з питань охорони праці обізнані щодо нормативно-правових документів, які регламентують означені процедури, вільно володіють термінологією з питань охорони праці, усвідомлюють сучасний стан проблем і головних завдань профілактики небезпечних виробничих ситуацій.

Контрольні запитання

1. Знання яких за змістом документів допомагають провести ретельне розслідування небезпечних ситуацій на виробництві: нещасних випадків, професійних захворювань, аварій?
2. Засоби аналізу, розслідування небезпечних ситуацій на виробництві.
3. Організаційні вміння фахівця щодо попередження небезпечних ситуацій на виробництві.
4. Професійні вміння фахівця під час проведення дослідження небезпечних ситуацій на виробництві.
5. Назва документів, що регламентують процедури дослідження небезпечних ситуацій на виробництві.
6. Принципи, що складають основу діяльності Міжнародної організації праці.
7. Суть та призначення користування термінологією у нормативно-правовій документації.
8. Основне правило визначення понять.
9. Побудова понятійно-категорійного апарату нормативно-правової документації.

10. Основні принципи системи побудови понятійно-категорійного апарату нормативно-правової документації.

11. Визначити зв'язок між категоріями понять, що вживаються у нормативно-правовій документації.

12. Принцип структурності.

Самостійна робота студента

1. Визначити категорії приведених понять, вказати документи, у яких наведено визначення термінів:

- *небезпека* – потенційне джерело шкоди;
- *промислова продукція підвищеної небезпеки* – машини, механізми, обладнання, технічні системи (комплекси), інші технічні засоби праці, що характеризуються підвищеним ступенем ризику виникнення аварій, пожеж, загрози життю, заподіяння шкоди здоров'ю чи майну або довкіллю;
- *безпе́чність промислової продукції* – властивість продукції забезпечити і зберегти протягом певного терміну експлуатації рівень безпеки персоналу, людського оточення і довкілля у межах, обумовлених вимогами чинних нормативних актів та досягнутим науково-технічним рівнем;
- *вимоги безпеки (праці)* – вимоги, встановлені актами законодавства, нормативними і проектними документами, правилами та інструкціями, виконання яких забезпечує безпечні умови праці та регламентує поведінку працівника;
- *знак безпеки праці* – знак, призначений для попереджування працівників про можливу небезпеку, заборону або припис певних дій, а також для інформування про розміщення об'єктів, використання яких пов'язано із унеможливленням або зниженням наслідків дії небезпечних і (або) шкідливих виробничих чинників;
- *колір безпеки* – установлений колір, призначений для привернення уваги працівника до окремих елементів виробничого обладнання і (або) будівельної конструкції, які можуть бути джерелами небезпечних і (або) шкідливих виробничих чинників, а також до засобів пожежогасіння і знаків безпеки;

- *акт про нещасний випадок на виробництві* – офіційний документ, який складає комісія з розслідування нещасного випадку, внаслідок якого працівник згідно з медичним висновком втратив працездатність щонайменше на один день, або виникла необхідність перевести його на іншу (легшу) роботу терміном щонайменше на один день, або в разі його смерті;

- *трудова каліцтво* – втрата здоров'я працівником внаслідок виробничої травми;

- *професійна небезпека, шкідливість* – небезпека, яка може виникнути під час виконання роботи та призвести до травми, хвороби або смерті;

- *умови праці* – сукупність чинників виробничого середовища і трудового процесу, які впливають на здоров'я і працездатність людини під час виконання нею трудових обов'язків;

- *виробниче середовище* – сукупність фізичних, хімічних, біологічних, соціальних та інших чинників, що діють на людину під час виконання нею трудових обов'язків;

- *виробниче приміщення* – замкнений простір у будівлях і спорудах, призначений для трудової діяльності людей;

- *трудова діяльність (людини)* – реалізація цільової функції, сформованої потребами суспільства, здійснювана у певній організаційно-правовій формі господарювання;

- *виконання трудових обов'язків* – трудова діяльність за встановленими нормами, правилами та інструкціями;

- *робоча зона* – визначений простір, у якому розташовано робочі місця постійного або непостійного (тимчасового) перебування працівників;

- *небезпечна зона* – простір, у якому можлива дія на працівника небезпечного і (або) шкідливого виробничого чинника;

- *робоче місце* – місце постійного або тимчасового перебування працівника під час виконання ним трудових обов'язків;

- *постійне робоче місце* – робоче місце, на якому працівник перебуває половину або більшу частину свого робочого часу (понад дві години безперервно)*;

- *тимчасове робоче місце* – робоче місце, на якому працівник перебуває менше половини або меншу частину (менше двох годин безперервно) тривалості щоденної роботи (зміни);

- *гігієна праці* – галузь практичної і наукової діяльності, що вивчає стан здоров'я працівників у його обумовленості умовами праці і на цій основі обґрунтовує заходи і засоби щодо збереження і зміцнення здоров'я працівників, профілактики несприятливого впливу умов праці;

- *медичне протипоказання* – наявність в організмі працівника анатомо-фізіологічних відхилень або патологічних процесів, які перешкоджають виконанню певної роботи.

* Якщо за цих обставин робота виконується на різних ділянках робочої зони, постійним робочим місцем вважається вся зона.

РОЗДІЛ 2

ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ ЕЛЕМЕНТАМИ СХЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ

2.1. Складові схеми реалізації небезпечних ситуацій на виробництві

Процес праці здійснюється в певних умовах виробничого середовища, які характеризуються сукупністю елементів, що впливають на працездатність, стан здоров'я людини. Нестандартні ситуації пов'язані з конкретним видом діяльності людини. Кожна нестандартна ситуація супроводжується обов'язково впливом на людину небезпечних та шкідливих виробничих факторів. Означений вплив умовно поділяється на безпосередній та опосередкований. До безпосереднього шкідливого, або небезпечного впливу належать такі:

- несприятливі параметри мікроклімату, а саме підвищені температура, вміст вологості, швидкість руху повітря;
- акустичне забруднення виробничого середовища;
- всі типи випромінювання, якщо їх параметри перевищують допустимі значення;
- некомфортні умови зорової роботи;
- підвищений вміст у повітрі робочої зони органічних і неорганічних речовин, сполук;
- механічна дія елементів обладнання, устаткування, начинки, інструменту.

Опосередкований шкідливий, або небезпечний вплив діє поступово, а не одразу, наприклад:

- корозія металів безпосередньої загрози для людини не має, але внаслідок її появи на поверхні деталей, конструкцій, машин, споруд зменшується міцність та стійкість металу, надійність означених елементів;

- старіння ізоляції струмопровідних частин електричних машин, начинка живлячої електричної мережі також спричиняє появу безпосередньої небезпеки враження людини електричним струмом;

- наявність тріщин у герметичних ємкостях призводить до витoku небезпечних хімічних речовин у виробниче приміщення, що у свою чергу підвищує їх вміст у повітрі робочої зони, який може досягнути значення концентрації значно більшої від граничнодопустимої, така обставина може спричинити професійне отруєння.

Означені властивості реалізації небезпечних виробничих ситуацій виявляються тільки за визначених умов, а тому їх називають *потенційними*. На виробництві необхідно попередити перехід опосередкованих, потенційних небезпек у безпосередні, такі, що діють, для чого розробляються превентивні або попереджувальні заходи та засоби захисту працюючих. Первинним заходом попередження виникнення небезпечних виробничих ситуацій є проведення атестації умов праці та робочих міст, технічне обстеження обладнання, інструменту, начинки, споруд, будівель, навчання з охорони праці, медичні огляди, професійний підбір. Завдяки проведеним процедурам вдається ідентифікувати потенційні небезпечні ситуації. Під час процесу ідентифікації виявляється:

- номенклатура, або перелік небезпечних виробничих ситуацій;
- імовірність їх реалізації;
- просторова локалізація, а саме можливі координати дії;
- рівень можливих втрат: матеріальних – вихід із ладу обладнання, поламака інструменту, руйнування будівель, споруд, конструкцій; людських – отримання травм будь-якої важкості, професійного захворювання гострого чи хронічного, літальний кінець [33].

Головним результатом проведення процедури ідентифікації небезпечних виробничих ситуацій є з'ясування імовірності переходу виробничих факторів у причини реалізації небезпечних ситуацій на виробництві. У повному обсязі ідентифікувати нестандартні виробничі ситуації практично неможливо, а тому встановлено такі визначення рівня ідентифікації: орієнтовна, приблизна. Існує багато методів ідентифікації небезпечних виробничих ситуацій, що використовуються у різних країнах. Нижче запропоновано методику ідентифікації небезпечних виробничих

ситуацій Канадського центру безпеки праці й охорони здоров'я, яка складається з таких етапів:

- з'ясування стану виробничих технологій і обладнання;
- перевірка стану виробничого середовища, умов праці;
- відповідність характеристики речовин і матеріалів технологічного процесу вимогам безпеки;
- виконання професійних функцій та складових трудових операцій працюючими згідно з трудовими інструкціями;
- дотримання професійних функцій управлінським персоналом та посадовими особами виробництва.

Під час проведення дослідження обов'язково з'ясовується фізичний та психологічний стан працівників, особливо потерпілого, для виявлення особистих характеристик. Адміністрація підприємства за законом несе відповідальність за безпеку своїх працівників, а тому необхідно з'ясувати рівень виконання функціональних обов'язків безпосередніх начальників потерпілого та керівників інших рангів. Під час проведення аналізу небезпечних виробничих ситуацій керуються такими правилами:

- причини повинні визначатися відповідно до обставин виробничої ситуації;
- виявляються конкретні порушення норм і правил охорони праці з посиланням на пункти документації;
- визначення причин має бути чітким, лаконічним, технічно грамотним.

Етапи реалізації небезпечних виробничих ситуацій включають такі складові рис. 2.1.

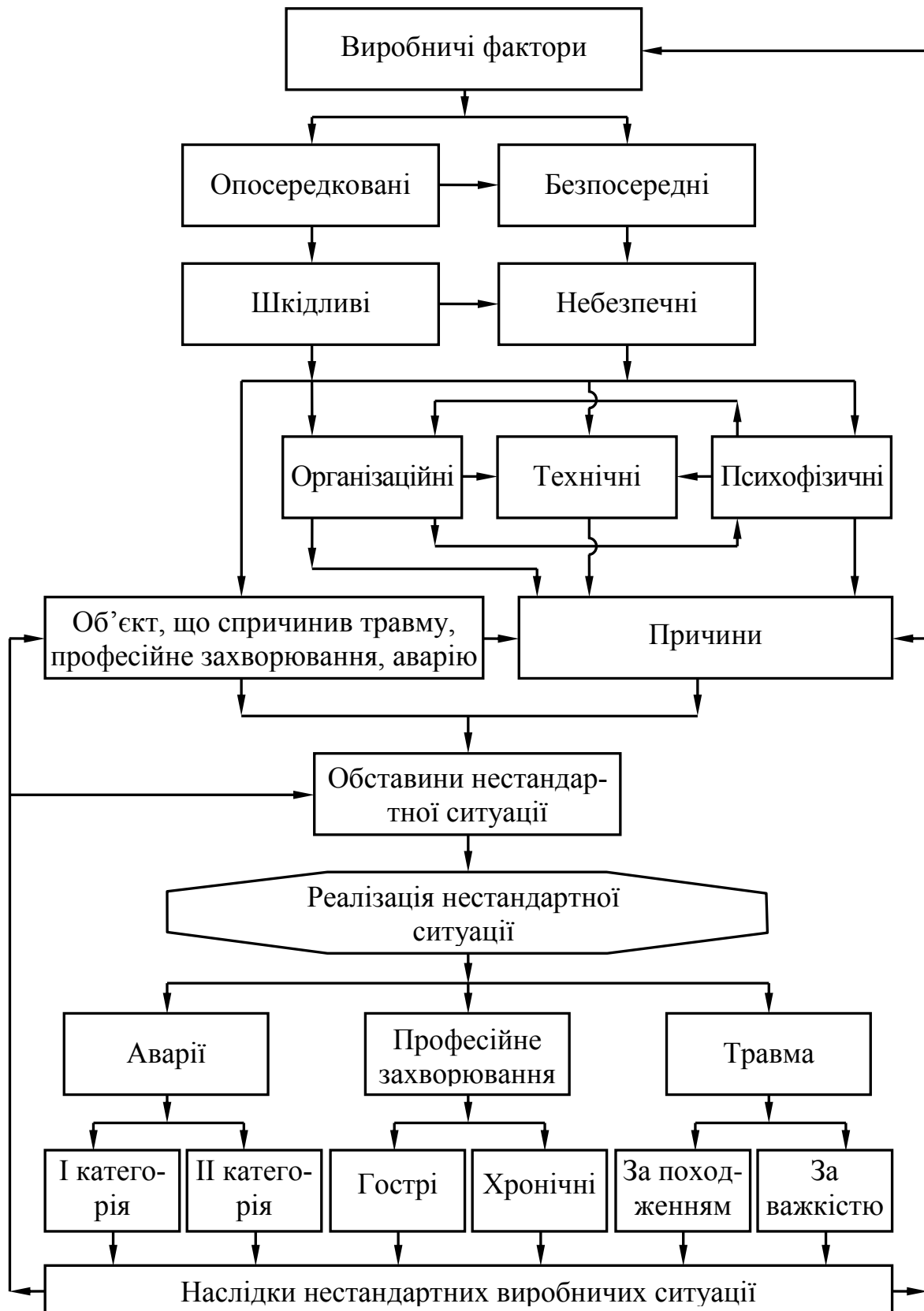


Рис. 2.1. Схема причинно-наслідкового зв'язку складових нестандартної виробничої ситуації

Перша складова схеми (рис. 2.1) – *виробничі фактори*. Будь-яку діяльність людини супроводжують виробничі фактори. Термін «**фактор**» з латині перекладається як той, що робить, виробляє. Суть цього терміна така – причина, сила, яка рухає процес, визначає його характер і окремі якості. Було визначено, що фактори умовно поділяються на безпосередні та опосередковані. Відповідно до ГОСТ 12.0.003-74* ССБТ «Опасные и вредные производственные факторы. Классификация» [3] виробничі фактори поділяються на шкідливі та небезпечні з урахуванням часу дії та наслідків впливу. Суть терміна «фактор» визначає наявність наступної складової – **причини**, тобто, якщо людина під час виконання професійних функцій не може управляти технологічним процесом або обладнанням, то фактори переходять у причини реалізації нестандартної виробничої ситуації. Відповідно до «Положення про розслідування, облік нещасних випадків, професійних захворювань, аварій на виробництві» причини класифікуються так: організаційні, технічні, психофізіологічні. Всі означені причини пов'язані між собою. Статистика нещасних випадків вказує на те, що організаційні причини призводять до прояву технічних і психофізіологічних причин. Необхідно також зазначити, що наявність психофізіологічних причин пророкує реалізацію як організаційних, так і технічних причин. Доведемо на прикладі: науковий співробітник наукового підприємства «УХІН» м. Харків Карчакова Валерія після проведення дослідження почала роз'єднувати скляний насос від каучукових шлангів. У результаті скляний насос було розтрощено, співробітник отримала глибокі порізи кисті рук. Під час проведення інструктажу було доведено, що подібні трудові операції необхідно проводити з використанням гумових або нитяних рукавичок. Співробітник знехтувала безпекою і не вдягла рукавички, що й призвело до отримання травми. Таким чином, психологічна причина – нехтування безпекою – спричинила реалізацію організаційної – невиконання вимог охорони праці, а також технічної – розтрощення скляного вакуум-насоса. Наведена ситуація свідчить, що причини разом з **об'єктом**, який безпосередньо забував травми, складають **обставини** нестандартної ситуації. Визначення «Об'єкт, який безпосередньо спричинив травму, про-

фесійне захворювання або аварію» розуміють як елемент обладнання, інструменту, начинки, конструкції, споруди, будівлі, або речовину, сполуку, матеріал, внаслідок дії яких працівник отримав пошкодження організму. Ще раз наголошуємо, що сукупність причин та об'єкта або об'єктів, що спричинили травму або професійне захворювання, аварію призводять до обставин небезпечних ситуацій. Позначимо результати їх реалізації. **Травма** перекладається з грецької як рана. Травми класифікуються за походженням, а саме з урахуванням природи фактора або об'єкта, що спричинили негативну дію. Основні типи травм за походженням: механічні, хімічні, променеві, електричні, термічні, нервово-психологічні, комбіновані. Важливо визначити категорію травм за важкістю, а саме: дрібні; легкі (тривалість лікування до трьох діб); тривалі (тривалість лікування від чотирьох діб до чотирьох місяців); тяжкі, що спричинили інвалідність; групові, якщо отримали травми двоє або більше людей; літальні. **Професійні захворювання** з урахуванням часу дії, а також кількості шкідливої речовини, сполуки, що негативно вплинули, поділяються на гострі та хронічні. Названа класифікація враховує час перебігу, швидкість зростання та зникання ознак захворювання. **Аварія** у перекладі з арабської означає пошкодження або втрата [51]. Відповідно до [24] аварії поділяються за категоріями: перша та друга категорії. Перелічені наслідки безпосередньо пов'язані з конкретними типами факторів, причин, об'єктів, дії яких пророкували появу обставин небезпечних виробничих ситуацій.

2.2. Класифікація шкідливих і небезпечних виробничих факторів

Небезпечні та шкідливі виробничі фактори, що супроводжують будь-яку діяльність людини відповідно до міждержавного стандарту [3] поділяються на такі групи: фізичні, хімічні, біологічні, психофізіологічні. Означені групи враховують природу походження виробничого фактора. До фізичних факторів відносяться такі:

- машини та механізми, що рухаються, рухливі частини виробничого обладнання;
- вироби, заготівки, матеріали, що пересуваються, конструкції, що руйнуються, гірські породи, що обвалюються;
- підвищені запиленість і загазованість повітря робочої зони;
- підвищена або знижена температура поверхні обладнання, матеріалів;
- підвищена або знижена температура повітря робочої зони;
- підвищений рівень шуму на робочому місці;
- підвищений рівень вібрації;
- підвищений рівень інфразвукових коливань;
- підвищений рівень ультразвуку;
- підвищене або знижене значення барометричного тиску і його різка зміна;
- підвищений або знижений вміст вологості повітря;
- підвищена або знижена рухливість повітря;
- підвищена або знижена іонізація повітря;
- підвищений рівень іонізуючих випромінювань у робочій зоні;
- підвищене значення напруги в електричній мережі, замикання якої може пройти крізь тулуб людини;
- підвищений рівень статичної електрики;
- підвищений рівень електромагнітного випромінювання;
- підвищена напруженість електричного поля;
- підвищена напруженість магнітного поля;
- відсутність або недостача природного освітлення;
- недостатня освітленість робочої зони;
- підвищена яскравість світла;
- знижена контрастність;
- прямий і відбитий відблиск;
- підвищена пульсація світлового потіку;
- підвищений рівень ультрафіолетової радіації;
- підвищений рівень інфрачервоної радіації;

- гострі кромки, задирки і шорсткуватість на поверхні заготовок, інструментів та обладнання;

- розташування робочого місця на значній висоті відносно землі (підлоги);

- невагомість.

Хімічні небезпечні та шкідливі виробничі фактори поділяються за характером дії на організм людини:

- токсичні;

- подразнюючі;

- сенсibiliзуючі;

- канцерогенні;

- мутагенні;

- ті, що впливають на репродуктивну функцію.

За шляхом проникнення до організму людини крізь:

- органи дихання;

- шлунково-кишковий тракт;

- шкіряні покрови і слизові оболонки.

Біологічні небезпечні та шкідливі виробничі фактори включають такі біологічні об'єкти:

- патогенні мікроорганізми (бактерії, віруси, риккетсії, спірохети, гриби, найпростіші) і продукти їх життєдіяльності;

- макроорганізми (рослини та тварини).

Психофізіологічні небезпечні та шкідливі виробничі фактори за характером дії поділяються на такі:

- фізичне перевантаження;

- нервово-психічне перевантаження.

У свою чергу фізичні перевантаження включають такі:

- статичні;

- динамічні;

До нервово-психічних перевантажень відносять:

- розумову перенапругу;

- перенапругу аналізаторів;

- монотонність праці;

- емоційні перевантаження.

Потрібно зазначити, що один і той самий небезпечний або шкідливий виробничий фактор за природою своєї дії може належити одночасно до різних груп.

Наведена класифікація охоплює всі основні фактори, що впливають на безпеку трудової діяльності. Указані фактори необхідно розглядати не як джерела можливого негативного впливу на стан працездатності і здоров'я людини, а з позиції їх здатності щодо формування умов праці, перш за все у забезпеченні безпеки праці у процесі виробництва. Тобто необхідний постійний цілеспрямований контроль та регулювання значення факторів, які впливають на стан безпеки виробництва. Якщо значення факторів відповідають нормам, правилам і вимогам охорони праці, то умови праці є комфортними та безпечними. При значному відхиленні кількісних та якісних значень факторів від оптимальних і допустимих рівнів умови праці набувають несприятливого характеру. Визначимо основні терміни, що є кількісними та якісними показниками виробничих факторів або чинників.

Гігієнічний норматив – кількісний показник, який характеризує оптимальний чи допустимий рівень впливу чинників навколишнього і виробничого середовища.

Гігієнічні нормативи умов праці (ГДК, ГДР, ОБРВ тощо) – рівні шкідливих виробничих факторів, які при щоденній (крім вихідних днів) 8-годинній роботі, але не більш 40 годин на тиждень, протягом усього робочого стажу не повинні спричиняти захворювань або відхилень у стані здоров'я, що виявляються сучасними методами досліджень у процесі роботи або у віддалені періоди життя нинішнього та наступних поколінь. Якщо тривалість зміни більше восьми годин, у кожному конкретному випадку можливість виконання роботи повинна бути погоджена з закладами (установами) державної санітарно-епідеміологічної служби. Дотримання гігієнічних нормативів не виключає порушень стану здоров'я в особи з підвищеною чутливістю [1; 2].

Граничнодопустима концентрація шкідливої речовини у повітрі робочої зони (ГДК) – концентрація речовини, яка за умов регламентованої тривалості її щоденної дії при 8-годинній роботі (але не більше

40 годин протягом тижня) не повинна спричиняти в експонованих осіб захворювань або відхилень у стані здоров'я, які можуть бути діагностовано сучасними методами досліджень протягом трудового стажу або у віддалені періоди їх життя або життя наступних поколінь [1; 2].

Гігієнічна характеристика умов праці – визначення і оцінка стану умов праці (робочого місця, виробничого середовища, трудового процесу) щодо відповідності їх державним санітарним нормам, правилам, гігієнічним нормативам (п.4.63) [8].

Розберемо на прикладі, які виробничі фактори можуть негативно впливати на робітника-верстатника. Робітник залежно від кількості виготовлення деталей безпосередньо контактує:

- з заготівками, обладнанням, різальним інструментом, начинкою, ваговою тарою, транспортними засобами (рольганги, конвеєри, возки);
- з відходами обробки (металеві відходи, стружка);
- з мастильно-охолодними рідинами (МОР);
- з виробничим середовищем у цеху, наприклад, підвищені рівні шуму, вібрації, неякісне освітлення робочого місця, загазованість та запиленість повітря робочої зони.

Тобто робітник безпосередньо може зазнати таких негативних факторів:

- механічна дія частин і деталей верстата, інструменту, заготовок, стружки, начинки, тари; силова дія від затискання деталі у начинці, від зусилля різання, під час яких можливий розрив заготовки, руйнування інструменту і начинки; гідропневматична дія МОР і стиснутого повітря під час стиску у начинці;
- термічна дія від нагрітих тертям поверхонь інструменту, заготовок, обладнання;
- підвищений вміст вологи у повітрі робочої зони;
- підвищена загазованість та запиленість у повітрі робочої зони, аерогелі МОР, металевий порошок;
- дія електричного струму у разі замикання на корпус верстата;
- акустична дія – шум під час обробки заготовок на верстаті;
- вібраційна дія від корпусу верстата, інструменту, підлоги;

- статичне навантаження – виконання трудових операцій, а саме: підняття заготовок з підлоги до рівня затискної начинки, затискання вручну і зворотні дії після закінчення операції обробки;

- динамічні навантаження багаторазові нахили тулуба, переміщення на робочому місці;

- напруга зорового аналізатора, робітник постійно стежить за процесом обробки та якістю її виконання.

Відхилення, що виникнули виступають як небезпечні і шкідливі виробничі фактори, дія яких на людину може призвести до зниження працездатності, травми, професійного захворювання. Отже наведена класифікація має не тільки методичне, а й практичне значення. Вона допомагає визначити спрямованість конкретних заходів щодо забезпечення безпеки праці під час створення нових промислових об'єктів, технічної підготовки виробництва, а також і на діючих робочих місцях. Узгодженість класифікації виробничих факторів за організаційною структурою підприємства дозволяє точно встановити, які підрозділи повинні забезпечити управлінські дії за кожною групою факторів. Класифікація виробничих факторів визначає зміст цільової програми і основних завдань управління охороною праці на підприємстві.

2.3. Класифікація причин реалізації небезпечних ситуацій на виробництві

Під час проведення аналізу травматизму, стану професійних захворювань, аварій на виробництві важливе значення має класифікація причин. При встановленні причин небезпечних ситуацій зазначаються і кодуються три групи причин відповідно до класифікатора [24]:

I – технічні:

- конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність засобів виробництва, транспортних засобів;

- неякісна розробка або відсутність проектної документації на будівництво, реконструкцію виробничих об'єктів, будівель, споруд, обладнання тощо;

- неякісне виконання будівельних робіт;

- недосконалість, невідповідність вимогам безпеки технологічного процесу;

- незадовільний технічний стан
 - виробничих об'єктів, будинків, споруд, території;
 - засобів виробництва;
 - транспортних засобів;

- незадовільний стан виробничого середовища (несприятливі метеорологічні умови, підвищена концентрація шкідливих речовин у повітрі робочої зони; наявність шкідливих опромінь (випромінювань); незадовільна освітленість, підвищений рівень шуму і вібрації та ін.).

II – організаційні (що залежать від рівня організації праці на виробництві та діяльності самої людини):

- незадовільне функціонування, недосконалість або відсутність системи управління охороною праці;

- недоліки під час навчання безпечним прийомам праці, у тому числі:
 - відсутність або неякісне проведення інструктажу;
 - допуск до роботи без навчання та перевірки знань з охорони праці;

- неякісна розробка, недосконалість інструкцій з охорони праці або їх відсутність;

- відсутність у посадових інструкціях функціональних обов'язків із питань охорони праці;

- порушення режиму праці та відпочинку;

- відсутність або неякісне проведення медичного обстеження (професійного відбору);

- невикористання засобів індивідуального захисту через незабезпеченість ними;

- виконання робіт із вимкненими, несправними засобами колективного захисту, системами сигналізації, вентиляції, освітлення тощо;

- залучення до роботи працівників не за спеціальністю (професією);

- порушення технологічного процесу;

- порушення вимог безпеки під час експлуатації транспортних засобів;

- порушення правил дорожнього руху;

- незастосування засобів колективного захисту (за їх наявності);
- незастосування засобів індивідуального захисту (за їх наявності);
- порушення трудової і виробничої дисципліни, в тому числі:
 - невиконання посадових обов'язків;
 - невиконання вимог інструкцій з охорони праці.

III – психофізіологічні (пов'язані з несприятливою особливістю людського фактора; невідповідність анатомо-фізіологічних і психологічних особливостей організму людини умовам праці):

- алкогольне, наркотичне сп'яніння, токсикологічне отруєння;
- незадовільні фізичні дані або стан здоров'я;
- незадовільний психологічний клімат у колективі;
- травмування внаслідок протиправних дій інших осіб, інші причини.

Означена класифікація причин небезпечних ситуацій склалася завдяки проведенню аналізу системи «людина-технічне обладнання-технологічний процес-виробниче середовище». Під час праці людина взаємодіє з предметами і знаряддям виробництва, зі співробітниками, керівниками, з виробничим середовищем. Усі названі елементи взаємо-впливають один на одного і створюють тісно пов'язану систему, що функціонує як одне ціле. Безпека праці залежить від стану застосованих машин, обладнання, пристроїв, інструментів, технологічних процесів. Дія техніки на безпеку трудової діяльності є багатовекторною і значною мірою суперечливою. Науково-технічний прогрес, удосконалення виробничих процесів, обладнання об'єктивно сприяють покращенню умов праці, підвищенню її безпеки, але на разі можуть виникати й несприятливі зміни. Стан технологічних процесів, обладнання визначають санітарно-гігієнічні характеристики виробничого середовища. Негативне значення санітарно-гігієнічних характеристик впливає на працездатність людини, на стан її здоров'я. Підвищені рівні акустичного забруднення, параметрів мікроклімату, некомфортні умови зорової роботи призводять до зміни класу праці від оптимального до допустимого і навіть шкідливого першого або другого ступенів. Такі зміни у свою чергу сприяють реалізації небезпечних ситуацій. На зміст і характер праці кожного працівника суттєво впливають соціально-психологічні процеси, що відбуваються у трудовому колективі. Відносини, що складаються,

морально-психологічний клімат значно впливають значно впливають на психологічний стан працівника що до виконання вимог охорони праці. Безперечно, що безпека праці залежить від самої людини – її професійної підготовки, фізіологічних особливостей організму, особистих якостей. Небезпечні ситуації часто виникають внаслідок помилкових дій працівників. Умови, що сприяють реалізації професійних помилок мають подвійний характер. Перша група причин обумовлена недоліками у стані обладнання, технології, організації праці та виробництва. Друга група пов'язана безпосередньо з психофізіологічними елементами умов праці, а саме важкістю та напругою, суб'єктивними причинами. Вчинення помилкових дій, таких як порушення правил, інструкцій з охорони праці, технології виконання робіт, може бути пов'язано з особистими якостями – звичками, поглядами, відповідальністю, зацікавленістю. Особисті якості значною мірою визначають поведінку людини на виробництві та у деяких випадках підштовхують людину на невиконання добре відомих йому правил безпеки праці. У з'ясуванні складного комплексу «людських», психофізіологічних причин небезпечних ситуацій покладено великі резерви підвищення суб'єктивної безпеки праці. Безпека праці залежить не тільки від стану елемента системи «людина-технічне обладнання-технологічний процес-виробниче середовище», але й від характеру їх взаємозв'язку. Завдання найбільш доцільного поєднання елементів означеної системи у виробничому процесі вирішується науковою організацією праці, виробництва, управління. Організація навчання безпечним прийомам праці, проведення професійного підбору, медичних оглядів сприяють поліпшенню рівня суб'єктивної безпеки. Враховуючи те, що технічні причини небезпечних ситуацій різняться значною кількістю, їх доцільно поділити на три підгрупи: конструкторські, експлуатаційні, технологічні. Такий розподіл відповідає організаційній структурі машинобудівного підприємства і дозволяє надати характеристику діяльності відповідним підрозділам: конструкторському, технологічному, ремонтному, енергетичного обслуговування у галузі безпеки виробництва. Таким чином, в умовах машинобудівного виробництва реалізацію небезпечних ситуацій обумовлюють шість груп причин: організаційні, конструкторські, експлуатаційні, технологічні,

санітарно-гігієнічні, психофізіологічні. Кожну групу можна охарактеризувати великим переліком ознак. Нижче наведено доповнену класифікацію конструкторських, експлуатаційних, технологічних причин небезпечних ситуацій, яку розроблено на основі даних статистичного аналізу виробничого травматизму на машинобудівних підприємствах.

Конструкторські:

- небезпека конструкцій технологічного обладнання, відповідність основних елементів конструкції, органів керування, засобів захисту вимогам нормативно-технічної документації;
- небезпека конструкцій технологічної начинки: пристроїв, інструменту;
- небезпека конструкцій вантажопідіймальних машин, транспортних засобів;
- небезпека конструкцій ручного механізованого інструменту.

Експлуатаційні:

- недотримання строків планового ремонту, підтримання у справному стані технологічного обладнання;
- небезпечний стан технологічної начинки;
- небезпечний стан електричного обладнання і засобів захисту від електричного струму;
- небезпечний стан підйомно-транспортного обладнання, тари, вантахохоплюючих пристроїв;
- небезпечна експлуатація внутрішньовиробничого транспорту.

Технологічні:

- застосування небезпечних технологічних методів і режимів праці;
- вибір неякісних вихідних матеріалів, заготовок, виробничого обладнання;
- невдале розміщення виробничого обладнання й організація робочих місць;
- невиконання вимог безпеки під час транспортування вихідних матеріалів, заготовок, готової продукції та відходів виробництва;
- невідбивання вимог охорони праці у технологічній, конструкторській документації;

- відсутність контролю виконання вимог охорони праці під час технологічних процесів.

Санітарно-гігієнічні:

- несприятливі параметри мікроклімату у приміщеннях підприємства;
- вміст токсичних речовин і промислового пилу у повітрі робочої зони;
- некомфортні умови зорової роботи;
- значний рівень акустичних забруднень;
- наявність будь-якого типу випромінювань.

Психофізіологічні:

- незручна робоча поза;
- напруга зорового аналізатора;
- значна зосередженість спостереження за технологічним процесом або під час виконання функціональних обов'язків;
- значна кількість об'єктів спостереження, інформаційних сигналів;
- темп праці, режим роботи і відпочинку;
- відповідність психофізіологічних можливостей людини, індивідуальних особливостей її організму характеру роботи, яку вона виконує, а саме антропометричні особливості, швидкість і точність реакцій, тривалість уваги та ін.;
- професійна підготовка працівників;
- виконання трудової та виробничої дисципліни.

Означена класифікація спрямована на своєчасне виявлення причин негативного впливу виробничих факторів на рівень безпеки праці для розробки превентивних засобів і заходів захисту. Такий підхід є найбільш ефективним ніж використання засобів захисного характеру ліквідації наслідків нестандартної ситуації.

Використання класифікацій шкідливих і небезпечних виробничих факторів, причин небезпечних виробничих ситуацій, побудова причинно-наслідкового зв'язку між елементами небезпечних ситуацій дозволяє своєчасно попередити реалізацію потенційних промислових небезпек.

Контрольні запитання

1. Основне призначення ідентифікації потенційних небезпечних виробничих ситуацій.
2. Складові схеми реалізації небезпечних виробничих ситуацій.
3. Основні зв'язки між складовими небезпечних виробничих ситуацій.
4. Різниця безпосередньої та опосередкованої дій шкідливих і небезпечних виробничих факторів.
5. Документ, у якому наведено перелік небезпечних і шкідливих виробничих факторів.
6. Основні групи небезпечних і шкідливих виробничих факторів.
7. Фактори, що вказують на задовільні значення параметрів мікроклімату приміщень підприємства.
8. Кількісні та якісні показники, що визначають негативну дію виробничих факторів.
9. Призначення класифікації виробничих факторів.
10. Документ, у якому визначено причини небезпечних виробничих ситуацій.
11. Організаційні причини небезпечних виробничих ситуацій.
12. Призначення класифікації причин небезпечних виробничих ситуацій.

РОЗДІЛ 3

КАТЕГОРІЇ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ, АВАРІЙ

3.1. Ознаки та класифікація нещасного випадку або професійного захворювання, пов'язаних із виробництвом

Нещасні випадки, що сталися з працівниками на території підприємства у робочий час, або до чи після нього, поза підприємством під час виконання завдання роботодавця підлягають обов'язковому розслідуванню згідно з порядком, встановленим «Положенням про порядок розслідування та введення обліку нещасних випадків в професійних захворювань і аварій на виробництві» (далі Положення) [24] та статтею 22 «Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій» Закону України «Про охорону праці» [18]. За результатами розслідування вирішується питання, брати чи ні нещасний випадок на облік. Одним із головних критеріїв для класифікації нещасного випадку виробничого характеру є місце, де він стався, тобто територія підприємства – ділянка землі за генеральним планом з усіма розташованими на ній виробничими, допоміжними приміщеннями та службами.

Основні ознаки нещасних випадків на виробництві:

- територія підприємства;
 - робочий час з урахуванням часу перерви;
 - виконання функціональних, трудових, посадових обов'язків;
 - виконання доручення керівника структурного підрозділу;
 - наявність впливу шкідливих, небезпечних виробничих факторів
- (рис. 3.1.).

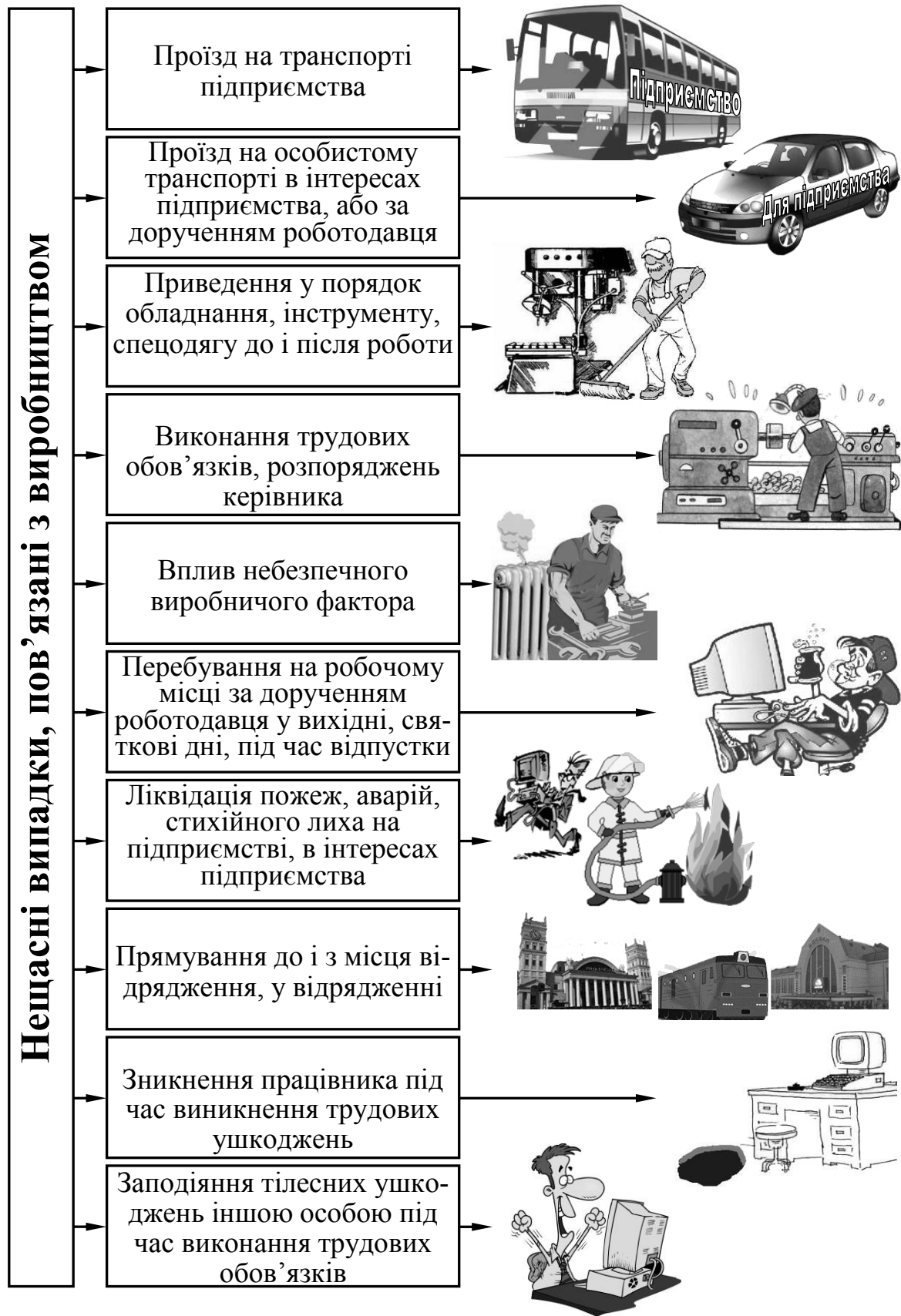


Рис. 3.1. Класифікація нещасних випадків, пов'язаних із виробництвом

Інакше розглядається питання про кваліфікацію нещасних випадків, що сталися у допоміжних господарствах підприємства, на всіх земельних угіддях (на полях, дорогах), у виробничих приміщеннях, житлових будинках, що використовуються як виробничі. Майже до всіх таких виробничих приміщень і об'єктів існує вільний доступ: туди можуть зайти сторонні особи, члени сімей працівників. За таких обставин, щоб уникнути помилки під час кваліфікації нещасних випадків, необхідно розглядати питання у комплексі (тобто не тільки за ознакою «територія»), а беручи до уваги всі вимоги Положення [24]. Та головне те, що нещасний випадок, який стався за межами території або на не чітко визначеній території виробництва, може розглядатись як такий, що стався на виробництві, якщо він стався під час виконання працівником своїх службових обов'язків, або якщо працівник діяв в інтересах виробництва. Нещасний випадок, який стався зі сторонніми особами, до цієї категорії не належить.

Для деяких професій, для яких за характером роботи не застосовне поняття «територія», основне значення під час вирішення питання про зв'язок нещасного випадку з виробництвом має час пригоди.

Це топографи, листоноші, лінійні майстри зв'язку з обслуговування газопроводів, електромереж та інші, чия діяльність пов'язана з пересуванням між об'єктами обслуговування. Для працівників цих професій нещасний випадок вважається пов'язаним із виробництвом, якщо стався не тільки під час роботи, але й у робочий час під час прямуювання пішки, на громадському чи особистому транспорті, якщо на те є дозвіл роботодавця.

Перед вирішенням, чи брати нещасний випадок на облік (тобто складати акт за формою Н-1 чи НТ) як виробничий, необхідно з'ясувати: з ким, де, коли, за яких обставин і з яких причин стався нещасний випадок. Розглянемо приклади, коли провідну роль у цьому відіграє місце, де стався нещасний випадок.

Нещасні випадки, які сталися з працівником на території підприємства або в іншому місці роботи під час встановленої перерви (технологічної, для вживання їжі, санітарно-оздоровчого характеру тощо), розслідуються відповідно до Положення [24]. Питання щодо взяття нещас-

ного випадку на облік вирішується комісією з розслідування залежно від конкретних обставин і причин. Якщо нещасний випадок стався на території підприємства в неробочий час, у вихідні та святкові дні, коли потерпілий знаходився на підприємстві через необхідність бути там особисто, наприклад змінна або вахтова організація праці, такий нещасний випадок також розслідується й береться на облік.

Деякі нещасні випадки не беруться на облік, хоча вони сталися на виробництві. До них належать такі нещасні випадки, якщо встановлено, що вони сталися під час спортивних ігор на території підприємства; під час скоєння злочину (якщо суд визнає потерпілого винним), у результаті природної смерті (за висновком судово-медичної експертизи) і в результаті самогубства (за висновком прокуратури).

Досить часто до категорії нещасних випадків не пов'язаних з виробництвом відносять такі, що сталися на території підприємства дорогою до робочого місця або з робочого місця до санітарно-побутових приміщень через порушення вимог безпеки потерпілими, низьку виробничу дисципліну, під час виконання робіт не за завданням адміністрації, внаслідок впливу на людину з поганим станом здоров'я виробничих факторів. При цьому основним мотивом висувається провина самого потерпілого.

Порушення вимог охорони праці, недисциплінованість, особиста необережність потерпілого під час виконання ним трудових обов'язків не можуть бути підставою для кваліфікації нещасного випадку як не пов'язаного з виробництвом.

Існують труднощі з установленням зв'язку з виробництва і випадків, що сталися внаслідок раптового погіршення стану здоров'я працівника (серцеві напади, інсульт тощо). Вони беруться на облік у тому випадку, якщо погіршення здоров'я працівника сталося внаслідок впливу небезпечних та шкідливих виробничих факторів, або коли потерпілий не проходив передбаченого законодавством медичного огляду, а виконувана робота була протипоказана потерпілому відповідно до медичного висновку про стан його здоров'я.

Нещасні випадки, що сталися під час доставки працівників на роботу або з роботи на транспорті підприємства, беруться на облік підп-

приємством, працівниками якого вони є. Нещасні випадки з водіями автомашин, які були відряджені на сільгоспроботи, будівельні та інші роботи у складі зведеної автоколони, сформованої автотранспортним або іншим підприємством, розслідуються і беруться на облік цим підприємством.

На багатьох підприємствах без зупинки виробництва ведуться роботи з реконструкції і будівництва нових об'єктів, регулярно ремонтуються агрегати, обладнання. Такі роботи, як правило, виконують спеціалізовані організації і у разі нещасних випадків починаються суперечки щодо їх розслідування та обліку.

У подібних ситуаціях необхідно керуватись таким: нещасний випадок, що стався з робітником підприємства, який виконував роботи під керівництвом своїх посадових осіб на окремій ділянці, об'єкті, території іншого підприємства, розслідується і береться на облік підприємством, яке виконує роботи.

Правильна класифікація та облік нещасних випадків дають змогу об'єктивно оцінити рівень безпеки праці на виробництві. Крім того, правильна класифікація нещасного випадку (як виробничого, так і не виробничого) – це захист матеріальних інтересів і забезпечення певних соціальних гарантій потерпілого та його сім'ї.

3.2. Види професійних захворювань у залежності від типу господарської діяльності, пошкодження організму людини

Професійне захворювання – це вважається виявленим із того моменту, коли працівник, який захворів, змушений був уперше пройти курс лікування або втратив здатність працювати. Крім професійних захворювань виділяють групу так званих *виробничо-обумовлених захворювань*. До них відносять хвороби, що в принципі не відрізняються від звичайних хвороб, однак, несприятливі умови праці стимулюють виникнення деяких із них або загострюють їхній перебіг. Наприклад, в осіб, що виконують фізичну роботу в умовах, які не враховують важкість сит праці та антропометричні вимоги до робочого місця, частіше виникають такі захворювання, як радикуліт, варикозне розширення вен, виразкова

хвороба шлунку та ін. Якщо ж робота вимагає значного нервово-психічного навантаження, то частіше виникають неврози і хвороби серцево-судинної системи [30].

Необхідно зазначити, що до гострих професійних захворювань такі, що спричинені впливом:

- хімічних чинників – гострий бронхіт, трахеїт, анемія тощо;
- іонізуючих випромінювань – гостра променева хвороба, гострі променеві ураження;
- фізичним – перевантаженням та перенапруженням органів і систем – радикуліт, міофасцит тощо.

Клінічні прояви *професійних захворювань* часто не мають специфічних симптомів, і лише відомості про умови праці хворого дозволяють установити належність виявленої патології до категорії професійних хвороб. Лише окремі випадки характеризуються особливим симптомокомплексом, обумовленим своєрідними функціональними, гематологічними і біохімічними змінами.

Розрізняють гострі і хронічні професійні захворювання. Гостре професійне захворювання виникає раптово, після однократного впливу відносно високих концентрацій хімічних речовин, які є у повітрі робочої зони, та рівнів і доз інших несприятливих чинників. Хронічне професійне захворювання виникає внаслідок тривалого систематичного впливу на організм несприятливих чинників.

Для правильної діагностики професійного захворювання особливо важливим є ретельне вивчення санітарно-гігієнічних умов праці, анамнезу хворого, його «професійний маршрут», що включає всі види робіт, які є з початку праці.

Деякі професійні хвороби, – силікоз, бериліоз, азбестоз – можуть виявлятися через багато років після припинення контакту з виробничими шкідливостями. Достовірність діагнозу забезпечується ретельною диференціацією хвороби з аналогічними за клінічною симптоматикою захворюваннями непрофесійної етіології. Певною підмогою у підтвердженні діагнозу служить виявлення в біологічних середовищах хімічних речовин, що спричинили захворювання. Часто лише динамічний нагляд

за хворим протягом тривалого терміну дає можливість визначити зв'язок захворювання з професією.

Основні типи професійних захворювань і отруєнь

Професійне захворювання – це захворювання, обумовлене впливом шкідливих умов праці.

Професійне отруєння – гостра чи хронічна інтоксикація, спричинена шкідливим хімічним чинником за умов виробництва.

Гостре професійне захворювання – захворювання, що виникло після однократного (протягом трохи більше однієї робочої зміни) впливу шкідливих професійних чинників.

Гострі отруєння можуть відбуватися у разі аварій, значного порушення технологічного режиму, правил техніки безпеки і промислової санітарії, коли зміст шкідливої речовини значно, в кілька десятків і в сотні разів, перевищує граничнодопустиму концентрацію. Отруєння, що виникло після цього, може закінчитися одужанням, виявитися смертельним або спричинити такі стійкі порушення здоров'я.

Хронічним отруєнням називається захворювання, що розвивається після систематичного тривалого впливу малих концентрацій чи доз шкідливої речовини у вигляді дози, яка при одноразовому потрапленні до організму не спричиняє симптомів отруєння.

Хронічне професійне захворювання – захворювання, що виникає після багаторазового й тривалого впливу шкідливих виробничих чинників.

Професійна захворюваність – кількість осіб із вперше встановленим захворюванням у поточному календарному році, віднесена до кількості працюючих.

Групове професійне захворювання – захворювання, при якому одночасно захворіло (постраждало) дві і більше осіб [30].

Термін «*профзахворювання*» має законодавчо-страхове значення. Список професійних захворювань затверджується в законодавчому порядку. Єдиної класифікації професійних захворювань немає. Прийнятую класифікацію, засновано за етіологічним принципом. Виділяють такі професійні захворювання, що спричинені дією: промислового пилу, хімічних виробничих факторів, фізичних виробничих чинників, біологіч-

них виробничих факторів, фізіологічно-нервовим перенапруженням. Багато професійних факторів у сучасних умовах діяльності впливають комплексно.

Прикладом професійного захворювання, спричиненого дією промислового пилу, є **пневмоконіози**.

Пневмоконіози – пилові хвороби легень. Промисловим пилом називають найдрібніші частинки твердої речовини, що утворюються при виробничому процесі і, потрапляючи в повітря, знаходяться в ньому у зваженому стані протягом більш-менш тривалого часу. При надходженні до легень пилу різного складу, легенева тканина може реагувати по-різному. Локалізація процесу в легенях залежить від фізичних властивостей пилу. Частинки маленького діаметра можуть досягати альвеол, більші частинки затримуються у бронхах і носовій порожнині, звідки шляхом мукоциліарного транспорту можуть бути видалені з легень. Серед пневмоконіозів розрізняють антракоз, силікоз, силікатоз, металоконоз, карбоконоз, пневмоконіоз від змішаного пилу, пневмоконіоз від органічного пилу.

Хімічні виробничі фактори залежно від сукупності проявів, дії хімічної речовини розрізняються за такими групами ураження організму людини:

- дратівної дії;
- нейротропної дії;
- гепатотропної дії;
- отрути крові; ниркової отрути;
- промислових алергенів;
- промислових канцерогенів.

Такий розподіл дуже умовно характеризує лише основний напрям дії хімічних елементів та сполук і не виключає різноманітного характеру їх впливу.

Основні групи токсичних речовин подразнюючої дії становлять: хлор та його сполуки (хлористий водень, хлористоводнева кислота, хлорне вапно, хлорпікрин, фосген, хлорокис фосфору, трихлористий фосфор, чотирихлористий кремній); сполуки сірки (сірчистий газ, сірчаний газ, сірководень, диметилсульфат, сірчана кислота); сполуки азо-

ту (нітрогази, азотна кислота, аміак, гідразин); сполуки фтору (фтористий водень, плавикова кислота та її солі, перфторізобутілен); сполуки хрому (хромовий ангідрид, окис хрому, біхромати калію і натрію, хромовий галун); карбонільні сполуки металів (карбоніл нікелю, пентакарбоніл заліза); розчинні сполуки берилію (фтористий берилій, фторокис берилію, хлористий берилій, сірчаноокислий берилій).

Усі перераховані сполуки, потрапляючи до організму інгаляційним шляхом, спричиняють переважно ураження органів дихання; деякі з них можуть подразнювати слизові оболонки очей. При гострих інтоксикаціях тяжкість ураження дихальних шляхів визначається не тільки концентрацією хімічної речовини в повітрі і тривалістю дії, а й мірою розчинності отрути у воді. Токсичні речовини, легко розчинні у воді (хлор, сірчистий газ, аміак), діють переважно на слизові оболонки верхніх дихальних шляхів, трахеї і бронхі. Дія цих речовин настає відразу після контакту з ними. Речовини, важко або майже нерозчинні у воді (оксиди азоту, фосген, диметилсульфат), вражають переважно глибокі відділи органів дихання. Клінічні ознаки при дії цих речовин, як правило, розвиваються після латентного періоду різної тривалості. При контакті з тканинами токсичні речовини спричиняють запальну реакцію, а в більш виражених випадках – руйнування тканин та їх некроз.

Клінічні симптоми *гострого токсичного ураження органів дихання*: гостре ураження верхніх дихальних шляхів, гострий токсичний бронхіт, гострий токсичний бронхіоліт, гострий токсичний набряк легенів, гостра токсична пневмонія. Хронічні токсичні ураження органів дихання можуть бути наслідком тривалої, 10–15 і більше років, дії щодо малих концентрацій речовин дратівної дії або одноразової, або повторних гострих інтоксикацій [53].

До хімічних елементів і сполук, що діють переважно на нервову систему, належать металева ртуть, марганець, сполуки миш'яку, сірковуглець, тетраетилсвинець. При гострій і хронічній інтоксикації нейротропними речовинами до патологічного процесу втягуються різні відділи центральної і периферичної нервової системи. Легкі гострі отруєння характеризуються неспецифічними загальними токсичними проявами: загальна слабкість, головний біль, запаморочення, нудота та ін. У більш

важких випадках спостерігаються порушення нервової системи у вигляді різкого збудження або пригнічення, непритомності, колапсу, коматозного стану, судом, психотичних порушень. Найбільш важкі наслідки гострих отруєнь – токсична кома або гострий інтоксикаційний психоз. При хронічних інтоксикаціях частіше спостерігаються стани вегетосудинної дистонії, астеновегетативні, астеноневротичні явища, поліневропатії.

Інтоксикація марганцем зустрічається при видобуванні і переробленні марганцевих руд, у сталеливарному виробництві та у виробництві феросплавів, при виготовленні та застосуванні марганцевмісних електродів. В основі захворювання – ураження нервових клітин і судинної системи головного та спинного мозку, переважна локалізація дегенеративно-дистрофічного процесу в підкіркових вузлах (смугасте тіло). Страждають синтез і депонування дофаміну, адренергічна система медіації.

Інтоксикація ртуттю можлива при видобуванні ртуті, виробництві вимірювальних приладів, пестицидів. Заковтування металевої ртуті є безпечним. Ртуть – тіолова отрута, що блокує сульфгідрильні групи тканинних білків; цей механізм є в основі поліморфних порушень у діяльності ЦНС. Ртуть має виражений тропізм до глибинних відділів головного мозку. Металева ртуть, що знаходиться, наприклад, у термометрах, сама по собі рідко буває небезпечною. Лише її випаровування і вдихання парів можуть призвести до розвитку фіброзу легенів.

Серед хімічних речовин виділяють групу *гепатотропних отрут*, інтоксикація якими призводить до ураження печінки. До них відносяться хлоровані вуглеводні, бензол і його похідні, деякі пестициди.

На другому місці за кількістю професійних захворювань знаходиться трудова діяльність, що супроводжується *акустичними шкідливостями* та небезпечними виробничими факторами.

Вібраційна хвороба виникає у робітників, які використовують у процесі своєї трудової діяльності вібраційну техніку: пневматичні молотки, установки для шліфування й полірування металевих і дерев'яних виробів, для ущільнення бетону, асфальтових покриттів доріг та інші. Захворювання має хронічний характер. У робітників розвиваються кон-

трактури пальців, деформуючий артроз, на заключному етапі – гангрена пальців кистей і стоп. У спинному мозку відзначаються дистрофічні зміни аж до повної загибелі нейронів. Вібраційна хвороба обумовлена тривалою (не менше 3–5 років) дією вібрації в умовах виробництва. Вібрації поділяють на локальні (від ручних інструментів) і загальні (від верстатів, устаткування, рухомих машин). Негативна дія вібрації зустрічається в багатьох професіях.

Шумову хворобу розуміють як стійкі, необоротні морфологічні зміни в органі слуху, зумовлені впливом виробничого шуму. При гострому ураженні від впливу шуму і звуків спостерігається загибель спірального органу, розрив барабаних перетинок, кровотеча з вух. При хронічному впливі виробничого шуму спостерігається атрофія спірального органу з заміщенням його волокнистою сполучною тканиною. Зміни в слуховому нерві можуть бути відсутніми.

Електромагнітні хвилі радіочастот широко застосовують у сфері радіо (радіолокації, радіонавігації, радіоастрономії, радіолінійних зв'язків – радіотелефони тощо), телебачення, при проведенні фізіотерапевтичних процедур. Гострі смертельні випадки серед людей, які зазнали масивного впливу електромагнітних хвиль радіочастот, не описано. Хронічний вплив електромагнітних хвиль радіочастот малої інтенсивності різних діапазонів зустрічається в промисловості у робітників радіотелевізійних і радіорелейних станцій, у жителів прилеглих районів. У потерпілих відзначається ураження нервової, серцево-судинної систем і статевих залоз.

Захворювання *опорно-рухового апарату* часто зустрічаються при роботі в таких галузях промисловості, як будівельна, гірничорудна, машинобудівна та ін., а також у сільському господарстві. Вони обумовлені хронічним функціональним перенапруженням, мікротравмами, виконанням швидких однотипних рухів. Найбільш часто зустрічаються захворювання м'язів, зв'язок і суглобів верхніх кінцівок: міозити, тендовагініти передпліччя, бурсити, деформуючі остеоартрози, остеохондроз хребта (дискогенні попереково-крижові радикуліти). Захворювання розвиваються гостро, мають рецидивуючий або хронічний перебіг.

3.3. Типи аварій на виробництві

Аварії, спричинені порушенням експлуатації технічних об'єктів, за своїми масштабами почали набувати катастрофічного характеру, вже в 20–30-х роках ХХ століття. Вплив цих аварій інколи переходить кордони держав і охоплює цілі регіони. Несприятлива екологічна обстановка, обумовлена цими аваріями, може зберігатися від декількох днів до багатьох років. Ліквідація наслідків таких аварій потребує великих коштів та залучення багатьох спеціалістів.

Аварія – це небезпечна подія техногенного характеру, згідно з [8], що створює на об'єкті, території або акваторії загрозу для життя і здоров'я людей і призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого процесу чи завдає шкоди довкіллю.

Згідно з розмірами та заподіяною шкодою розрізняють легкі, середні, важкі та особливо важкі аварії. Особливо важкі аварії призводять до великих руйнувань та супроводжуються великими жертвами.

Аналіз наслідків аварій, характеру їх впливу на навколишнє середовище зумовив розподіл їх за видами.

Види аварій:

- аварії з витоком сильнодіючих отруйних речовин (аміаку, хлору, сірчаної та азотної кислот, чадного газу, сірчаного газу та інших речовин);
- аварії з викидом радіоактивних речовин у навколишнє середовище;
- пожежі та вибухи;
- аварії на транспорті та ін.

До аварій техногенного характеру належать аварії на транспорті, вибухи, пожежі, аварії з викидом сильнодіючих отруйних, радіоактивних, біологічно небезпечних та інших забруднюючих речовин, раптове руйнування обладнання, споруд тощо.

Аварії ***за наслідками*** поділяють на дві категорії:

I – аварії, внаслідок яких:

- загинуло 5 чи травмовано 10 і більше осіб;

- стався викид отруйних, радіоактивних, біологічно небезпечних та інших забруднюючих речовин за межі санітарно-захисної зони підприємства;

- збільшилася концентрація забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі більш ніж у 10 разів;

- зруйновано будівлі, споруди чи основні конструкції об'єкта, що створило загрозу для життя і здоров'я значної кількості працівників підприємства чи населення;

II – аварії, через які:

- загинуло до 5 чи травмовано від 4 до 10 осіб;

- зруйновано будівлі, споруди чи основні конструкції об'єкта, що створило загрозу для життя і здоров'я працівників цеху, дільниці з кількістю працівників 100 осіб і більше.

Випадки порушення технологічних процесів, роботи устаткування, тимчасової дільниць виробництва внаслідок спрацювання автоматичних захисних блокувань та інші локальні порушення у роботі цехів, ділянок тощо, які не належать до категорійних аварій, розслідуються відповідно до вимог законодавства.

Висновок. Використання класифікації нещасних випадків, професійних захворювань, аварій на виробництві дозволяє чітко з'ясувати рівень стану охорони праці і оцінити ефективність функціонування системи управління охороною праці на підприємстві. Суть класифікації полягає у систематичному обліку показників стану безпеки виробництва, в аналізі факторів, що формують умови праці, у з'ясуванні причин невиконання вимог нормативно-правової документації. Внаслідок вірного застосування класифікації розробляються рекомендації щодо поліпшення організації праці та виробничого середовища.

Контрольні запитання

1. Основні типи нещасних випадків за зв'язком з виробництвом.

Ознаки

2. Головні класифікації нещасних випадків, професійних захворювань на виробництві.

3. Типи нещасних випадків, що відбулися на виробництві, але не пов'язані з виробництвом.
4. Основні причини профзахворювань.
5. Класифікація професійних захворювань за часом дії шкідливого фактора.
6. Професійні захворювання, спричинені дією промислового пилу.
7. Перелік професійних захворювань, пов'язаних із дією хімічних факторів.
8. Особливості професійних захворювань, обумовлених дією фізичних виробничих факторів.
9. Категорії аварій на виробництві.
10. Критерії визначення аварій на виробництві.
11. Види аварій на виробництві.
12. Аварії техногенного характеру.

Самостійна робота студентів

З'ясувати симптоматику означених професійних захворювань.

1) Антракоз

Інгаляція вугільного пилу супроводжується локальними його скупченнями, непомітними доти доки не утвориться масивний легеневий фіброз. Скупчення вугілля в легенях, що позначається як «легеневий антракоз», є типовим для мешканців промислових міст. Його можна спостерігати практично у всіх дорослих людей, особливо у курців. У городян ця пігментація не токсична і не призводить до розвитку будь-якого захворювання органів дихання. Лише у шахтарів-вугільників, які перебувають протягом багатьох років і довго в шахтах, особливо сильно запилених, може виникнути цілий ряд важких наслідків. У фіналі захворювання легені мають вигляд медових сот, спостерігається формування легеневого серця. Хворі гинуть від легенево-серцевої недостатності.

2) Силікоз

Силікоз або халікоз є захворюванням, яке розвивається в результаті тривалого вдихання пилу, що містить вільний двоокис кремнію. Велика частина земної кори містить кремнезем і його оксиди. У легенях силікоз виявляється у вигляді двох основних форм: вузликової і дифузно-

склеротичної (або інтерстиціальної). Вузликова форма виникає при високому вмісті в пилу вільного двоокису кремнію і при тривалому впливі пилу. Дифузно-склеротична форма спостерігається при вдиханні промислового пилу з малим вмістом вільного двоокису кремнію. До силікозу часто приєднується туберкульоз. Хворі найчастіше гинуть від прогресуючої легенево-серцевої недостатності.

3) Азбестоз

Початок азбестозу досить різний. Буває, що легеневі прояви виникають і через 1–2 роки контакту з азбестом, але найчастіше – через 10–20 років. Волокна азбесту, незважаючи на велику довжину, мають малу товщину, тому вони глибоко проникають в альвеоли у базальних відділах легень. Волокна виявляються не тільки у легенях, але і в очеревині та інших органах. Канцерогенність азбесту залежить не від його виду, а від довжини волокон. Так, волокна з великим розміром не мають канцерогенних властивостей, в той час як дрібні волокна володіють вираженим канцерогенним ефектом. Ризик виникнення раку легень у хворих азбестозом збільшується приблизно в 10 разів, а якщо мова йде про курців, то в 90 разів. У хворих азбестозом в два рази частіше виявляється рак стравоходу, шлунка, товстої кишки. Зараз доведено, що азбест потенціює дію інших канцерогенів.

4) Бериліоз

Пил і пари берилію дуже небезпечні і загрожують ураженням легень і розвитком системних ускладнень. Залежно від розчинності і концентрації берилію у повітрі, що вдихають, у робітника розвиваються два типи пневмоконіозу: гострий і хронічний бериліоз. Гострий бериліоз зазвичай виникає при потраплянні в організм розчинних кислих солей берилію. У менш важких випадках спостерігається повне виліковування. На відміну від азбестозу бериліоз не спричиняє схильності до раку легень. При хронічному бериліозі наряду з ураженнями нирок гранульоматозні зміни спостерігаються в печінці, нирках, селезінці, лімфатичних вузлах і шкірі. При потраплянні частинок берилію через пошкоджену шкіру розвивається гранульоматозне запалення з утворенням ран, які довго не загоюються.

Отруєння свинцем (сатурнізм) – є прикладом найбільш частого захворювання, зумовленого впливом навколишнього середовища. У більшості випадків мова йде про поглинання малих доз і накопичення їх в організмі, поки його концентрація не досягне критичного рівня, необхідного для токсичного прояву. Існує гостра і хронічна форма хвороби. Гостра форма виникає при надходженні значних його доз через шлунково-кишковий тракт або при вдиханні парів свинцю, або при розпиленні свинцевих фарб. Хронічне отруєння найчастіше виникає у дітей, які облизують поверхню предметів, пофарбованих свинцевою фарбою. Хронічне отруєння може розвиватися при використанні погано обпаленого керамічного посуду, покритого емаллю, яка містить свинець; при вживанні зараженої води, особливо в старих будинках, де каналізаційні труби містять свинець; при зловживанні алкоголем, виготовленим у перегінному апараті, що містить свинець. Закони забороняють використовувати фарби на основі свинцю, так само як і його присутність в них. Дотримання цих законів може хоч частково вирішити проблему цих «тихих епідемій» [53].

РОЗДІЛ 4

МЕТОДИ АНАЛІЗУ ТРАВМАТИЗМУ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ, АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ

4.1. Завдання та мета аналізу травматизму, професійних захворювань, аварій

Оцінка результатів дослідження рівня травматизму, професійних захворювань, аварій на виробництві відбувається за допомогою виконання функцій обліку та аналізу. Облік є первинною реєстрацією та систематизацією даних, що характеризують рівень безпеки праці на підприємстві. Суть аналізу небезпечних виробничих ситуацій полягає у систематичному обліку показників стану охорони праці, дослідженні і контролю виробничих факторів, які формують умови праці, вивченні причин невиконання вимог нормативно-технічної документації з охорони праці. Результатом аналізу небезпечних виробничих ситуацій є розробка пропозицій, рекомендацій, спрямованих на підвищення безпеки праці, а особливо на покращення функціонування системи управління охороною праці на підприємстві.

Раціонально виділити два напрями проведення дослідження стану травматизму на підприємстві:

- аналіз фактичного рівня безпеки праці на виробництві, конкретно на робочих місцях, дільницях, цехах і тому подібне;
- аналіз наслідків несприятливих умов праці – виробничого травматизму, професійних захворювань.

Перший напрям перебачає:

- вивчення повноти відображення вимог безпеки праці у проектно-конструкторській і технологічній документації;
- оцінка відповідності діючих технологічних процесів і обладнання вимогам нормативно-технічної документації – технічне обстеження;
- санітарно-гігієнічний аналіз певних небезпечних і шкідливих виробничих факторів;
- аналіз психофізіологічних елементів умов праці;

- оцінка рівня санітарно-гігієнічних і психофізіологічних умов праці, важкість і напруженість праці;
- проведення атестації робочих місць на відповідність вимогам безпеки праці.

Таким чином, *завдання аналізу небезпечних виробничих ситуацій* – вивчення всієї сукупності виробничих факторів, які впливають на умови праці. Такий аналіз надає можливість оцінити ступінь відхилення значення фактора від нормативного, з'ясувати причини їх впливу на реалізацію нестандартної виробничої ситуації.

Мета проведення аналізу – відображення фактичного стану безпеки праці на підприємстві, галузі промисловості, визначення порушень, що мали місце, запропонування обґрунтованих рекомендацій з попередження виникнення небезпечних виробничих ситуацій [40].

Безперечно, що запропонований напрям аналізу стану охорони праці дозволяє отримати цінні для практики управління висновки та пропозиції. Але потрібно мати на увазі, що такий всебічний аналіз є доволі складним і трудомістким. А тому результативність аналізу буде залежити від його методичного рівня і необхідного метрологічного забезпечення, від ступеня підготовки спеціалістів, від належної організації їх праці.

Другим напрямом є аналіз виробничого травматизму, професійних захворювань, аварій, що спричинені несприятливими умовами праці. Вихідними даними для аналізу небезпечних ситуацій служать всі облікові та звітні документи, а також матеріали розслідування нещасних випадків, професійних захворювань, аварій. Головне завдання полягає у виявленні причин, обставин, закономірностей утворення небезпечних виробничих ситуацій, в ефективній розробці заходів щодо їх попередження. Аналіз інформації про виробничий травматизм складається з основних етапів:

- розслідування та облік небезпечних виробничих ситуацій;
- формування банку даних;
- обробки статистичних даних;
- складання таблиць, діаграм, графіків;

- проведення логічного аналізу матеріалів про небезпечні виробничі ситуації;

- розробки профілактичних заходів.

Аналіз небезпечних виробничих ситуацій на підприємстві проводиться з різною періодичністю (за місяць, за квартал, за півроку, за рік) залежно від рівня травматизму, професійних захворювань.

У проведенні аналізу беруть участь фахівці різних структурних підрозділів і функціональних служб. Оцінку відповідності виробничих процесів і обладнання виконують фахівці інженерно-технічних служб підприємства: служба головного технолога, служба головного енергетика та ін. Санітарно-гігієнічний аналіз, психофізіологічні дослідження проводяться спеціалістами промислової санітарії, лабораторії психології та фізіології праці. Медичне обстеження працівників підприємства, їх медичні огляди проводяться за рахунок роботодавця у медичних закладах.

Сукупний аналіз по підприємству виконують фахівці відділу охорони праці. Дані аналізу використовуються для комплексної оцінки та прогнозування рівня безпеки праці. Методи прогнозування різноманітні, основними вважаються два види:

- формалізовані, тобто фактографічні;
- інтуїтивні, тобто експертні.

Фактографічні методи базуються на використанні фактичних даних, показниках, характеристиках об'єкта прогнозування. Експертні методи прогнозування ґрунтуються на застосуванні як джерел інформації висновків щодо нестандартної виробничої ситуації, кваліфікованих, компетентних спеціалістів-експертів. У методичному плані основним інструментом будь-якого прогнозування є екстраполяція, тобто розповсюдження закономірностей і зв'язків, які діють періоди, що вивчається, за його межі. Під час прогнозування має виконуватися принцип поєднання дослідницьких і нормативно-програмованих прогнозів. Дослідницькій прогноз ґрунтується на вивченні тенденцій можливих станів умов праці, виробничого обладнання, виробничого середовища з плином часу. Зміст нормативного прогнозу є визначенням шляхів і строків досягнення потрібного, нормативного рівня безпеки праці для конкрет-

ного виробничого об'єкта. До основних етапів розробки дослідницького науково-технічного прогнозу травматизму відносять:

- створення робочої групи з провідних фахівців;
- формування завдання щодо аналізу факторів, які формують умови праці;
- визначення існуючих диспропорцій, які призвели до негативних умов праці;
- проведення загальної експертної оцінки тенденції зміни факторів, що формують умови праці;
- виявлення можливих нових диспропорцій виробничих факторів;
- складання загального звіту про існуючі та можливі зміни умов праці.

На стадії нормативного прогнозу формується вихід на проблему щодо забезпечення вимог з охорони праці експертами, на основі аналізу отриманої інформації обґрунтовуються напрями розвитку всіх елементів виробництва, що забезпечують оптимальні або допустимі умови праці.

Процес прогнозування захворюваності, яка пов'язана з виробництвом, включає:

- етапи збору і обробки статистичної інформації, що відображає залежність рівня захворюваності від окремих елементів умов праці;
- етапи виявлення кількісних характеристик рівня захворюваності, що очікується.

Прогнозування виробничого травматизму здійснюється завдяки аналізу динамічних, а саме, часових рядів показників, що вивчають, наприклад часто та і важкість травматизму, на можливо довший ретроспективний період.

Шляхом логічного обґрунтування і математичної обробки значень логічного ряду встановлюється основна тенденція зміни або тренда цього показника, екстраполюється й прогнозований період. За допомогою отриманої прогностичної функції розраховують імовірне значення показників, у межах похибки прогнозу, на майбутній період. Основною метою прогнозу є обґрунтування найбільш ефективних напрямів профілактичних заходів щодо попередження небезпечних виробничих ситуацій методом експертних оцінок. Використання методу прогнозування небезпечних

зпечних ситуацій спонукає керівників виробничих підрозділів на систематичну працю щодо посилення профілактики з виробничого травматизму і професійних захворювань.

4.2. Характеристика статистичного, топографічного, монографічного та економічного методів аналізу небезпечних виробничих ситуацій

На підприємствах України найбільш поширеним є застосування таких методів аналізу травматизму і професійних захворювань:

- статистичний;
- монографічний;
- топографічний;
- економічний;
- побудова дерева причин або несправностей [40, 52].

Статистичний метод ґрунтується на вивченні причин травматизму за документами, що реєструють нещасні випадки (акти за формою Н-1, листки тимчасової непрацездатності) за певний період часу (квартал, півріччя, рік); у випадку професійних захворювань аналізуються дані карт обліку професійних захворювань за формою П-5, які складаються на підставі актів розслідування випадків профзахворювань, в звітах за формою № 7 «Звіт про травматизм на виробництві». Цей метод дозволяє визначити порівняльну динаміку травматизму за окремими галузями, підприємствами, цехами, дільницями одного підприємства і виявити закономірності зниження або підвищення рівня травматизму. Для оцінки рівнів травматизму користуються відносними показниками або коефіцієнтами:

- коефіцієнтом частоти,
- коефіцієнтом важкості,
- коефіцієнтом втрат.

Коефіцієнт частоти травматизму $K_{\text{ч}}$ розраховується як відношення кількості нещасних випадків до середньооблікового значення кількості працюючих, що припадають на тисячу працюючих за звітний період:

$$\hat{E}_{\div} = \frac{\dot{O}}{D} 1000, \quad (4.1)$$

де T – кількість нещасних випадків або професійних захворювань за звітний період; P – середньооблікова кількість працюючих за той самий період.

Коефіцієнт важкості травматизму $K_{\text{ч}}$ вказує на середню кількість днів непрацездатності, що припадають на один нещасний випадок, або професійне захворювання:

$$\hat{E}_{\hat{a}} = \frac{\ddot{A}}{\ddot{O}}, \quad (4.2)$$

де D – сумарна кількість днів непрацездатності за всіма нещасними випадками, або професійними захворюваннями за звітний період; T – кількість нещасних випадків, або професійних захворювань за звітний період.

Коефіцієнт втрат $K_{\text{вт}}$ розраховується як добуток коефіцієнта частоти травматизму $K_{\text{вт}}$ на коефіцієнт важкості травматизму $K_{\text{в}}$, або відношення D сумарної кількості днів непрацездатності за всіма нещасними випадками, чи професійними захворюваннями за звітний період до P – середньооблікової кількості працюючих за той самий період.

$$\hat{E}_{\hat{a}\ddot{O}} = \hat{E}_{\div} \cdot \hat{E}_{\hat{a}} = \frac{\ddot{A}}{D} \cdot 1000. \quad (4.3)$$

Вказані показники не враховує стійкої втрати працездатності, каліцтва та загибелі людей і тому не можуть повністю характеризувати рівень травматизму, або професійного захворювання на підприємстві. Тому необхідно використовувати ще один показник – коефіцієнт небезпечних ситуацій зі смертельними наслідками та каліцтвом

$$K_{\text{с.к}} = \frac{n_{\text{с.к}}}{n} 100 \%, \quad (4.4)$$

де $n_{\text{с.к}}$ – кількість нещасних випадків, що призвели до смерті і каліцтва; n – загальна кількість нещасних випадків.

Міжнародна організація праці використовує коефіцієнт частоти, який показує кількість нещасних випадків, що припадає на 1 000 000 відпрацьованих людино-годин

$$K_{\text{ч}}^{\text{МОП}} = 1\,000\,000 \, n/T, \quad (4.5)$$

де n – загальна кількість нещасних випадків; T – загальний час роботи, люд.-год.

Тенденції до зміни значень коефіцієнтів частоти, важкості і втрат протягом ряду періодів вказують на *динаміку виробничого травматизму*. Статистичний метод засновано на аналізі статистичного матеріалу з травматизму, який було накопичено на підприємстві або в галузі за кілька років. При застосуванні поглибленого статистичного аналізу небезпечних ситуацій, крім виявлення причин травматизму, професійних захворювань, також виконується їх аналіз за:

- джерелами і характером впливу на організм людини шкідливих і небезпечних виробничих факторів;
- видами робіт чи трудових операцій;
- видами обладнання;
- характеристикою робочого місця;
- станом виробничого середовища;
- характером травм;
- відомостями про потерпілих (професія, стаж, стать, вік);
- даними про час події (місяць, година робочого дня, зміна).

Наведений різновид статистичного аналізу набув назви *групового статистичного* аналізу. Цей метод дозволяє встановити по окремих підприємствах, галузях виробництва найпоширеніші види травм, професійних захворювань, визначити причини, які спричиняють найбільшу кількість нещасних випадків, виявити небезпечні місця, розробити і провести необхідні організаційно-технічні заходи. Наявний матеріал аналізу групується за ознаками з метою виявлення закономірностей під час небезпечних виробничих ситуацій.

Топографічний метод складається з таких етапів:

- на плані структурного підрозділу підприємства, наприклад, цеху відзначають місця, де відбулися небезпечні ситуації;
- на ескізі, що є контуром тіла людини, позначають травмовані органи або ділянки тіла.

Такі дії дозволяють визначити робочі місця або ділянки підприємства, що приховують потенційні виробничі небезпеки. З'ясування розташування травм на тулубі або органів людини, що

зазнали негативного впливу, визначають найбільш небезпечні елементи виробничого обладнання, інструменту, начинки, вихідних промислових матеріалів. Шляхом додаткового обстеження згаданих робочих об'єктів виявляють причини, фактори, обставини, що сприяли реалізації небезпечних виробничих ситуацій.

Монографічний метод застосовується під час аналізу небезпечних та шкідливих виробничих факторів, притаманних конкретному робочому місцю, або структурному підрозділу підприємства. Поглиблено з'ясовуються всі обставини нестандартної ситуації, за необхідності проводяться відповідні дослідження та випробування. Дослідженню підлягають:

- робоче місце, цех, ділянка, територія підприємства;
- стан технологічного процесу;
- основне та допоміжне обладнання, устаткування, інструмент, начинка;
- послідовність і правильність трудових операцій,
- наявність, якість засобів індивідуального та колективного захисту;
- умови виробничого середовища, наприклад, метеорологічні умови, рівні освітленості, загазованості, запиленості, шуму, вібрації, випромінювання.

Таким чином, небезпечна ситуація досліджується комплексно. У результаті дослідження виявляються не тільки причини нещасних випадків, але і приховані (потенційні) небезпечні та шкідливі фактори, що сприяють реалізації небезпечних виробничих ситуацій.

Економічний метод – призначено для визначення економічної шкоди, завданої наслідками небезпечних ситуацій, та порівняння з економічною ефективністю від витрат на розробку та впровадження заходів з охорони праці. Метод дозволяє знайти оптимальне рішення, що забезпечить заданий рівень безпеки в оцінці ефективності витрат, спрямованих на попередження небезпечних ситуацій. Рівень ефективності заходів з охорони праці у підрозділі оцінюється за комплексним показником безпеки Π_6 :

$$\ddot{I}_{\dot{a}} = \frac{\ddot{I}_{\dot{a},\dot{b}} + \ddot{I}_{\dot{r},\zeta} + \ddot{I}_{\zeta} + \ddot{I}_{\text{т}} + \ddot{I}_{\dot{r}} + \ddot{I}_{\dot{e}} + \ddot{I}_{\dot{r}\dot{a}\dot{y}\dot{a}}}{7} \cdot 0,9^a, \quad (4.6)$$

де $P_{p.t}$ – показник рівня виробничого травматизму; $P_{п.з}$ – показник рівня професійних захворювань; P_3 – показник виконання заходів з охорони праці; $P_{ін}$ – показник правильності проведення інструктажу на робочому місці; P_n – показник стану навчання працівників, інженерів, фахівців охорони праці; P_k – показник правильності проведення контролю вимог охорони праці на рівні управління; $P_{наяв}$ – показник наявності у структурному підрозділі порушень правил охорони праці, використання спецодягу, засобів індивідуального захисту; a – кількість нещасних випадків, або професійних захворювань, групових, важких та з літальним кінцем.

Значення $P_{p.t}$ оцінюється у балах за шкалою виходячи зі значення розрахункового показника рівня показника травматизму за формулою:

$$I_{до} = \frac{\hat{E}_{\div \hat{a}}}{\hat{E}_{\div \hat{a}}} \cdot \frac{K_{\hat{a}}}{\hat{E}_{\hat{a} \cdot \hat{a}}} \cdot \frac{\hat{E}_{\div \hat{a}}}{\hat{E}_{\div \hat{a}}}, \quad (4.7)$$

де $K_{\text{ч}}$ – коефіцієнт частоти травматизму за звітний період; $K_{\text{ч.б}}$ – щомісячний базовий коефіцієнт частоти травматизму, що встановлюється один раз за рік відділом охорони праці для кожного підрозділу; $K_{\text{в}}$ – коефіцієнт важкості травматизму за звітний період; $K_{\text{в.б}}$ – щомісячний базовий коефіцієнт важкості травматизму, що встановлюється один раз за рік відділом охорони праці для кожного підрозділу; $K_{\text{ч.м}}$ – середньомісячний коефіцієнт частоти травматизму з початку звітного року.

Оцінка рівня виробничого травматизму проводиться за такою шкалою:

$P_{p.t} >$	1,26	1,21–1,25	1,16–1,20	1,16–1,10	1,01–0,5	0,91–0,05
P_t	0	50	70	80	90	100

Показник рівня захворюваності P_3 визначається від співвідношення показника захворюваності фактичного за звітний місяць $P_{3.ф}$ і показника захворюваності базового $P_{3.б}$.

Шкала оцінки захворюваності:

$P_{3.ф}/P_{3.б} >$	0,80	0,81–0,90	0,91–1,0	1,01–1,10	1,11–1,20	$< 1,21$
P_3	100	90	80	70	60	0

Оцінка показників $P_{ін}$, P_n , P_k , $P_{наяв}$ проводиться залежно від:

- кількості визначених за звітний місяць порушень з інструктажу та навчання працюючих;
- рівня проведення контролю вимог охорони праці на всіх структурних підрозділів;
- рівня виконання інструкцій, правил і норм охорони праці.

Відділ охорони праці розробляє стандарт підприємства, у якому регламентуються показники оцінки рівня безпеки виробництва і методи їх розрахунку.

4.3. Побудова дерева подій – комплексний метод аналізу небезпечних виробничих ситуацій

Аналіз розвитку небезпечної виробничої ситуації, що вивчається, за допомогою логічного дерева відображається у вигляді зворотної послідовності подій від кінцевої до вихідної. Аналіз дозволяє дослідити розвиток ситуації з кінцевої події через проміжні до вихідної, тобто з'ясувати розвиток елементів процесу реалізації потенційної небезпеки спочатку. Основними етапами побудови логічного дерева причин небезпечних виробничих ситуацій є [31]:


- 1) визначення кінцевої негативної події, надання їй точного, лаконічного формулювання;
- 2) обирання рівня деталізації події, що досліджується, тобто визначення всіх наявних негативних подій;
- 3) поділ подій на самостійні групи;
- 4) визначення для кожної групи головної події, такої, до якої у різних комбінаціях приводять усі події цієї групи;
- 5) дослідження всіх першочергових та другорядних подій, що викликають головну подію;
- 6) встановлення зв'язку між подіями, використовуючи при цьому логічні операції, що вказані у табл. 4.1;
- 7) з'ясування подій, необхідних для аналізу кожної з попередніх, для цього повторити п. 2, 3, 4, 5, 6, доти, доки аналіз усіх подій не вкаже на головну причину небезпечної виробничої ситуації.

Переваги використання аналізу небезпечних виробничих ситуацій логічного дерева причин:

- дозволяє визначити наявність усіх потенційних причин;
- виконує якісний аналіз стану виробничого обладнання;
- вказує на конкретні причини;
- надає інформацію про стан трудової дисципліни;
- визначає перелік порушень функціональних обов'язків посадовими особами;
- встановлює перелік помилкових трудових рухів, дій робітників;
- є засобом спілкування фахівців, тому що подає елементи небезпечної виробничої ситуації та зв'язки між ними у чіткому наочному вигляді;
- надає можливість наочного обґрунтування рекомендацій щодо розробки превентивних засобів небезпечних виробничих ситуацій.

Головною перевагою цього методу порівняно з іншими є те, що дослідження обмежується визначенням тільки тих елементів події та їх зв'язків, що привели до реалізації даної конкретної нестандартної виробничої ситуації, а також точного визначення основної причини. Недоліком використання методу є таке: важко врахувати проміжний стан виробничої ситуації, тому що досліджується тільки стан реалізації негативної дії небезпечної виробничої ситуації. Принцип використання методу полягає у з'ясуванні, наочному поданні елементів події та зв'язків між ними. Для цього застосовують два типи символів: логічні символи зв'язку або позначки і символи подій. Логічні символи зв'язку, позначки пов'язують події відповідно з їх причинними взаємозв'язками. Позначення логічних знаків наведено у табл. 4.1.

Таблиця 4.1 – Позначення логічних знаків зв'язку




Символ логічної позначки	Назва логічної позначки	Причинний взаємозв'язок
	I	Наступна подія відбувається, якщо всі вихідні події діють одночасно

Продовження табл. 4.1

	Або	Наступна подія відбувається, якщо трапляється будь-яка з вихідних подій
	Заборона	Наявність входу викликає наявність виходу тоді, коли відбувається умовна подія
	Пріоритетне І	Наступна подія відбувається, якщо всі вхідні події трапляються у потрібному порядку зліва направо
	АБО, що забороняє	Наступна подія відбувається, якщо трапляється одна (і тільки одна) з вихідних подій
	« m із n » (голосування або вибірка)	Наступна подія відбувається за наявності m з n вихідних подій

Правила відображення подій відносно умовних позначок такі. Символіку, що застосовується під час побудови логічного дерева причин нестандартної ситуації, наведено у табл. 4.2.

Таблиця 4.2 – Позначення символів подій

Символ події	Зміст логічної позначки події
	Головна подія, або подія, яка буде аналізуватися
	Завершена подія, що відбулася повністю, яку не аналізують
	Подія, що не має достатніх даних, але надалі не аналізується

Графічне відображення подій необов'язкове, воно може заважати графічній чіткості побудови, потрібно тільки упорядкувати події таким чином, щоби поява розташованої події праворуч відбулася тільки після

появи події ліворуч. Але необхідно використовувати правила розташування подій відносно позначок. Позначка «I» застосовується, якщо є наявність дії одночасно де кількох причин або подій. Події вихідні відносно позначки «I» формуються так: друга подія має бути умовною що до першої, третя – умовною що до першої та другої, а остання – умовною до всіх попередніх. Обов’язковою умова: одна з подій пов’язана з появою вихідної події. Логічна позначка «або» по суті є об’єднаною. Наступна подія відбувається у тому разі, якщо має місце будь-яка подія. Події вихідні що до позначки «або» формуються так, що вони разом вибирали всі можливі шляхи появи наступної події. Крім того, будь-яка з вихідних подій обов’язково приводить до наступної. Для подальших подій, які аналізують, спочатку вивчають усі вихідні події за допомогою позначки «або», після з’ясування основної використовують позначку «I». Логічна позначка «заборони» має вигляд шестикутника. Подія, розташована під цією позначкою, називається вихідною, в той самий час, подія, розташована збоку від позначки, називається умовною. Умовна подія стає дійсною при появі вихідної події. Логічну позначку «заборони» застосовують тоді, коли подія відбувається з вимоги. Логічні позначки « m », « n » вказують на те, що подія має місце, якщо на вході з кількості подій n відбувається хоча б m подій із визначених n подій. З’ясуємо на прикладах застосування логічної позначки «пріоритетне I».

Аналізуємо працездатність системи живлення з двома джерелами, одне з яких головний, а друге резервне. Резервне джерело живлення вмикається автоматичним перемикачем за умови відмови головного джерела живлення (рис. 4.1).

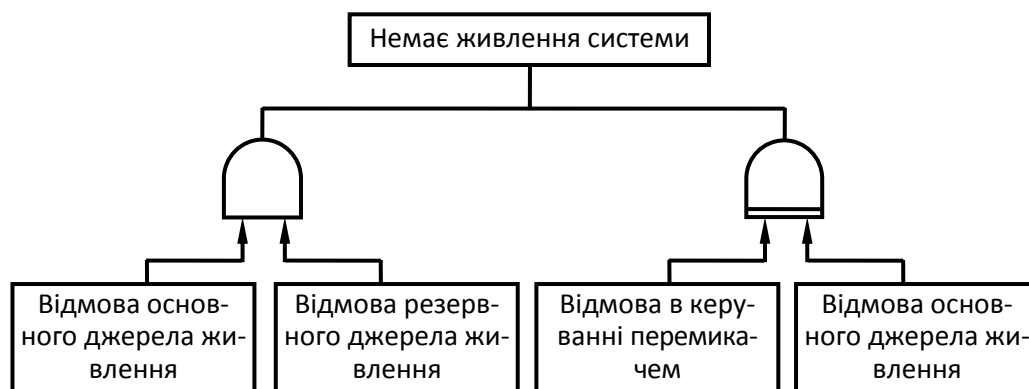


Рис. 4.1. Приклад використання логічної позначки «пріоритетне I»

Припустимо, що вимкнення системи відбувається тільки тоді, коли два джерела живлення вийшли з ладу. Таким чином, аварійне вимкнення системи також може відбутися, якщо два або більша кількість контрольних приладів вказали невірний сигнал до вимкнення, в той час коли система знаходиться у робочому стані. Логічна позначка «або, що забороняє», застосовується у тому разі, коли складається ситуація, під час реалізації якої на виході з'являється подія за умови, що одна з двох подій, але неодноразово, відбувається на вході. Як приклад розглянемо систему, яка живиться від двох генераторів. Часткове зменшення потужності визначається позначкою «або, що забороняє». Позначка «або, що забороняється» може бути подана як логічна комбінація позначок «I» та «або», що зображено на рис. 4.2.

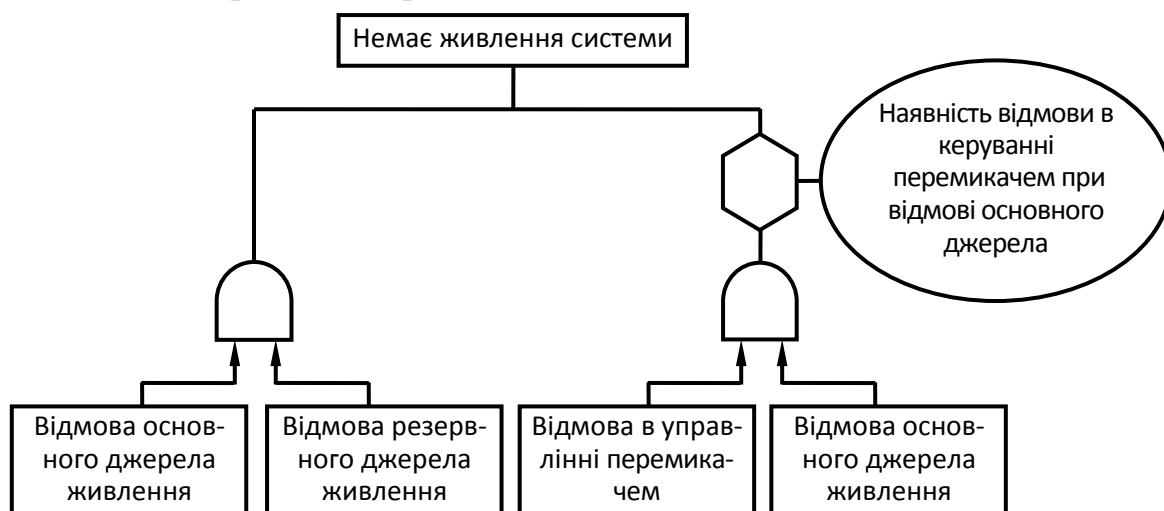


Рис. 4.2. Еквівалентне застосування логічної позначки «або, що забороняє»

Логічний знак голосування m із n . З'ясуємо ситуацію, коли на вході відбувається n подій, але подія на виході виявиться, якщо на вході відбудуться не менше m з n . Розглянемо вихід з ладу системи, яка може зберігати працездатність до вимкнення двох із трьох джерел живлення. Припустимо, що вимкнення системи відбувається тільки тоді, коли два з трьох джерел живлення вийшли з ладу. Таким чином, помилкове вимкнення системи може відбутися за умови, що два або більша кількість контрольних пристроїв не працюють. Аварійне вимкнення системи відбулося тоді, коли вона знаходилася у робочому стані (рис. 4.3).

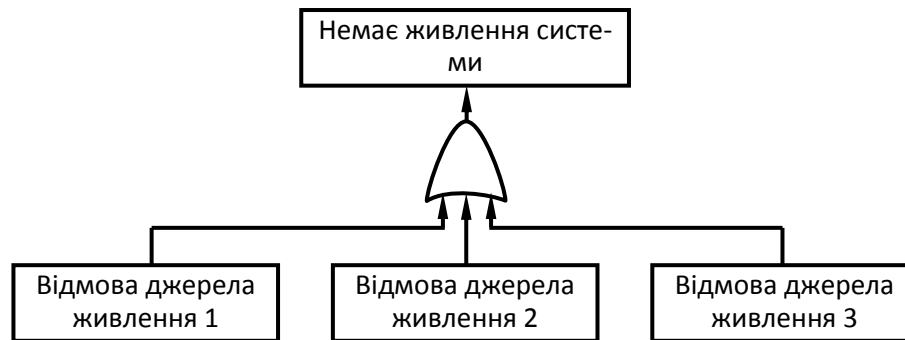


Рис. 4.3. Приклад використання логічної позначки « m із n »

Побудова логічного дерева причин призначається для графічного відображення загального характеру розвитку небезпечних виробничих ситуацій з причинно-наслідкового взаємозв'язку подій залежно від специфіки об'єкта, що досліджується.

Для покращення аналізу небезпечних виробничих ситуацій доцільно поєднати статистичний метод із топографічним, а також із моделюванням причинних зв'язків, економічними методами; груповий метод аналізу – з методом анкетування, монографічним [48, 49].

В Україні показники травматизму на виробництві стабілізувались на високих значеннях, що значно перевищують відповідні показники європейських країн. В Україні має місце таке ганебне явище, як приховування нещасних випадків на виробництві, а також упередженість під час проведення розслідування небезпечних виробничих ситуацій. Означений підхід спостерігається під час проведення спеціального розслідування нещасних випадків зі смертельним наслідком. Імовірна сутність виникнення небезпечних виробничих ситуацій обумовлена великою кількістю суб'єктивних факторів, різноманітністю травмонебезпечних виробничих процесів, недосконалістю застарілого обладнання. Вплив означених чинників необхідно враховувати під час цілеспрямованості у проведенні заходів з охорони праці, пов'язуючи їх із системою управління підприємства. Ефективність всієї діяльності щодо створення безпечних і комфортних умов праці нерозривно пов'язана з удосконаленням методів управління охороною праці.

Висновок. Під час проведення аналізу небезпечних виробничих ситуацій доцільно застосовувати сукупно ті методи, які дозволяють повністю зв'язувати обставини, фактори, первинну головну причину реалізації небез-

пеки, визначити винуватців, запропонувати конкретні попереджувальні заходи з охорони праці. Рішення питань охорони праці не можливо відокремити від виробничої діяльності. Управляючи виробництвом, необхідно управляти й забезпеченням безпеки працюючих, які здійснюють процес виробництва.

Контрольні запитання

1. Основні функції обліку небезпечних виробничих ситуацій.
2. Суть напрямів дослідження небезпечних виробничих ситуацій.
3. Завдання аналізу небезпечних виробничих ситуацій.
4. Мета аналізу небезпечних виробничих ситуацій.
5. Основні показники, що відображають суть статистичного методу аналізу небезпечних виробничих ситуацій.
6. Недоліки та переваги застосування монографічного аналізу небезпечних виробничих ситуацій.
7. Етапи топографічного методу дослідження небезпечних виробничих ситуацій.
8. Призначення економічного аналізу дослідження небезпечних виробничих ситуацій.
9. Послідовність та етапи побудови логічного дерева причин небезпечних виробничих ситуацій.
10. Переваги використання побудови логічного дерева причин під час аналізу небезпечних виробничих ситуацій.
11. Вкажіть основні позначки зв'язку між вихідними та наступними подіями при побудові логічного дерева причин небезпечних виробничих ситуацій.

Самостійна робота студентів

1. З'ясувати застосування позначок «I», «або» при побудові дерева подій.

Приклад застосування позначок «I», «або» наведено для аналізу автомобільної аварії на Т-подібному перехресті

- З'ясували, що один з автомобілів рухався по основній смузі, а водій другої машини, що рухалася на допоміжній смузі, не звільнив шлях.

- Попередня подія могла відбутися з двох причин: водій не зміг зупинитися або не захотів.
- З'ясуємо, чому водій не спромігся зупинитися: або був нетверезим, або хворим, або видимість на шляху була погана.
- З'ясуємо, чому не зміг зупинитися: слизький шлях після дощу, відмовили гальма, зavelика швидкість руху автомобіля.

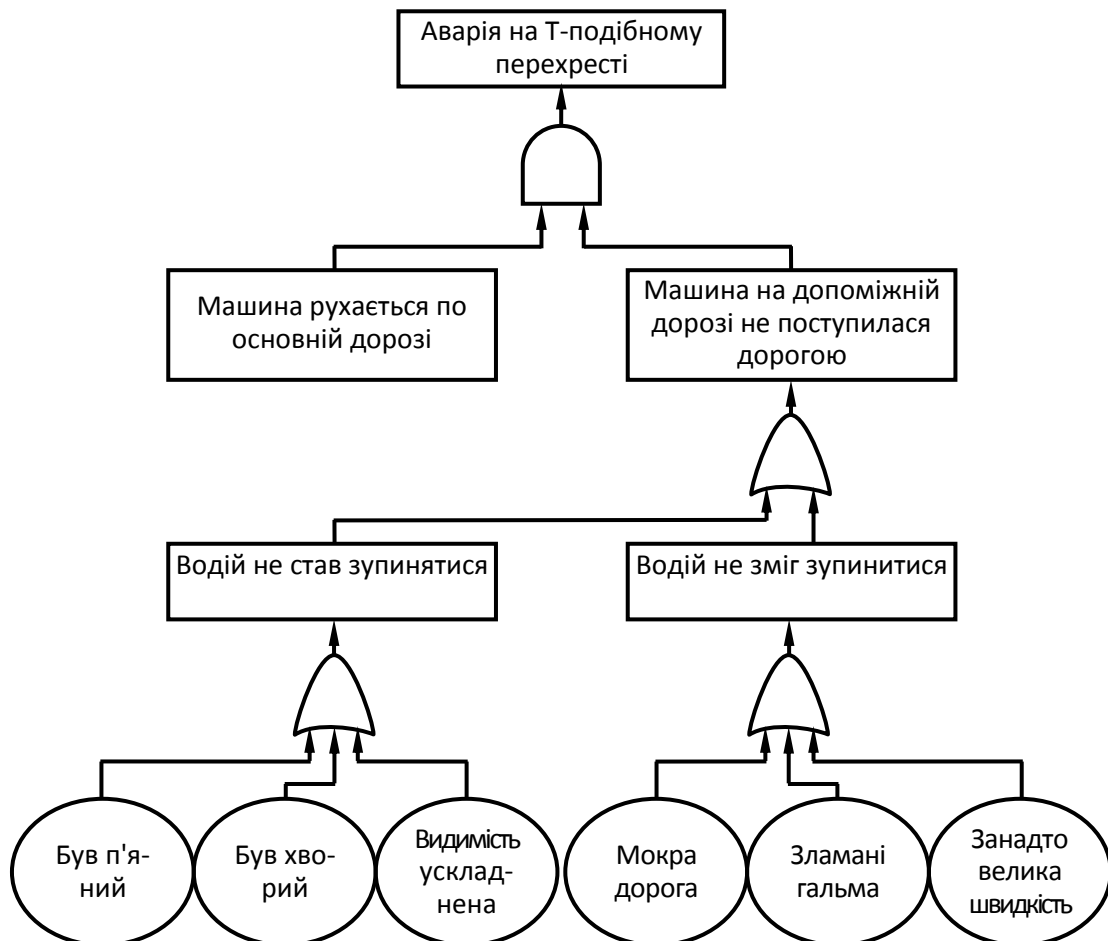


Рис. 4.4. Дерево подій для визначення причин автомобільної аварії

2. З'ясувати сутність методу прогнозування помилок людини для аналізу причин нещасного випадку.

Метод прогнозування помилок людини. Цей метод ґрунтується на класичному аналізі, що містить такі етапи:

- складання переліку основних причин небезпечних виробничих ситуацій;
- складання переліку трудових помилкових рухів, дій робітників;

- оцінювання частоти помилок людини;
- визначення впливу частоти помилок людини на реалізацію потенційних причин небезпечних ситуацій;
- розробка рекомендацій щодо попередження подібних небезпечних виробничих ситуацій.

Надійність виконання функцій людиною у системі «людина-машина-виробниче середовище» має дуже важливу роль. Виконання виробничого завдання людиною враховує не тільки помилки, але і безпомилкові дії, які, проти, призведуть до нещасного випадку, професійного захворювання або аварії. При розгляді причин необхідно звернути увагу на технічні причини, які здавалося б, до людини відношення не мають. Але надійність машини визначається її справним станом, за яким наглядає людина. Якщо людина через свою некомпетентність чи безвідповідальність доводить технічний стан машини до такого, що супроводжується виходом машини з ладу, то першою причиною виходу машини з ладу буде ненадійність людини як фахівця, що обслуговує машину, а потім технічна несправність. Ризик виходу машини з ладу в цьому випадку є перш за все функцією діяльності людини.

Методи анкетування передбачають письмове опитування працюючих із метою отримання інформації про потенційні небезпеки трудових процесів, про умови праці. Для цього розробляються анкети для робітників, у яких залежно від мети опитування визначаються запитання та чинники безпеки. На підставі анкетних даних (відповідей на запитання) розробляють профілактичні заходи щодо попередження нещасних випадків.

РОЗДІЛ 5

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ

5.1. Система охорони праці як об'єкт управління

Управління розуміємо як цілеспрямований вплив на колектив підприємства і його підрозділи для організації і координації їх діяльності у процесі виробництва з метою ефективного виконання поставлених завдань. Для досягнення головного завдання керівники особи підприємства забезпечують виконання сукупності взаємопов'язаних завдань, що визначають різноманітні галузі діяльності підприємства. До основних завдань діяльності будь-якого підприємства належить створення прийнятних умов для високопродуктивної праці, забезпечення безпеки і збереження здоров'я людей, що беруть участь у процесі виробництва. Це завдання досягається шляхом реалізації цілеспрямованих дій управління та впровадження заходів із попередження виникнення небезпечних виробничих ситуацій. Управління охороною праці є складовою частиною загальної системи управління підприємства будь-якої галузі діяльності та типу власності. У свою чергу тільки при значному рівні охорони праці можна досягти ефективного рішення завдань, що стоять перед підприємством.

Таким чином, управління охороною праці полягає у розробці, прийнятті, реалізації рішень зі здійснення організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів щодо забезпечення безпеки і збереження здоров'я, високої працездатності людини у процесі праці.

Система управління охороною праці (СУОП) – це сукупність органів управління промисловим підприємством, що реалізуються визначеними методами функцій управління з метою створення безпечних і комфортних умов праці у всіх структурних підрозділах, а саме: у цехах, відділах, виробничих дільницях, робочих місцях [40].

СУОП є складовою загальної системи управління підприємства, її цільовою підсистемою. У будь-якої системи управління є об'єкт, яким управляють, і орган, що здійснює управління. Роботу з управління системою охорони праці на підприємстві очолює роботодавець або уповноважена ним особа. У структурних підрозділах підприємства управління здійснюють їх керівники. Охорона праці є багатокомпонентною системою, в якій визначають основні та локальні об'єкти управління. Досягнення цілей і завдань СУОП із забезпечення безпеки та збереження здоров'я, працездатності працюючих насамперед залежить від умов, у яких відбувається трудовий процес. Отже, безпосереднім *об'єктом управління є стан умов і безпеки праці на робочих місцях, виробничих дільницях, цехах підприємства*. Необхідно зазначити, що управління має бути спрямоване на формування безпечних умов праці під час створення нових виробничих об'єктів: цехів, обладнання, начинки, а також і на поліпшення вже створених умов праці і підвищення безпеки на діючому підприємстві. У першому випадку завдання управління є у тому, щоб не допустити формування несприятливих умов праці, у другому – застосувати заходи зменшення негативної дії існуючих умов праці, захистити працюючих від дії небезпечних і шкідливих виробничих факторів. Хоча в обох наведених випадках мета та сама, все ж таки генеральною лінією є управління процесом формування умовами праці. У цьому разі набагато більше можливостей для того, щоб забезпечити сприятливої умови трудової діяльності, принципово стратегічним є завдання створення безпечного обладнання, устаткування, технологічних процесів. Разом із цим не можна недооцінювати роботу з поліпшення існуючих умов праці на діючих робочих місцях і виробничих дільницях. Значення цієї праці зростає з прискоренням темпів технічного переоснащення, реконструкції, інтенсивності виробництва. Виходячи з означеного завдання формування і поліпшення умов праці необхідно вирішувати паралельно. Важливо те, що в обох випадках управлінська дія здійснювалася одночасно на всі групи факторів, під впливом яких складаються умови і безпека праці. Ефективність дій з охорони праці визначається результатами практичної діяльності відповідних підрозділів, конкретних керівників і посадових осіб. Управління обов'язково повинно бути спрямоване на

організацію і координацію діяльності підрозділів, функціональних служб підприємства стосовно питань охорони праці. Відповідно до цього, до основних об'єктів управління в СУОП належить:

- стан умов і безпеки праці у цехах, виробничих дільницях, робочих місцях;
- процес формування безпечних комфортних умов праці на етапі технічної підготовки та організації підприємств, під час створення нової техніки, технології;
- процес покращення умов праці, поліпшення її безпеки на існуючому виробництві;
- діяльність структурних підрозділів і функціональних служб підприємства з забезпечення допустимих або оптимальних умов праці.

Визначені основні об'єкти управління можуть бути диференційовані у застосування до конкретних рівнів і функціональних підсистем управління промисловим підприємством. До таких локальних об'єктів управління можна, наприклад, віднести безпеку виробничих процесів, обладнання, стан санітарно-гігієнічних умов праці, режим праці та відпочинку, професійну підготовку працюючих з охорони праці. Визначення об'єкта управління СУОП дозволяє з'ясувати цілі, завдання, критерії, показники ефективності управління охороною праці. Програмно-цільовий підхід до управління охороною праці полягає у визначенні основної цілі СУОП і у наступному її розвитку в ієрархічну систему підцілей, тобто у дерево цілей [43].

Головна мета СУОП – забезпечення безпеки, збереження здоров'я і високої працездатності людини у процесі праці. Вона відбивається у створенні безпечних і високопродуктивних умов праці, в попередженні виробничого травматизму, професійних захворювань. Ця складна мета обумовлюється досягненням сукупності взаємопов'язаних основних і часткових цілей управління охороною праці. Ієрархія цілей СУОП відповідає класифікації технічних, організаційних, санітарно-гігієнічних і психофізіологічних факторів, що безпосередньо діють на безпеку умов праці. Верхівка дерева є головною метою СУОП, а основні фактори є підцілями нижчого порядку. У свою чергу основні цілі СУОП досягаються шляхом вирішення комплексу часткових цілей – завдань управління. Наприклад:

1. Забезпечення безпеки виробничого обладнання, устаткування, начинки

1.1. забезпечення безпеки експлуатації виробничого транспорту;

1.2. забезпечення безпеки виробничого процесу.

2. Забезпечення безпечної експлуатації організації виробництва, безпечного обслуговування й утримання робочих місць

2.1. забезпечення безпечного стану споруд, будівель, території підприємства;

2.2. навчання працюючих питанням охорони праці;

2.3. проведення пропаганди щодо охорони праці;

2.4. забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту.

3. Нормалізація санітарно-гігієнічних параметрів умов праці

3.1. санітарно-побутове забезпечення працюючих.

4. Забезпечення сприятливих психофізіологічних умов праці, режиму праці та відпочинку.

4.1. лікувально-профілактичне обслуговування працюючих.

Диференціацію цілей управління охороною праці може бути продовжено до рівня елементарних управлінських завдань. Наприклад, мета 3.1. «Нормалізація санітарно-гігієнічних умов праці» складається з таких завдань:

- нормалізація параметрів мікроклімату на робочих місцях;
- забезпечення необхідної чистоти повітря робочої зони;
- створення сприятливих умов зорової роботи на робочих місцях;
- зменшення рівнів виробничого шуму і вібрації на робочих місцях;
- виключення негативної дії на працюючих або зменшення до допустимих значень рівнів шкідливого випромінювання.

Чітке визначення цілей, завдань та детальна розробка планових завдань забезпечує програмно-цільове управління охороною праці. Якщо конкретні цілі та плани заходів з охорони праці не визначено, то тоді управління фактично відсутнє. Зостається лише поточне регулювання, спрямоване на ліквідацію визначених порушень, а також утримання безпеки праці на попередньому рівні. При цьому ефективність роботи з охорони праці значно зменшується. СУОП є механізмом для вирішення проблем, пов'язаних із досягненням поставлених цілей. А тому органі-

заційна структура і функції управління мають бути тісно пов'язані зі структурою цілей. Спираючись на дерево цілей, розподіляються завдання і функціональні обов'язки з охорони праці структурних підрозділів і посадових осіб підприємства.

5.2. Структурно-функціональна схема управління охороною праці

Побудова та функціонування СУОП ґрунтується на системному принципі. Тобто на всіх рівнях і етапах виробництва здійснюється комплекс взаємопов'язаних організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних засобів, спрямованих на забезпечення безпеки високої працездатності збереження здоров'я людини у процесі праці. Лінійно-зворотня функціональна схема СУОП наведено на рис. 5.1.

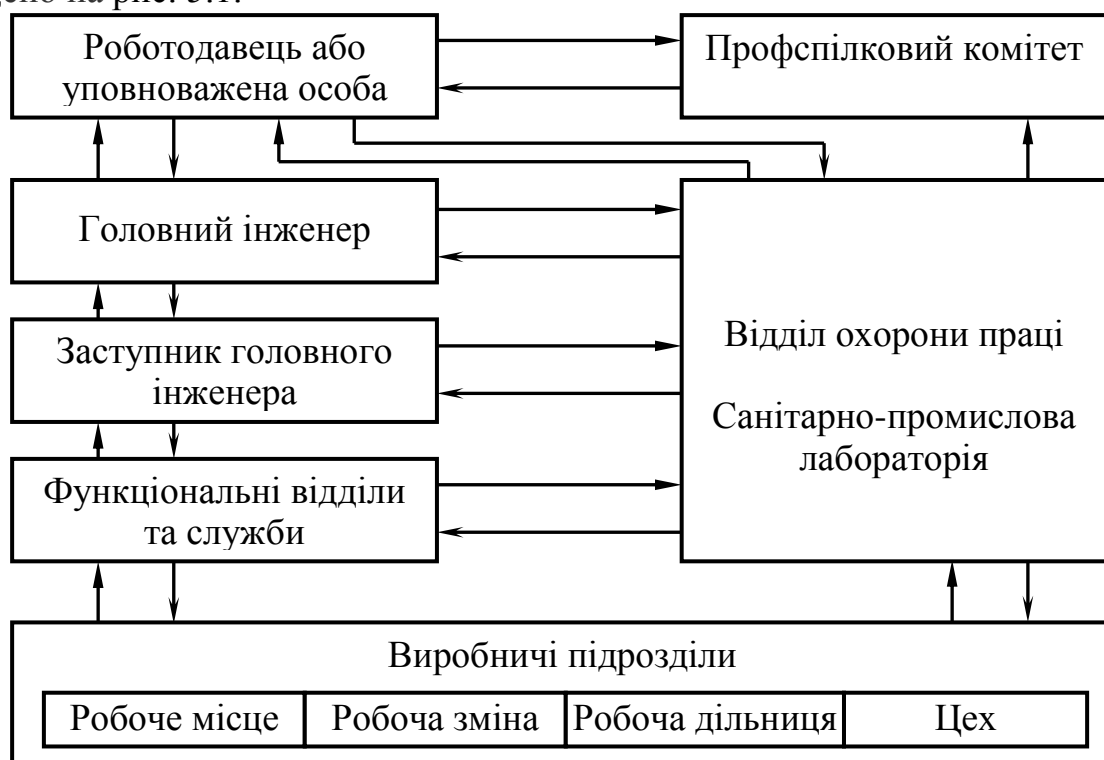


Рис. 5.1. Лінійно-зворотня функціональна схема управління охороною праці

СУОП складається з об'єкта управління та органу, яким управляють, що пов'язані між собою каналами передавання інформації. Об'єктом управління є процес створення та підтримання безпеки виробництва у системі «людина-обладнання-виробниче середовище», а саме діяльність різних підрозділів, служб підприємства, спрямована на виконання вимог охорони праці на робочих місцях, дільницях, цехах. Орган, який управляє, включає адміністрацію підприємства, цеху, дільниці, керівників функціональних підрозділів, службу охорони праці, тобто апарат управління. Під час процесу управління орган, що його здійснює, отримує інформацію про стан об'єкта, що управляється. Аналізуючи отриману інформацію, адміністрація підприємства на кожному рівні розробляє управлінські рішення та впроваджує управлінські дії. Діяльність адміністрації повинна відбуватись у тісній взаємодії з профспілковою організацією підприємства, у разі її відсутності – з представниками трудового колективу. Інформація про рівень виробничого травматизму, професійних захворювань надходить з усіх адміністративних підрозділів підприємства. Важливе значення для отримання достовірної інформації про стан безпеки на підприємстві має проведення паспортизації санітарно-гігієнічних параметрів виробничого середовища цехів, виробничих дільниць, робочих місць. Інформація про визначені відхилення від норм безпеки праці, а також дані про травматизм, професійні захворювання надходить до управлінського органу для проведення аналізу, обробки, прийняття рішень, спрямованих на регулювання факторів, що впливають на стан безпеки праці. Своєчасно виконана управлінська дія з впровадження профілактичних заходів дозволяє підтримати високий рівень безпеки праці. Таким чином, дія СУОП відбувається за принципом зворотного зв'язку, при цьому управлінська дія – це замкнуте автономне управління: СУОП підприємства є складовою частиною системи більш високого порядку – галузевої, територіальної, державної, а тому до управлінського органу також надходить зовнішня інформація [40]:

- законодавчі та нормативні акти;
- директивні вказівки, що встановлюють вимоги до стану об'єкта управління, цілі та завдання СУОП.

Звіт про функціонування системи, виконання планових заходів з охорони праці передається у вищі органи управління СУОП. Сукупність взаємопов'язаних завдань становить цільову програму управління. Вирішення завдань із попередження небезпечних виробничих ситуацій покладається на відповідні адміністрації підрозділів та служби підприємства. Досягнення цілей та завдань СУОП забезпечується у результаті виконання управлінським органом комплексу необхідних управлінських функцій, які повторюються з потрібною періодичністю. Адже саме вони характеризують визначену сферу управлінської діяльності – сферу СУОП. З'ясуємо сукупність взаємопов'язаних функцій СУОП:

- прогнозування змін умов праці, рівня її безпеки у зв'язку з проведенням нової техніки, технології, нормативно-технічної документації;
- координація, оперативне регулювання реалізації функцій та завдань управління охороною праці;
- контроль виконання вимог охорони праці на всіх підрозділах підприємства;
- аналіз, оцінка, облік небезпечних виробничих ситуацій;
- активізація, стимулювання діяльності трудових колективів підрозділів, служб підприємства.

Крім загальних функцій відповідно до типових елементів управлінського циклу в СУОП визначаються спеціальні функції та завдання управління охороною праці, які здійснюються функціональними підсистемами управління підприємства, наведені у табл. 5.1. Провідною функцією управління є планування заходів, спрямованих на покращення умов праці та підвищення її безпеки. Функція планування забезпечує розробку цільової програми за визначений період, а також шляхи, засоби її досягнення, що відображаються у перспективних, поточних, оперативних планах з охорони праці. Науковою основою планування служить прогнозування перспектив розвитку виробництва, зміна умов праці, стан виробничого травматизму, професійних захворювань.

Таблиця 5.1 – Спеціальні функції і завдання управління охороною праці

Функціональна підсистема управління підприємством	Спеціальні функції та завдання управління охороною праці
перспективне і поточне техніко-економічне, соціальне планування	перспективне і поточне планування заходів з охорони праці
організація робіт зі стандартизації	організація робіт із впровадження НТД, розробки стандартів підприємства
управління технічною підготовкою підприємства	організація інженерного забезпечення робіт з покращення умов праці; відображення вимог безпеки праці у проектній, конструкторській, технологічній документації
організація виробництва як основного, так і допоміжного	забезпечення безпечної організації виробництва, безпечного обслуговування і утримання робочих місць
управління технологічними процесами	контроль і регулювання параметрів технологічного процесу
оперативне управління виробництвом	контроль і оперативне управління безпекою виробничих процесів
організація метрологічного забезпечення	організація метрологічного забезпечення з перевірки стану безпеки виробництва
технічний контроль і випробування	контроль параметрів небезпечних і шкідливих виробничих факторів; контроль стану об'єктів підвищеної безпеки; контроль та випробування засобів захисту працюючих
управління організацією праці та заробітної плати	впровадження безпечних прийомів та методів праці, режимів праці та відпочинку; стимулювання діяльності з охорони праці
організація роботи з кадрами	організація професійного добору; навчання та підвищення кваліфікації персоналу з питань охорони праці
матеріально-технічне постачання	забезпечення матеріально-технічного постачання засобів колективного й індивідуального захисту працюючих
капітальне будівництво	забезпечення надійного стану будівель і споруд
організація фінансової діяльності	організація фінансової діяльності з превентивних заходів охорони праці
облік і звіт	облік травматизму і професійних захворювань; звіт із виконання заходів щодо їх попередження
економічний аналіз	аналіз соціально-економічної ефективності превентивних заходів охорони праці

Організація виконання робіт і функцій СУОП виводиться з:

- добору і формування організаційної структури управління;
- визначення обов'язків, порядку взаємодії, регламентації діяльності підрозділів, які беруть участь у функціонуванні системи.

Створення організаційної структури управління забезпечує умови для здійснення всіх функцій СУОП. Функція координації й оперативного регулювання забезпечує:

- узгоджену діяльність підрозділів, служб підприємства;
- практичну реалізацію управлінських рішень;
- усунення причин відхилення від планів, графіків робіт у системі;
- оперативну ліквідацію визначених порушень норм і правил з охорони праці.

Основні завдання і функції відділу «Охорона праці» на підприємствах наведено на рис. 5. 2.



Рис. 5.2. Основні завдання і функції відділу «Охорона праці» на підприємствах

Активізація і стимулювання високого рівня охорони праці передбачає моральну і матеріальну нагороду колективу підрозділів, а також окремих робітників з урахуванням оцінки ефективності та якості їх праці. Контроль стану охорони праці, функціонування СУОП дозволяє отримати інформацію про умови праці, визначити відхилення від нормативних параметрів, а також перевірки виконання планів з управлінських рішень. Спираючись на інформацію, що отримана під час проведення контролю, проводиться аналіз, облік та комплексна оцінка рівня безпеки праці. Виконання означених процедур дозволяє з'ясувати причини, закономірності виникнення небезпечних виробничих ситуацій, оцінюється ступінь відповідності ефективного функціонування СУОП. За висновками аналізу відбувається підготовка обґрунтованих управлінських рішень, розробка пропозицій, рекомендацій щодо планування робіт з охорони праці. Ефективність функціонування СУОП залежить від чіткої регламентації прав і обов'язків працівників структурних підрозділів підприємства.

5.3. Функції, завдання, права й обов'язки працівників структурних підрозділів

Ще раз наголошуємо, що до складу організаційної структури управління охороною праці належать всі посадові особи, керівники функціональних служб, виробничих підрозділів всіх рівнів. Для кожного підрозділу визначено конкретні функції, завдання управління охороною праці, а також відповідальні особи за практичну їх реалізацію. Розподіл функцій, завдань між структурними підрозділами, функціональними службами забезпечує використання системного підходу до формування організаційної структури управління охороною праці. Використання системного методу дозволяє встановити конкретні функції, обов'язки адміністративно-технічних працівників підприємства, визначити хто, що, коли, де повинен робити у системі управління охороною праці. З'ясуємо розподіл завдань і функцій управління охороною праці, що притаманні типовій організаційній структурі машинобудівного підприємства. Завдання, пов'язані з забезпеченням технічної безпеки виробництва, ви-

конуються інженерними підрозділами підприємства – відділами, службами. Головним підрозділом із забезпечення безпечної експлуатації виробничого обладнання є управління головного механіка (УГМех). Служба УГМех проводить профілактичні огляди, капітальні, поточні ремонти для підтримки обладнання у технічному стані відповідно до вимог нормативно-технічних документів. Відділ головного енергетика (ВГЕ) забезпечує експлуатацію електрообладнання, енергетичних пристроїв. Відділ головного конструктора з технологічної начинки і верстатів (ВГКНВ) виконує проектування безпечного обладнання і технологічної начинки, що виробляється підприємством. Управління інструментального виробництва вирішує питання виготовлення і оснащення основного виробництва безпечною начинкою. Відділ охорони праці (ВОП) приймає обладнання після капітальних, поточних ремонтів, здійснює його перевірку згідно з вимогами нормативно-технічної документації підприємства. Разом із відділом стандартизації (ВСт) організує впровадження нової нормативно-технічної документації або зміни до існуючої. Завдання забезпечення безпеки технологічних процесів покладено на технологічний відділ підприємства (ТВ) управління головного металурга (УГМет). Названі відділи під час проектування технологічних процесів передбачають безпечні технологічні методи та режими праці, високий рівень механізації та автоматизації, роботизації важких і небезпечних виробничих операцій. Працівники названого відділу відображають вимоги безпеки у технологічних документах, контролюють їх виконання у діючому виробництві. Транспортний виробничо-технологічний відділ (ТВТВ) вирішує завдання безпечного транспортування вихідних матеріалів, заготовок, деталей, відходів виробництва, готової продукції. Основи безпеки виробничих процесів закладаються на стадії технічної підготовки виробництва, що здійснює відділ підготовки виробництва (ВПВ). Важлива роль із впровадження принципово нових сучасних технологій, гнучких, автоматизованих виробництв належить відділу головного конструктора автоматизованих систем управління технологічними процесами (ВГК АСУТП). Технологічні підрозділи працюють над підвищенням рівня безпеки виробництва у взаємодії з керівниками, інженерно-технічними працівниками структурних підрозділів, службою

охорони праці, стандартизації. Відділ головного метролога (ВГМетр) забезпечує єдність і точність замірів рівня параметрів небезпечних і шкідливих виробничих факторів, що супроводжують виробничі процеси. У вирішенні завдання з попередження травматизму, професійних захворювань беруть участь начальники цехів, змін, старші майстри й майстри дільниць, які відповідають за створення та підтримання здорових, безпечних умов праці на довірених ним підрозділах. Управління охороною праці здійснюється на всіх рівнях організаційної структури: бригада, робоча зміна, виробнича дільниця, цех, підприємство. Можна припустити, що на кожному рівні діє своя відносно самостійна система управління охороною праці, яка є частиною більш високого рівня – СУОП підприємства. З'ясуємо систему управління охороною праці на рівні цеху. Орган управління складається з начальника цеху, його заступника, керівників функціональних служб – технолога, механіка, енергетика, старшого майстра, майстрів.

Об'єктом управління охорони праці є стан охорони праці на ділянках цеху, робочих місцях. Забезпечення безпеки праці у цеху досягається шляхом реалізації всього комплексу завдань та функцій управління, наведених у табл. 5.2. Безумовно, що всі питання з охорони праці вирішити тільки на рівні цеху неможливо. А тому СУОП в цеху функціонує у тісному зв'язку з системою управління охороною праці на підприємстві. Об'єктивно необхідні управлінські функції повинні діяти на всіх рівнях підприємства, але співвідношення між ними буде відповідно змінюватися. На рівні підприємства основна роль належить функції планування, яка формує цільову програму управління охороною праці на визначений період: рік, квартал, місяць. На рівні цеху, виробничої дільниці важливе значення мають функції організації виконання робіт щодо вимог охорони праці, а також функції контролю, надзору й оперативного управління.

Таблиця 5.2 – Розподіл завдань і функцій охорони праці за структурними підрозділами і функціональними службам підприємства

№ За/п	Завдання і функції управління	Головний підрозділ	Учасники виконання функцій
1.	Забезпечення безпеки виробничого обладнання, устаткування, інструменту та іншого начинання	ВГМет	ВГК, УІВ, ВОП, ВСт, КП
2.	Забезпечення безпеки технологічних процесів	ВГМет, ТВ	ВГК, КП, ВОП, Вст, ВГМет
3.	Забезпечення безпеки продукції, яку виробляють	ВГК, ВКЕР	ВКЯ, ВСт, ВГМет
4.	Забезпечення безпеки стану будівель і споруд, території підприємства	ВКБ	КП, УКБ, ВПО
5.	Забезпечення безпеки організації виробництва, безпечного обслуговування робочих місць	КП	ТВ, ВГМет, ВОП
6.	Забезпечення безпеки експлуатації транспорту	АТУ	КП, АТУ, ВОП
7.	Нормалізація санітарно-гігієнічних умов праці	КП	ВГМет, ВПЛ, МСЧ
8.	Забезпечення сприятливих психофізіологічних умов праці, режиму праці і відпочинку	ВОП та З	КП, ВОП, ПК
9.	Професійний добір для окремих спеціальностей	ВПК	МСЧ, ПК, ВОП
10.	Навчання з питань охорони праці	ВПК	КП, ВОП, ВСт, ВГМех
11.	Пропаганда охорони праці	ВОП	КП, ВПО, МСЧ, ПК
12.	Забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту	ВМТЛ	КП, ВОП, ПК
13.	Санітарно-побутове забезпечення працюючих	КП	ВКБ, ВМТЛ, ВОП, ПК
14.	Організація лікувально-профілактичного обслуговування працюючих	МСЧ	КП, ВОП, ПК
15.	Планування робіт з охорони праці	ВОП	ПК, керівники всіх служб та підрозділів
16.	Координація та оперативне регулювання діяльності з реалізації функцій і завдань управління охороною праці	ВОП	ПК, керівники всіх служб та підрозділів

Продовження таблиці 5.2

17.	Активізація та стимулювання діяльності колективів підрозділів з забезпечення високого рівня охорони праці	ВОП, ВОП та З	ПК, керівники всіх служб та підрозділів
18.	Контроль стану охорони праці і функціонування системи СУОП	ВОП	ПК, керівники всіх служб та підрозділів
19.	Аналіз, оцінка, облік небезпечних ситуацій на виробництві	ВОП	КП, ПК

* Примітка.

КП – керівники підрозділів;

ПК – профспілковий комітет;

УІВ – управління інструментального виробництва;

ВСт – відділ стандартизації;

ВГК – відділ головного конструктора;

ВКЕР – відділ конструкторських та експериментальних робіт;

УКБ – управління капітального будівництва;

ВПО – воєнізована пожежа охорона;

АТУ – автотранспортний цех;

ПСЛ – промислова-санітарна лабораторія;

МСЧ – медично-санітарна частина;

ВОП та З – відділ організації праці та зарплати;

ВК – відділ кадрів;

ВПК – відділ підготовки кадрів;

ВМТЛ – відділ матеріально-технічного постачання;

ВГМет – відділ головного металурга.

Висновок. Комплексне вирішення всіх цілей й завдань управління охороною праці на ґрунті здійснення повного циклу управлінських функцій на різних рівнях організаційної структури підприємства забезпечує високу ефективність управління охороною праці на підприємстві, закладає основу для проведення превентивних заходів щодо попередження реалізації небезпечних ситуацій на виробництві.

Контрольні запитання

1. Надати визначення поняття – управління підприємством.
2. Основні засоби управління охороною праці на підприємстві.
3. Визначити об'єкти управління охороною праці на підприємстві.
4. Головна мета впровадження системи управління охорони праці.
5. Складові системи управління охороною праці на підприємстві.
6. Принципи, згідно з якими здійснюються управлінські дії СУОП.
7. Завдяки яким функціям СУОП досягається забезпечення безпеки виробництва та сприятливі умови праці.
8. Зміст основної функції СУОП.
9. Переліки основних посад, що входять до складу організаційної структури охорони праці.
10. Сутність системного методу при формуванні організаційної структури управління охороною праці.
11. З'ясуйте, які завдання та функції виконує профспілковий комітет підприємства в СУОП.
12. Основні завдання і функції відділу «Охорона праці» на підприємстві.

РОЗДІЛ 6

ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ВИРОБНИЧИХ СИТУАЦІЙ

6.1. Професійна підготовка з питань охорони праці на виробництві

Управління станом охорони праці на підприємстві, створення та підтримання безпечних умов праці можливо при виконанні такої умови: всі працівники, інженерно-технічні фахівці мають достатній рівень знань, умінь, навичок із питань охорони праці. Підготовку працюючих із питань охорони праці можна подати у вигляді схеми, наведеної на рис. 6.1.

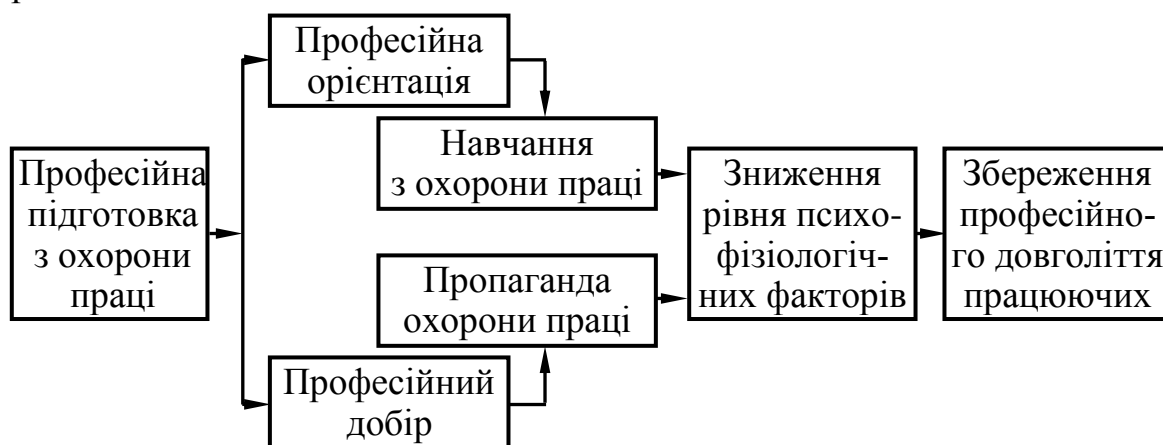


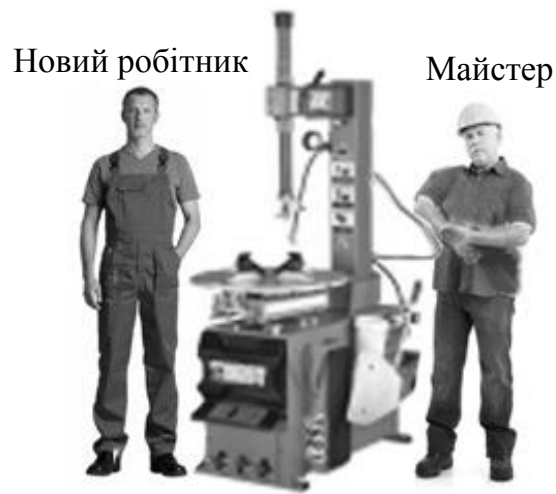
Рис. 6.1. Схема складових професійної підготовки з питань охорони праці

Наявність кваліфікованого персоналу – основна вимога нормативно-технічних документів з охорони праці. Рівень впливу психофізіологічних факторів на стан травматизму, професійних захворювань сьогодні суттєво виріс. Статистика свідчить про значну частину небезпечних виробничих ситуацій, причиною реалізації яких є невідповідні дії працівників вимогам нормативно-технічної документації (НТД) з охорони праці. А тому загострюється проблема ефективної підготовки людини до трудової діяльності, з'ясування її придатності до виконання конкретних функціональних обов'язків. Професійна підготовка працівника з

питань охорони праці складається з: професійної орієнтації, професійного добору, навчання безпечним прийомам праці. Професійна орієнтація – це система форм, методів, заходів впливу на тих, хто навчається, працевлаштування осіб, які свідомо обрали вид трудової діяльності. Суттєвою складовою професійної орієнтації є раціональне розташування, ефективне використання кадрів з урахуванням здібностей, схильностей кожного працівника. Професійний добір – складова професійної орієнтації, призначена виявляти професійні здібності, а саме відповідність психофізіологічним особливостям організму людини до виконання функціональних обов'язків обраного фаху. Метою пропаганди охорони праці є переконання працівників у необхідності виконання вимог НТД як державного, так і галузевого призначення, виховання свідомого ставлення до заходів із поліпшення умов праці, популяризації досягнень науки та передового досвіду. З'ясуємо доцільність проведення професійного добору масових спеціальностей машинобудівної галузі. Професійний добір повинні проходити люди, які будуть керувати складними, потенційно небезпечними технологічними процесами або обладнанням. Допущені ними помилки під час виконання функціональних трудових операцій житимуть реалізації небезпечних виробничих ситуацій, що супроводжуються значними негативними соціально-економічними наслідками. Завдання професійного добору полягає не тільки в оцінюванні здатності людини до виконання трудових операцій, а й у наданні допомоги у вірному виборі діяльності, адаптації до умов праці [35]. Невід'ємною складовою професійної підготовки працівників, інженерно-технічного персоналу є засвоєння норм, правил охорони праці, методів, заходів, засобів забезпечення безпечних умов праці відповідно до «Положення [24]. Ступінь засвоєння знань, умінь з охорони праці перевіряється під час складання іспитів кваліфікаційною комісією. Важливим елементом навчання працюючих є система інструктажів. Згідно з [24] інструктажі з охорони праці за характером, змістом, періодичністю, часом проведення, поділяються на такі: вступний, первинний, повторний, позаплановий, цільовий. Приклади типів інструктажів наведено на рис. 6.2.



а – вступний інструктаж

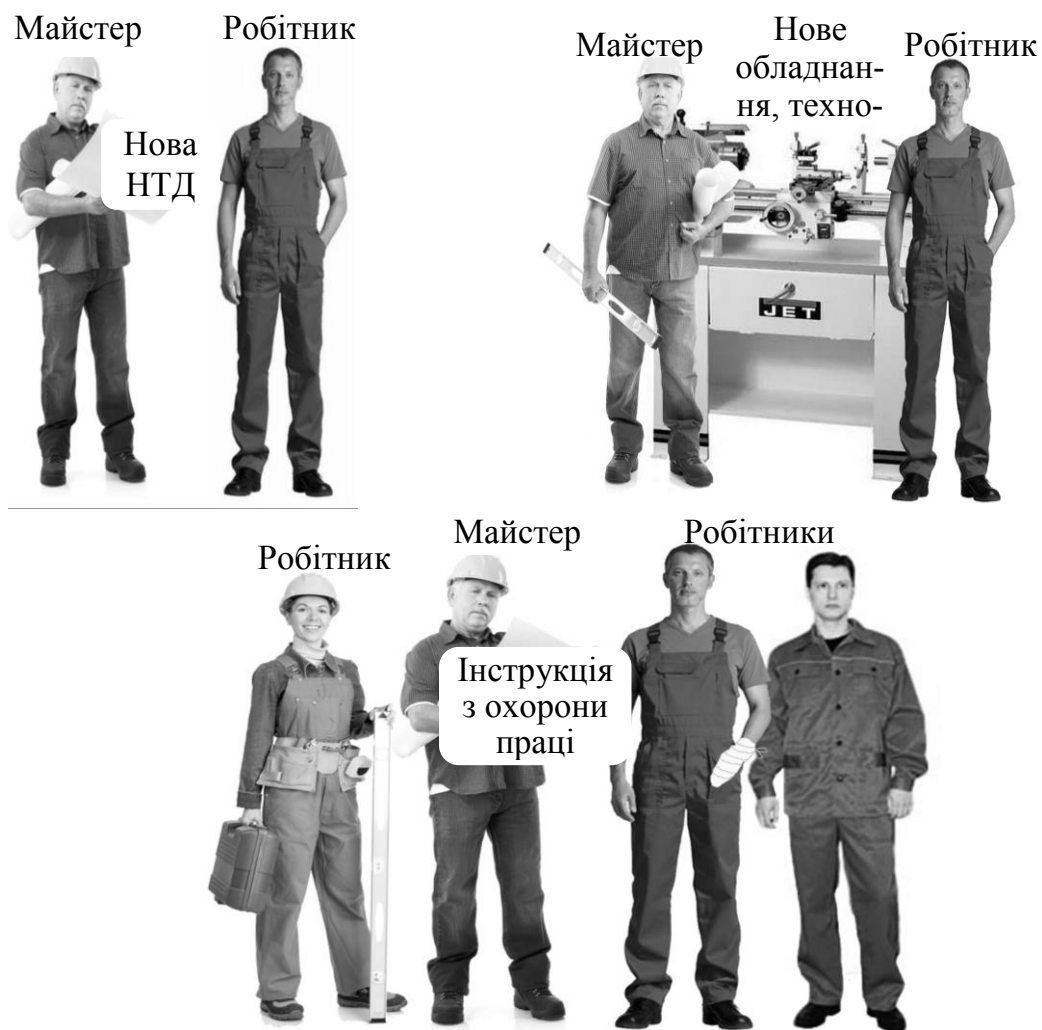


б – первинний інструктаж

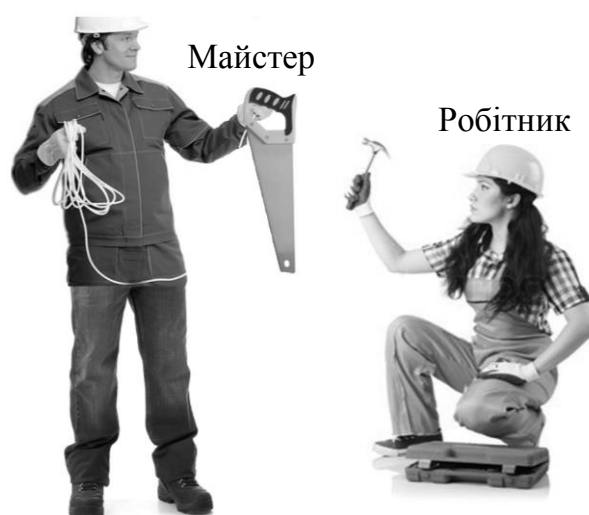


в – повторний інструктаж

Рис. 6.2. Типи інструктажів



г – позаплановий інструктаж



д – цільовий інструктаж

Рис 6.2. Типи інструктажів (продовження)

Обов'язкові вимоги щодо проведення навчання з питань охорони праці викладено у статті 18 Закону України «Про охорону праці» [18], а саме «працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи повинні проходити за рахунок роботодавця інструктаж, навчання з питань охорони праці, з надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків у разі виникнення аварії». Порядок проведення навчання та перевірки знань посадових осіб з питань охорони праці визначається згідно з [24]. Працівники під час прийняття на роботу та періодично повинні проходити на підприємстві інструктажі з питань охорони праці, надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також з правил поведінки та дій при виникненні аварійних ситуацій, пожеж і стихійних лих.

Вступний інструктаж проводиться з усіма працівниками, які приймаються на постійну або тимчасову роботу, незалежно від їх освіти, стажу роботи та посади. Вступний інструктаж проводиться спеціалістом служби охорони праці або іншим фахівцем відповідно до наказу (розпорядження) по підприємству в установленому Типовим положенням порядку. Програма та тривалість вступного інструктажу затверджуються керівником підприємства. Запис про проведення вступного інструктажу здійснюється в журналі реєстрації вступного інструктажу з питань охорони праці, який зберігається службою охорони праці або працівником, що відповідає за проведення вступного інструктажу. У наказі про прийняття працівника на роботу здійснюється запис про проходження інструктажу.

Первинний інструктаж проводиться до початку роботи на робочому місці з працівником, щойно прийнятим на роботу, при переведенні з одного підрозділу (дільниці) в інший та для працівника, який має виконувати нову для нього роботу. Також цей інструктаж повинен проводитись для відряджених, тимчасових працівників, студентів і учнів, які проходять виробничу практику. Інструктаж на робочому місці проводить керівник підрозділу або особа, призначена наказом. Кожного робітника індивідуально інструктують із показом безпечних методів праці. Інструктаж проводиться за спеціальними інструкціями, які розробляються для окремих професій з урахуванням вимог відповідних нормати-

вних актів з охорони праці. Первинний інструктаж на робочому місці проводиться індивідуально або з групою осіб одного фаху за діючими на підприємстві інструкціями з охорони праці відповідно до виконуваних робіт.

Повторний інструктаж проводиться на робочому місці індивідуально з окремим працівником або групою працівників, які виконують однотипні роботи за обсягом і змістом переліку питань первинного інструктажу в терміни, визначені нормативно-правовими актами з охорони праці, що діють у галузі, або роботодавцем (фізичною особою, яка використовує найману працю) з урахуванням конкретних умов праці, але не рідше: на роботах із підвищеною небезпекою – один раз на три місяці, для решти робіт – один раз на шість місяців.

Позаплановий інструктаж проводиться у таких випадках:

- при введенні в дію нових або переглянутих нормативно-правових актів з охорони праці, а також при внесенні змін та доповнень до них;
- під час заміни технологічного процесу, заміни або модернізації устаткування, приладів та інструментів, вихідної сировини, матеріалів та інших факторів, що впливають на стан охорони праці;
- при порушеннях працівниками вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що призвели до травм, аварій, пожеж тощо;
- під час перерв у роботі виконавця робіт більш ніж на 30 календарних днів – для робіт з підвищеною небезпекою, а для решти робіт – понад 60 днів.

Обсяг і зміст позапланового інструктажу визначаються в кожному окремому випадку залежно від причин і обставин, що спричинили потребу його проведення.

Цільовий інструктаж проводиться з працівниками:

- під час ліквідації аварії або стихійного лиха;
- при проведенні робіт, на які відповідно до законодавства оформлюються наряд-допуск, наказ або розпорядження.

Цільовий інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або з групою працівників. Обсяг і зміст цільового інструктажу визначаються залежно від виду робіт, що виконуватимуться.

Первинний, повторний, позаплановий і цільовий інструктаж завершуються перевіркою знань у вигляді усного опитування або за допомогою технічних засобів, а також перевіркою набутих працівниками навичок безпечних методів праці особою, яка проводила інструктаж [23].

Підвищення кваліфікації з охорони праці персоналу підприємства здійснюється на виробничо-кваліфікаційних курсах цільового призначення, де вивчаються сучасні прийоми, методи та засоби безпеки праці. Інженерно-технічний персонал підприємства підвищує рівень знань з питань охорони праці на спеціальних курсах у галузевих навчальних центрах. Загальне управління навчання з охорони праці покладається на роботодавця. Організацію навчання у підрозділах здійснюють їх керівники. Контроль за своєчасністю, якістю навчання виконує відділ охорони праці або уповноважена особа. Пропаганда охорони праці є важливою складовою професійної підготовки. Як засоби пропаганди використовують лекції, бесіди, плакати, журнали, конференції. У цехах підприємства обладнуються інформаційні стенди з охорони праці, випускається експрес-інформація з нещасних випадків, професійних захворювань, аварій. Видаються бюлетені з критичними матеріалами про порушників вимог виробничої безпеки. Одним із найбільш дієвих засобів пропаганди охорони праці є створення науково-популярних фільмів. Необхідно зазначити, що рівень знань з охорони праці, наявність та порядок ведення документації з навчання та пропаганди охорони праці, за яку відповідають визначені посадовці, потрібно періодично контролювати.

6.2. Організація нагляду та контролю за станом охорони праці на підприємстві

Контроль та нагляд за станом охорони праці є важливою функцією управління, на необхідність якої вказують нормативно-правові документи. Основна мета контролю – це своєчасне виявлення відхилень від вимог безпеки праці, можливе порушення функціонування СУОП, оперативне прийняття ефективних засобів щодо їх усунення. Означені функції управління спрямовані на перевірку рівня організаційних, тех-

нічних, санітарно-гігієнічних, психофізіологічних засобів забезпечення вимог охорони праці щодо НТД, норм і правил органів державного контролю. А також контроль за функціонуванням складових СУОП, перевірка виконання службами, підрозділами, посадовими особами своїх обов'язків у галузі охорони праці. Організація контролю вимагає визначити об'єкти, методи контролю, посадових осіб для його проведення, засоби ліквідації виявлених недоліків. Процес контролю ґрунтується на таких принципах: ефективність, об'єктивність, обсяг, безперервність, регулярність, своєчасність, оперативність. Принцип ефективності застосовується не заради простої реєстрації порушень, а задля своєчасного прийняття управлінських рішень, їх реалізації щодо попередження небезпечних виробничих ситуацій. Всебічний контроль передбачає перевірку всього комплексу факторів, що впливають на умови та безпеку праці [43]. Схему контролю за виконанням вимог з охорони праці за рівнями управління на підприємстві наведено на рис. 6.3.

Заст. гол.
інженера



Нач.
ОП



Головні
спеціалісти



Голова
профспілки



IV рівень контролю

Проводиться один раз на рік, складаються акти нарад, накази, розпорядження.

Визначаються і впроваджуються засоби попередження нестандартних виробничих ситуацій

III рівень контролю

Проводиться залежно від складності, небезпечності робіт: що місяця – небезпечні; інші – один раз на квартал. Результати заносяться у журнал.

Визначаються і впроваджуються засоби попередження нестандартних виробничих ситуацій

Начальник цеху — Інженер ОП
Профком цеху



Профком
цеху

Старший
майстер

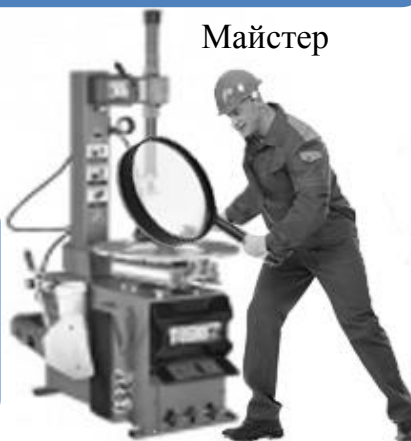


II рівень контролю

Проводиться що тижня. Результати перевірки заносяться у журнал.

Визначаються і впроваджуються засоби попередження нестандартних виробничих ситуацій

Майстер



I рівень контролю

Проводиться що дня. Результати перевірки заносяться у журнал. Визначаються і впроваджуються засоби попередження нестандартних виробничих ситуацій

Рис. 6.3. Контроль за виконанням вимог охорони праці за рівнями управління на підприємстві

Контроль поділяється на технічний та соціальний. Об'єктами технічного контролю є безпека виробничих процесів, обладнання, умов праці. Соціальний контроль перевіряє виконання функціональних обов'язків посадовими особами у галузі охорони праці. Контроль умов праці складається з таких етапів:

- визначення об'єктів та їх параметрів;
- технічна діагностика або огляд визначених об'єктів, тобто сама процедура контролю;
- співставлення отриманих результатів із нормативними вимогами;
- визначення необхідності прийняття рішень щодо застосування засобів із ліквідації недопустимих невідповідностей, відхилень від норм.

Основними видами контролю за станом охорони праці на підприємстві є:

- оперативний контроль із боку керівників робіт та інших посадових осіб;
- адміністративно-суспільний контроль;
- контроль, що здійснює відділ охорони праці підприємства;
- паспортизація умов праці, санітарно-гігієнічного стану цехів і виробничих ділянок.

Відомчий контроль за дотриманням законодавства з охорони праці здійснюють державні, галузеві, територіальні органи та технічна інспекція праці професіональних спілок робітників. Розповсюдженою формою адміністративно-суспільного контролю за станом охорони праці на підприємстві є триступеневий контроль. Організація адміністративно-суспільного контролю у СУОП відбувається на основі документа ДНАОП 8.0.10-6.01-85 «Методичні вказівки з проведення триступеневого контролю за станом охорони праці на підприємствах і організаціях системи Держпостачу СРСР» [7]. Метод триступеневого контролю широко застосовують на підприємствах України. Об'єкти контролю для кожного рівня управління можна віднести до трьох груп:

- стан умов праці на визначеному рівні;
- організація перевірки та результати контролю виконання обов'язків з охорони праці на нижчих рівнях;
- виконання планів роботи з охорони праці, наказів, розпоряджень, заходів за результатами попередніх перевірок.

Дані перевірок заносяться у документи встановленої форми: у журнали контролю, протоколи, акти перевірки стану охорони праці. Таким чином, здійснюється постійний контроль вищого рівня над нижчим. У свою чергу, кожний керівник має право надати свої пропозиції, якщо вони знаходяться у його компетенції. На першому ступені контроль здійснює майстер на своїй ділянці разом із технологом цеху. Майстер до початку робочої зміни перевіряє стан спецодягу, наявність індивідуальних засобів захисту, проводить з підлеглими бесіду з виконання вимог з охорони праці. Тема бесіди вказується у «Журналі контролю безпеки праці на I, II рівнях управління охороною праці» у розділі «Запис про проведення організаційних заходів». На початку робочого дня з'ясовується про ліквідацію недоліків, що виявлені попередніми перевірками. Під час обходу робочих місць та огляду обладнання перевіряється таке:

- організація робочого місця, а саме наявність, розташування інструменту, начинки;
- виконання правил складування деталей, заготовок і матеріалів;
- прибирання відходів, стан чистоти на робочому місці;
- стан проїздів і проходів на виробничій ділянці;
- технічний стан, безпека технологічного обладнання, вагопідйомних і транспортних засобів;
- безпека технології та виконання робіт, дотримання технологічного процесу;
- наявність та справність засобів колективного захисту;
- наявність та використання працівниками заходів індивідуального захисту;
- дотримання працівниками правил електробезпеки під час виконання робіт з використанням електрообладнання, електроінструменту;
- дотримання правил безпеки під час проведення робіт зі шкідливими, пожежовибухонебезпечними речовинами, матеріалами;
- дотримання правил внутрішнього трудового розкладу;
- справність припливної витяжної загальної вентиляції, місцевих відсмоктувачів;

- справність світильників загального, місцевого, аварійного освітлення;
- наявність і дотримання працівниками інструкцій з охорони праці;
- наявність та справність пожежної сигналізації та заходів пожежогасіння.

Ліквідація порушень проводиться одразу після їх виявлення під керівництвом майстра. У журналі контролю робиться запис такого змісту: «Всі виявлені недоліки ліквідовано у робочому порядку». Якщо майстер не може ліквідувати виявлені недоліки, він робить запис про них у журналі контролю, повідомляє II-й рівень контролю про наявність порушень для прийняття рішень щодо їх усунення. Роботи призупиняють, якщо виявлені порушення можуть призвести до травмування робітників або аварії. Під час виявлення випадків недотримання робітниками інструкцій з охорони праці, майстер попереджує порушника і робить відповідний запис у журналі контролю у розділі «Запис про порушення правил безпеки праці». Контроль із безпеки праці на II-му рівні управління проводиться щотижня старшим майстром, майстром, старшим технологом, представником групи енергетика, члена комісії з охорони праці, профспілок, інструктором із пожежної безпеки. На дільниці, окрім дослідження стану робочих місць, перевірки дотримання норм і правил охорони праці, особливу увагу приділяють роботі майстра з проведення контролю на I-му рівні управління. Результати перевірки записуються у журнал контролю, де визначаються також заходи з ліквідації недоліків і порушень, особи, які відповідальні за їх виконання, строки виконання. Порушення вимог безпеки, що не можуть бути ліквідовані робітниками дільниці, записуються у «Журналі контролю безпеки праці на III-му рівні управління». Про виявлені порушення старший майстер докладає на оперативній нараді у начальника цеху, де приймаються відповідні рішення. Керівник дільниці та суспільний інспектор з охорони праці повинні інформувати свої колективи про виявлені недоліки, а також повідомити про заходи щодо їх ліквідації.

Контроль на III-му рівні проводиться комісією, на чолі якої начальник цеху. За спеціально розробленим графіком протягом місяця проводиться перевірка всіх дільниць цеху. До складу комісії входять:

- технолог цеху;
- механік, енергетик цеху;
- інженер відділу охорони праці.

Комісія перевіряє:

- організацію та результати роботи майстрів, старших майстрів із проведення контролю I і II рівнів управління, регулярність, якість перевірок, їх ефективність;
- виконання розпоряджень начальника цеху, наказів керівництва підприємства, відділу охорони праці, пропозицій працівників;
- наявність, правильність ведення документації з охорони праці;
- своєчасність та якість проведення інструктажів з охорони праці;
- безпеку організації, обслуговування, утримання робочих місць, проведення робіт, технологічних процесів, дотримання працівниками безпечних методів і прийомів праці, технологічних режимів, інструкцій з охорони праці;
- справність і відповідність технічного обладнання, інструменту, начинки вимогам НТД;
- безпеку експлуатації транспортних засобів, вагопідйомних машин, посудин, що працюють під тиском, газового й енергетичного господарства;
- безпеку приміщень, будівель, споруд, стан проходів, проїздів, території цеху;
- стан умов праці, ефективність роботи припливно-витяжної вентиляції, рівень освітленості, шуму, вібрації робочих місць;
- стан санітарно-побутових приміщень, дотримання режиму праці та відпочинку;
- наявність плакатів з охорони праці, знаків безпеки;
- дотримання правил безпеки під час роботи зі шкідливими, пожежо-вибухонебезпечними речовинами та матеріалами, наявність, стан пожежної сигналізації, засобів пожежогасіння;
- виконання керівниками своїх обов'язків щодо забезпечення безпечних умов праці, передбачених посадовими інструкціями.

Порушення, які не можливо ліквідувати, записуються у «Журнал контролю безпеки праці на III-му рівні управління». Результати перевірки розглядаються на оперативних нарадах начальника цеху, на них дається оцінка праці керівників I і II рівнів управління охороною праці. За результатами перевірки розробляється розпорядження по цеху, де вказано виконавців та строки виконання заходів за всіма виявленими недоліками та порушення. За складними заходами, що потребують більше часу на виконання, значних матеріальних витрат, оформлюється службова записка на ім'я головного інженера або роботодавця підприємства для подальшого розгляду і прийняття рішень. Етапом контролю, що завершує обстеження стану охорони праці на підприємстві, є контрольне обстеження, яке проводиться щокварталу. Комісія з проведення контрольного обстеження створюється згідно з розпорядженням головного інженера або роботодавця. До її складу входять: голова комісії; заступник головного інженера з охорони праці; представники відділу головного механіка, енергетика, технологічних служб, стандартизації, нагляду за станом вагопідйомних машин, транспортом, промислово-санітарної лабораторії.

У роботі комісії бере участь представник профспілкової організації або трудового колективу. Контролю підлягають:

- стан умов і безпеки праці у цехах, території підприємства;
- організація роботи з охорони праці у цехах, службах; перевірка результатів контролю на I, II, III рівнях;
- виконання начальниками цехів, старшими майстрами, майстрами, інженерно-технічними працівниками, службовцями функціональних обов'язків з охорони праці;
- правильність ведення документації з охорони праці на кожному з трьох рівнів управління – вибірково;
- виконання наказів, розпоряджень контролюючих органів із попереднього контролю.

На основі аналізу результатів тріступеневого контролю та контрольного обстеження складається графік інспекцій тих підрозділів, де було виявлено більшість порушень вимог охорони праці. На нараді загальної комісії підприємства керівник підрозділу, який перевірявся, до-

повідляє про стан умов праці та виконання заходів з їх покращення. За результатами дослідження приймається рішення про видання наказу або розпорядження з графіком ліквідації недоліків із вказаними посадами виконавців і строками виконання [7].

6.3. Складові процедури технічного огляду виробничого обладнання, технологічних процесів, будівель, засобів захисту

Одним із заходів попередження виникнення небезпечних виробничих ситуацій є регулярне проведення технічного огляду, під час якого визначається відповідність стану обладнання, технологічних процесів, споруд, засобів захисту вимогам НТД з охорони праці. Технічний огляд – це насамперед організація ефективної перевірки справності елементів конструкцій, їх працездатності, правильності функціонування технічних об'єктів, тобто організація технічного діагностування виробничого об'єкта вимогам безпеки під час експлуатації. Призначенням технічного огляду є виявлення можливих дефектів конструкції технічного об'єкта, що порушують його функціонування та створюють умови для прояву потенційних виробничих небезпек. Головною умовою проведення технічного огляду є експлуатація технічного об'єкта за призначенням. Проведення технічного огляду складається з таких етапів:

- вивчення конструкції, складових технічного об'єкта;
- виявлення можливих ознак дефектів конструкцій, складових технічного об'єкта;
- співставлення конструкції, складових технічного об'єкта з описом, наданим у НТД;
- співставлення функціонування технічного об'єкта у робочих умовах з вимогами НТД;
- опис виявлених порушень під час експлуатації технічного об'єкта у вигляді акта технічної експертизи або карти безпеки технологічного об'єкта;
- визначення посадових осіб, які проводять ремонт і налагодження технічного об'єкта;

- оформлення акта списання з балансу технічного об'єкта у разі неможливості або недоцільності проведення ремонтних робіт.

Головним критерієм, що характеризує технічний рівень та якість технічних об'єктів: обладнання, технологічних процесів, будівель, засобів захисту – є ступінь безпеки експлуатації, забезпечення комфортних умов праці. Відповідальними за забезпечення безпеки виробничих процесів, експлуатації обладнання, будівель, споруд, засобів захисту на підприємстві призначено відділи головного механіка, технолога, енергетика, стандартизації, охорони праці. За безпеку обладнання, технологічних процесів, засобів захисту на своїх ділянках підприємства є відповідальними начальник цеху, старший майстер, майстри. За безпечний стан робочого місця, обладнання, яким користуються, складових технологічного процесу, засобів індивідуального захисту відповідає безпосередньо виконавець робіт. Небезпечні та шкідливі виробничі фактори, які можуть виявитися на стадії експлуатації обладнання, здійснення технологічних процесів, закладаються під час їх проектування. А тому головне значення має врахування вимог безпеки на стадії розробки виробничих процесів, обладнання. Конструктивна безпека обладнання, що розробляється, випробується, випускається дослідниками партіями, а після й серійно, повинна вироблятися при дотриманні вимог ГОСТ 12.2-003-91 ССБП. Обладнання виробниче. Загальні вимоги безпеки [4]. Безпека обладнання забезпечується правильним добором принципів експлуатації та режимів роботи:

- визначення конструктивних схем експлуатації;
- застосування безпечних елементів конструкції;
- використання засобів механізації, автоматизації, дистанційного керування;
- застосування засобів колективного захисту;
- виконання ергонометричних вимог до розташування приладів керування;
- включення вимог безпеки у технічну документацію;
- вживання для створення елементів обладнання будівель, відповідних до технологічних параметрів процесів матеріалів.

Конкретні вимоги безпеки за групами виробничого обладнання встановлюються у відповідності до стандартів ССБТ, ДНАОП, ДСТУ, розроблених на основі [3], з урахуванням особливостей конструкцій, роботи елементів, функціональних систем визначеного обладнання, можливих джерел небезпечних виробничих факторів. Контроль відповідності виробничого обладнання вимогам безпеки проводиться на етапах його розробки, виготовлення, експлуатації, утилізації. У комплексі заходів щодо забезпечення безпеки праці на підприємстві будь-якої галузі першорядне значення має приведення обладнання, технологічних процесів, будівель, заходів захисту до вимог НТД з охорони праці. У плані організаційних заходів щодо впровадження стандартів із вимог безпеки до виробничого обладнання передбачається завдання з визначення їх відповідності вимогам НТД, а також заходи з модернізації обладнання. Перевірку відповідності діючого обладнання вимогам НТД проводять відділи головного механіка, головного енергетика разом із відділом охорони праці. Названі відділи організують розробку планів модернізації обладнання, здійснюють контроль за їх виконанням. Відділ головного конструктора забезпечує врахування вимог безпеки праці у конструкторській документації, відділ головного технолога – у технологічній документації підприємства. Одним з ефективних методів впровадження вимог безпеки праці у виробництво є розробка «Карти безпеки виробничого обладнання». Карта безпеки складається на кожному одиницю обладнання. Зміст карти повинен відображати всі показники вимог безпеки, встановлених НТД і у технічних умовах на визначений тип обладнання. Карту безпеки заповнює особа, яка відповідальна за технічний стан і експлуатацію обладнання – старший майстер або майстер цеху. Після проведення огляду обладнання, інструментальних замірів у карту заносяться фактичні значення показників елементів обладнання та його режимів експлуатації. Аналізуючи рівень відповідності або невідповідності фактичних показників нормативним, розраховується коефіцієнт безпеки виробничого обладнання $K_{б.об}$. Коефіцієнт визначається як відношення кількості показників безпеки T_6 відповідних вимогам НТД, до загальної кількості показників T_3 , що характеризують обладнання:

$$K_{б.об} = T_6/T_3,$$

де $K_{6.06}$ (%) – коефіцієнт безпеки виробничого обладнання; T_6 – кількість показників безпеки обладнання, які відповідають вимогам НТД; T_3 – загальна кількість показників безпеки, що характеризують обладнання.

Якщо виконується умова $K_{6.06} < 1$, то складається план організаційно-технічних заходів щодо приведення обладнання, що досліджується, до безпечного стану. Керівник структурного підрозділу, начальник цеху надає план, який є складовою організаційно-технічних заходів цеху щодо поліпшення умов праці, на затвердження головному інженеру підприємства. Після виконання організаційно-технічних заходів що кварталу рахують фактичне значення коефіцієнта безпеки обладнання $K_{6.06}$, яке заноситься до карти. Переатестація обладнання проводиться один раз на два роки. Для контролю за рівнем безпеки виробничого обладнання на ділянках, у цехах підприємства та підприємстві загалом призначається комісія у складі: голова комісії – головний інженер, головні фахівці підприємства, керівники відділу стандартизації, охорони праці, представники профспілки. Безпека обладнання визначає рівень безпеки виробничих процесів. Загальні вимоги безпеки до виробничих процесів встановлено ГОСТ 12.3.002-75 ССБТ «Процессы производственные. Общие требования безопасности» [5]. Безпека виробничих процесів забезпечується:

- правильним підбором технологічних процесів, що використовуються;
- підбором вихідних матеріалів, заготовок;
- підбором виробничого приміщення, ділянок, організації та облаштування робочого місця;
- правильним підбором обладнання, його розташуванням та режимів роботи;
- підбором засобів та місця збереження, транспортування вихідних матеріалів, готової продукції, відходів виробництва;
- розподілом функцій між людиною та обладнанням;
- навчанням працівників прийомам безпечної праці;
- застосування працівниками індивідуальних засобів захисту.

Затверджені НТД вимоги безпеки повинні виконуватися на стадіях проектування, впровадження та здійснення виробничих процесів. Безпека діючих технологічних процесів оцінюється шляхом співставлення фактичних значень контролюючих небезпечних і шкідливих виробничих факторів

з їх нормативними значеннями. Вимоги безпеки виробничих процесів повинні бути вказані у технологічній документації. При цьому необхідно запобігти дублюванню вимог, вказаних у технічній документації, з вимогами, що подані у технічній інструкції та інструкції з охорони праці. Впровадження стандартів вимог безпеки праці до виробничих процесів, обладнання, будівель, засобів захисту інколи пов'язано з виконанням трудомістких, складних робіт з реконструкції виробництва, модернізації обладнання, вдосконалення виробничих процесів. Ефективним методом забезпечення впровадження стандартів з охорони праці є включення найбільш трудомістких, дорогих заходів у комплексні плани покращення умов праці. Відповідно до «Положення про безпечну та надійну експлуатацію виробничих будівель і споруд» [26], збереження несучих і огорожувальних функцій виробничих будівель і споруд повинно відбуватися шляхом належного догляду за ними, своєчасного і якісного проведення їх ремонту, а також шляхом попередження виникнення аварійних ситуацій. Виробничі будівлі і споруди в процесі експлуатації, а також у період її тимчасового припинення повинні перебувати під систематичним спостереженням інженерно-технічних працівників, відповідальних за збереження цих об'єктів. Метою технічних оглядів будівель та споруд є розробка пропозицій щодо поліпшення технічної експлуатації, а також якості проведення усіх видів ремонту. За періодичністю технічні огляди поділяються на систематичні та періодичні, або чергові, а також на позачергові. За обсягом робіт, які проводяться, технічні огляди поділяються на загальні або комплексні, та часткові або вибіркові. Зміст технічних оглядів будівель та споруд наведено у табл. 6.1.

Таблиця 6.1 – Зміст технічних оглядів виробничих будівель

Технічний огляд	Зміст технічного огляду	Приклади
Загальний	обстеження всієї будівлі або споруди в цілому, включаючи всі конструкції будівлі, в тому числі інженерне обладнання, різні види оснащення і всі елементи зовнішнього благоустрою, або весь комплекс будівель і споруд	залізничні колії зі штучними спорудами
Частковий	обстеження окремої будівлі (споруди) комплексу або окремих конструкцій, видів обладнання	ферми і балки будівлі, мости і труби на автомобільному шляху, колодязі на каналізаційній і водопровідній мережі

Продовження таблиці 6.1

Чергові: весняний	обстеження стану будівлі (споруди) після танення снігу, зимових дощів. Уточнюються обсяги робіт з поточного ремонту будівель (споруд), що проводиться у літній період, з капітального ремонту для включення їх у план наступного року.	перевірити стан несучих, огорожувальних конструкцій, можливі пошкодження, що виникли в результаті атмосферних та інших впливів; дефектні місця, що потребують тривалого спостереження
осінній	Перевірка підготовки будівель і споруд до зими. До цього часу мають бути закінчені всі літні роботи з поточного ремонту	

Для кожної виробничої будівлі і споруди або для групи будівель і споруд потрібно скласти інструкцію з експлуатації міжповерхових перекриттів, площадок, підлоги з зазначенням граничних навантажень для окремих зон перекриттів, підлоги і відповідних площадок. На елементах будівель і споруд, які добре видно, потрібно зробити і постійно зберігати написи, що вказують величину граничних навантажень. Усі виробничі будівлі, споруди підприємства або його частини (прогін, поверх) наказом директора підприємства, якому належить будівля, закріплюються за цехами, відділами та іншими підрозділами, які займають зазначені площі. Начальники відповідних підрозділів (цех, відділ тощо) є особами, відповідальними за правильну експлуатацію, збереження та своєчасний ремонт закріплених будівель, споруд або окремих приміщень. Склад комісії із загального огляду будівель і споруд призначається керівником підприємства чи організації. Очолює комісію керівник підприємства, організації або його заступник. До складу комісії входять фахівці, які спеціально займаються спостереженням за експлуатацією будівель; представники служб, що займаються експлуатацією окремих видів інженерного обладнання будівель (санітарно-технічними пристроями та електроосвітленням), залізничного і транспортного цеху (за наявності залізничного в'їзду до будівлі); начальники цехів, майстерень, відділів, що безпосередньо експлуатують будівлю. Результати всіх видів оглядів оформляються актами, в яких зазначаються виявлені дефекти, а також приписами із зазначенням заходів і термінів виконання робіт.

З урахуванням розмірів і структури підприємства або організації обов'язки зі спостереження за експлуатацією будівель і споруд покладаються або на службу спостереження за безпечною експлуатацією будівель і споруд підприємства, або на відділ капітального будівництва,

будівельну групу, а також на відповідні експлуатаційні служби: відділ головного енергетика, транспортний відділ та ін., які в своїй роботі повинні керуватися передбаченими правилами та нормами технічної експлуатації згідно з НПАОП 45.2-1.01-98 «Правила обстежень, оцінки технічного стану та паспортизації виробничих будівель і споруд» [25].

Висновок. Створення і дотримання безпечних умов праці можливо, якщо налагоджена система управління охороною праці на підприємстві, основними складовими якої є: професійна підготовка працівників із питань охорони праці, регулярне проведення технічного огляду, під час якого визначається відповідність стану обладнання, технологічних процесів, споруд, засобів захисту робітників вимогам НТД з охорони праці.

Контрольні запитання

1. Доцільність проведення професійного підбору масових спеціальностей машинобудівної галузі.
2. Мета проведення професійної підготовки з питань охорони праці.
3. Перелік, зміст, періодичність проведення інструктажів з питань охорони праці.
4. Посади осіб, у функціональні обов'язки яких входить проведення інструктажів та іспитів з питань охорони праці.
5. Основна мета проведення контролю за станом охорони праці на підприємстві.
6. З'ясувати зміст принципів, на яких ґрунтується процес контролю стану охорони праці на підприємстві.
7. Основні види контролю з охорони праці на підприємстві.
8. Призначення проведення триступеневого адміністративно-суспільного контролю з охорони праці на підприємстві.
9. Сутність проведення технічного огляду виробничих об'єктів.
10. Етапи проведення технічного огляду виробничих об'єктів на підприємстві.
11. Критерії правильного підбору безпечної експлуатації виробничого обладнання.
12. Зміст та періодичність проведення технічних оглядів виробничих будівель.

Самостійна робота

Завдання

З'ясувати функції служби спостереження за безпечною експлуатацією будівель і споруд.

Служба спостереження за експлуатацією будівель і споруд (надалі – служба спостереження) створюється власником (надалі – власник) на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності та видів їх діяльності для виконання організаційно-технічних заходів, спрямованих на забезпечення надійності та безпечної експлуатації будівель, споруд та інженерних мереж і запобігання виникненню аварій. Служба спостереження входить до структури підприємства, установи, організації як одна з основних виробничо-технічних служб. Залежно від кількості працюючих, може функціонувати як самостійний структурний підрозділ або у вигляді групи спеціалістів чи одного спеціаліста, в тому числі – за сумісництвом. Комплектується служба спостереження спеціалістами, які мають вищу освіту та стаж роботи за профілем виробництва не менше трьох років. Спеціалісти з середньою спеціальною освітою до служби спостереження зараховуються у виняткових випадках.

Перевірка знань із питань спостереження за безпечною експлуатацією працівників служби спостереження проводиться в установленому порядку до початку виконання ними своїх функціональних обов'язків та періодично, один раз на три роки. Працівники служби спостереження у своїй діяльності мають керуватися чинним законодавством, міжгалузевими і галузевими нормативними актами з безпечної експлуатації та надійності будівель і споруд. Працівники служби спостереження не залучаються до виконання функцій, непередбачених постановою Про забезпечення надійності й безпечної експлуатації будівель, споруд та інженерних мереж і Положенням. Після проведення технічного огляду будівель підприємства заповнюється такий документ:

Технічний журнал
з експлуатації будівлі (споруди)

Найменування підприємства

Найменування будівлі (споруди) за Паспортом технічного стану

Дата обстеження	Результати спостережень	Особи, що провели обстеження
1	2	3

РОЗДІЛ 7

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ РОБОЧИХ МІСЦЬ – ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ПРАЦІ НА ВИРОБНИЦТВІ

7.1. Класифікація робочих місць на підприємствах виробничих галузей

Для ретельного та зваженого проведення розслідування небезпечних виробничих ситуацій необхідно з'ясувати зміст, призначення таких понять і виробничих операцій:

- призначення робочого місця;
- організація, оснащення робочого місця;
- обслуговування робочого місця відповідно до посадової інструкції.

Згідно з [8] робоче місце – це місце постійного або тимчасового перебування працівника під час виконання ним трудових обов'язків.

Постійне робоче місце – це робоче місце, на якому працівник перебуває половину або більшу частину свого робочого часу, а саме понад дві години безперервно. Якщо за цих обставин робота виконується на різних ділянках робочої зони, постійним робочим місцем вважається вся зона.

Тимчасове робоче місце – це робоче місце, на якому працівник перебуває менше половини або меншу частину, менше двох годин неперервної тривалості щоденної роботи (зміни).

Робочі місця класифікують за параметрами, що наведені на рис. 7.1.



Рис. 7.1. Класифікація робочих місць за ознаками

Залежно від технологічного процесу, робочі місця можна розділити на постійні та тимчасові. Постійні робочі місця мають постійне розміщення у приміщенні. У свою чергу, вони поділяються на основні, допоміжні або обслуговуючі. Також їх поділяють на стаціонарні, умовно стаціонарні, пересувні. Більшість робочих місць у промисловості – стаціонарні, тобто такі, у яких робоча зона є постійною. Пересувні робочі місця організовуються для робітників, що виконують функцію обслуговування основних робочих місць. Наприклад, ремонтники обладнання у процесі роботи переміщуються по виробничій площі. Тимчасові робочі місця характеризуються переміщенням виконавців,

засобів, предметів праці, а тому робочі місця названого типу є мобільними. Такий тип робочого місця властивий для працівників транспортних засобів, ремонту обладнання. Робочі місця розташовують у приміщенні на території підприємства, на висоті та під землею. Такі місця можуть бути спеціальними й універсальними. Диференціація робочих місць за певними ознаками дозволяє розробляти загальні ефективні методи праці для кожної групи з подальшим їх впровадженням з урахуванням конкретних виробничих умов. Диференціація робочих місць відбувається на засадах виділення головних класифікаційних ознак, таких як: види професій, функціональні обов'язки виконавців, їх кількість, ступінь спеціалізації, рівень технічного розвитку засобів праці, кількість одиниць устаткування, верстатів, ступінь рухомості, змінність праці, умови праці. Різноманітність робочих місць є об'єктивним наслідком всіляких виробничих процесів, специфіки поділу та кооперування праці у конкретному технологічному процесі. Робочі місця диференціюються за первинними організаційно-технологічними ознаками:

1. Залежно від рівня технічної оснащеності праці:

- ручна праця – один або кілька робітників виконують операції за допомогою різних ручних засобів праці, ручного інструменту;
- механізовано-ручна праця – робітники застосовують разом з машинами також і підручні ручні засоби праці, ручний інструмент;
- механізована праця – трудовий процес відбувається за допомогою машин;
- напівавтоматизована праця – трудовий процес відбувається за допомогою частково- або напівавтоматизованих машин, апаратів, установок, верстатів, робота з якими потребує систематичного застосування значних обсягів ручної праці;
- автоматизована праця – робітники застосовують автоматизовані машини, апарати, установки, верстати;
- роботизована, програмована, комп'ютеризована праця – трудовий процес складається передусім із програмування та спостереження за технологічним устаткуванням, яке оснащене засобами роботизації, числового програмного управління, комп'ютерною технікою.

2. За видом трудових операцій:

- основні, де відбувається технологічне перетворення сировини, напівфабрикатів, напівпродуктів, комплектуючих у цільові вироби;

- допоміжні, завдяки яким створюються умови для цільового перетворення сировини, матеріалів, комплектуючих у цільові вироби.

3. За ступенем спеціалізації:

- універсальні, де робітник виконує всі або значну частину операцій технологічного процесу;

- спеціалізовані, де робітник, поряд із значною частиною операцій технологічного процесу, переважно виконує декілька з них, для чого має спеціалізований інструмент та інші засоби виробництва;

- спеціальні, де робітник виконує лише декілька закріплених технологічних операцій на вузько спеціалізованих для цього засобах виробництва.

4. За типом продукції:

- вироблення експериментальної, одиничної продукції;

- вироблення серійної продукції;

- вироблення масової продукції.

5. За кількістю устаткування, яке використовується:

- спеціалізоване, одиничне обладнання;

- багатоапаратне, багатостатне обслуговування.

6. За розміщенням у виробничому просторі:

- стаціонарні, де виробниче устаткування і робітник мають довгочасне, постійне місце у цеху, на ділянці;

- рухомі, де робітник переміщується разом із засобом виробництва інструментом, начинкою, устаткуванням;

- маршрутні, де склад праці робітника протягом робочої зміни включає періодичний або постійний технологічний огляд стаціонарного або рухомого обладнання, технологічного процесу виробництва.

7. За періодичністю обслуговування:

- позапланове обслуговування, коли у разі необхідності працівник викликає обслуговуючий персонал (наладників, слюсарів, мастильників та ін.);

- планово-попереджувальне обслуговування, коли обслуговування здійснюється заздалегідь складеними календарними планами – графіка-

ми та розкладами, чітко пов'язаними з оперативно-виробничими планами;

- стандартне обслуговування, коли має місце регулярне поповнення робочих місць предметами праці, документацією, заміна деталей, вузлів устаткування, оперативне, чітке за часом, забезпечення предметами праці та вивезення готової продукції.

8. За кількістю виконавців:

- індивідуальні – один робітник;
- колективні – з одночасною працею кількох робітників;
- бригадні – одночасна праця кількох робітників, пов'язаних певним поділом та кооперуванням для отримання кінцевого результату спільних зусиль.

9. За змістом праці:

- фізична праця;
- фізично-розумова праця;
- розумова праця.

10. За робочою позою, типовою протягом робочого часу:

- робота стоячи;
- робота сидячи;
- зі змішаною позою, коли трудовий процес вимагає від робітника як сидячої, так і стоячої чи іншої пози;
- з вимушеною позою, коли робітник не має змоги змінити єдину робочу позу, заздалегідь обумовлену особливостями виробничого процесу чи конструкцією устаткування, обладнання.

11. За умовами праці:

- оптимальні умови праці;
- допустимі умови праці;
- важкі та шкідливі умови праці;
- особливо важкі та особливо шкідливі умови праці.

12. За формами оплати праці робітників:

- погодинна оплата;
- підрядна оплата.

У всіх випадках характер раціональної організації робочих місць залежить від специфічних умов. Проте можна виділити окремі загальні риси, зумовлені певними основними вимогами їх організації:

- точне виконання встановленої технології;
- забезпечення споріднення ручних операцій;
- створення на робочому місці умов, які дозволяють працівнику працювати в найбільш сприятливій позі;
- забезпечення дотримання вимог ергономіки до робочого місця, предметів праці;
- створення та підтримка нормативних санітарно-гігієнічних умов праці.

7.2. Вимоги охорони праці до організації та оснащення робочих місць підприємства

Організація праці на підприємстві, робочих місцях – процес багатогранний, складний, спрямований на оптимальне використання як персоналу, так і засобів виробництва. Раціональна організація будь-якого робочого місця забезпечується за допомогою комплексного підходу. Нагадаємо, що трудовим процесом називають сукупність методів, засобів, прийомів впливу працівника на предмет праці за допомогою засобів праці задля випуску матеріальних та духовних благ. Трудовий процес здійснюється на робочому місці. Тому робоче місце можна вважати первинною ланкою, з якої найдоцільніше було б розпочинати проводити організацію трудового процесу. Організаційні вимоги полягають у необхідності раціонального поєднання матеріалу праці, засобів праці з прийомами праці, тобто у забезпеченні:

- раціонального розподілу всього необхідного обладнання відповідно до специфіки технологічного і трудового процесів (приладів, інструментів, оснащення, засобів вимірювання, контролю, зв'язку тощо) у межах робочої зони;
- знаходження рішень для найбільш ефективного використання технічних засобів у виробничому і трудовому процесах;

- впровадження найбільш доцільного розподілу функцій з обслуговування робочих місць між безпосередніми виконавцями та допоміжними, обслуговуючими робітниками;

- своєчасного постачання сировини, матеріалів, напівфабрикатів, інструментів, тари, запасних частин і засобів для поточного ремонту, прибирання виробничих відходів та підтримання чистоти і санітарно-гігієнічних вимог виробничих процесів;

- створення безпечних та здорових умов праці.

Вирішуючи всі питання, пов'язані з організацією робочого місця, необхідно постійно мати на увазі, що воно призначене для людини та праці. Тому потрібно враховувати вимоги фізіології та психології праці. Це означає, що необхідно передбачати найбільш зручні положення робітника при виконанні конкретної роботи:

- найбільш короткі та зручні зони рухів;

- найменша кількість положень тулуба, рук, ніг, голови, очей, які спричинять утомленість;

- дотримання визначеної тривалості й частоти повторення певних рухів;

- найбільшу доцільність траєкторії рухів, а саме, щоб мали місце найбільш економні з них, і в той же час щоб досягалась необхідна амплітуда робочих рухів без зміни основної пози.

Але робоче місце не ізольований острівцець на виробництві. І як би досконало не було організовано окреме робоче місце, успішна діяльність підприємства залежить від сукупної системи всіх робочих місць, від загального рівня їх взаємодії, чіткості обслуговування та повноти забезпечення необхідними ресурсами.

Планування робочого місця насамперед це доцільне просторове розміщення у тривимірному просторі всіх функціонально пов'язаних між собою засобів виробництва, предметів праці і самого працівника. Порушення принципів розміщення засобів і предметів праці призводить до непродуктивних витрат робочого часу і енергії працівника, до передчасного стомлення і зниження продуктивності праці. Раціональне планування робочого місця вимагає дотримання таких правил:

- робочий простір повинен бути мінімальним, але достатнім для вільного здійснення всіх трудових дій з урахуванням антропометричних показників при різних робочих позах;
- розміщення устаткування необхідно здійснювати в основній робочій зоні, органи управління ним – у межах зон досяжності працівника;
- слід передбачати зручну робочу позу для працівника, що виключає зайві рухи, повороти, нахили і витрати енергії, які спричиняють додаткове стомлення.

Робоча поза залежить від характеру трудових функцій, що виконуються. Наприклад:

- для слюсаря-складальника точних приладів рекомендується поза «сидячи»;
- для верстатників, зайнятих обслуговуванням середніх і крупних верстатів – поза «стоячи»;
- для багатOVERстатників – поєднання пози «стоячи» з постійними переміщеннями по зоні обслуговування і т.д.

Але у всіх випадках робоча поза повинна забезпечувати зручність положення тулуба, необхідний огляд робочої зони; свободу маніпуляцій з пред-метами праці, інструментом і органами управління механізмами і приладами. Для забезпечення технологічного взаємозв'язку кожного робочого місця з суміжними, враховуються під час організації трудового процесу зміст трудових дій працівників, способи і відстані переміщення предметів праці, особливості засобів праці. На основі цього для кожного конкретного робочого місця визначаються: його площа, розміщення основного устаткування і допоміжних пристосувань, положення працівника, засоби зв'язку, умови робочої санітарії для створення безпеки працюючих. Висота робочої поверхні, висота сидіння повинні бути регульованими, що створювало б зручності для робітників різного росту. Рациональна організація робочого місця передбачає комплекс заходів, спрямованих на створення всіх необхідних умов для високопродуктивної праці при повному використанні технічних можливостей устаткування, на підвищення змістовності праці, на збереження здоров'я працюючих. Оснащення робочого місця – це сукупність розміще-

ного основного й допоміжного устаткування, технологічного та організаційного оснащення. Типовими видами оснащення робочого місця є такі:

- основне технологічне обладнання, призначене для виконання основних трудових функцій на цьому робочому місці;
- допоміжне обладнання, призначене для виконання допоміжних трудових функцій: підйомне, транспортне устаткування, робоча тара, господарські засоби;
- технологічне оснащення – робочі та вимірювальні інструменти, пристрої, запасні частини, канцелярське приладдя та ін.;
- робоча документація – нормативно-технічна документація, інструкції, технологічні карти та інші;
- організаційне оснащення – робочі меблі, столи, стільці, шафи, стелажі, інші засоби та пристрої для розміщення технологічного оснащення, засоби освітлення, зв'язку та сигналізації;
- засоби безпеки – засоби колективного та індивідуального захисту, протипожежної безпеки та ін.

Комплексне оснащення робочого місця є необхідною передумовою безпечної та ефективної організації процесу праці. Також, важливою умовою є раціональне просторове розміщення засобів праці на робочому місці. Їх розташовують так, щоб було зручно їх обслуговувати, був вільний доступ до механізмів. Раціональне оснащення робочого місця сприяє економії робочих рухів і пересувань працівника, зручній робочій позі, достатньому огляду робочої зони, зручному взаємозв'язку із суміжними робочими місцями. Забезпечення цих умов досягається під час планування робочих місць, яке можна визначити як раціональніше просторове розміщення матеріальних елементів виробництва, що становлять оснащення робочого місця відносно працівника. Рівень безпеки праці на конкретному робочому місці залежить від якості його планування, організації, оснащення, обслуговування. Технічне оснащення робочого місця передбачає своєчасне виконання обслуговуючих функцій: налагодження, ремонт, безперервне живлення обладнання необхідними видами енергії. Залежно від спеціалізації робочого місця здійснюється його відповідне елементне оснащення (табл. 7.1).

Таблиця 7.1 – Основні елементи оснащення робочого місця

Тип оснащення	Елементи оснащення
Основне Техно-логічне обладнання	верстати, машини, агрегати, автоматичні лінії, пульти дистанційне керування, колективні й індивідуальні засоби захисту
Допоміжне обладнання	засоби для складання та транспортування продукції, підйомні пристрої, засоби гігієни та ін.
Організаційне оснащення	засоби для розміщення і зберігання пристроїв, допоміжних матеріалів; засоби освітлення і догляду за обладнанням та робочими місцями, предмети виробничого інструментарію
Технологічне оснащення	пристрої та інструменти

7.3. Призначення етапів обслуговування робочих місць підприємства

Обслуговування робочого місця передбачає своєчасне забезпечення виконання технологічних функцій виробничого процесу, а саме:

- технічне обслуговування – налагодження, регулювання,
- ремонт; безперервне живлення визначеними видами енергії;
- забезпечення вихідними матеріалами;
- постійний контроль якості роботи обладнання;
- господарське обслуговування – прибирання, чищення обладнання;
- облік витрачених матеріалів;
- звіт про готову продукцію.

Необхідно зазначити, що для якісного обслуговування робочих місць робітник повинен виконати такі технологічні етапи:

- підготовчий;
- інформаційний;
- виробничий;
- інструментальний;

- налагоджувальний;
- енергетичний;
- контрольний.

Усі ці функції мають виконуватися своєчасно з використанням певних організаційних форм, які притаманні кожному типу виробництва. Обслуговування робочих місць – це система заходів щодо забезпечення засобами, предметами праці, надання різного роду послуг виробничого характеру. Обслуговування пов'язує безліч спеціалізованих робочих місць і виробничих ділянок в єдину, ефективно функціонуючу виробничу систему. Без чітко налагодженої системи обслуговування неможливо реалізувати передові досягнення техніки і технології, можливості високої кваліфікації і передового досвіду робітників-виконавців. На сучасно оснащеному виробництві налічується до 10-ти функцій обслуговування [54].

1. *Виробничо-підготовча.* До неї входить розподіл робіт за робочими місцями згідно з посадовими інструкціями; забезпечення технічною і технологічною документацією: кресленням, технологічними схемами, наряд-завданням; виробництво різних допоміжних матеріалів, комплектування заготовок і матеріалів.

2. *Інструментальна.* Головне завдання – забезпечення основного виробництва інструментом, начинкою. Ця функція включає:

- отримання, облік, складування інструментів, технологічного оснащення на центральному інструментальному складі;
- видача інструменту у цехові інструментально-роздавальні комори, з доставкою на робочі місця;
- централізоване заточування різального інструменту;
- технічний нагляд за правильністю використання і збереженням інструменту і технологічного оснащення.

На складах і у цехових коморах зберігаються поточні, страхові запаси інструменту, оснащення, кількість яких нормується згідно з виробничими витратами. Дуже важливим у системі інструментального обслуговування є постійний зв'язок робочих місць з інструментальними коморами, а саме:

- доставка інструменту на робочі місця;
- повернення зношеного інструменту;

- забезпечення ремонту, заточування або відновлення інструменту.

Організація інструментального обслуговування спрямована на зменшення втрат робочого часу основних робітників. на зміну інструменту або ліквідацію несправностей.

3. *Налагоджувальна.* Чим складнішим є устаткування, тим більшою є роль цієї функції. Особливістю функції обслуговування є те, що вона виконується висококваліфікованими робітниками, що перевершують за своєю кваліфікацією робітників-операторів. Складається налагоджувальна функція з таких етапів: первинне налагоджування, переналагодження, приладжування.

- *Первинне налагодження* полягає в установці, оснащенні, регулюванні і контролі за роботою нового або модернізованого устаткування.

- *Переналагодження* – це зміна оснащення, регулювання устаткування під час переходу до нової технології або випуску нової продукції.

- *Приладжування* полягає в усуненні порушень, що з'являються, в роботі устаткування, пристосувань і оснащення.

- *Планово-запобіжне* або чергове налагодження здійснюється згідно з планами налагоджувально-ремонтних робіт.

4. *Енергетична.* Полягає в забезпеченні цехів, дільниць і робочих місць енергією і міжремонтним обслуговуванням енергетичних установок. На більшості машинобудівних підприємств основним видом енергії є електрична. Також застосовуються теплова, гідравлічна, пневматична види енергії. Для обслуговування електроустаткування на підприємствах створюються спеціальні служби головного енергетика або головного механіка. На підприємствах гірничодобувної галузі застосовується пневматичне буріння, а тому обов'язково створюється окреме компресорне господарство. Як правило, енергетичні функції централізовані і знаходяться під строгим контролем, оскільки щонайменший перебіг у постачанні робочих місць енергією спричиняє масові простої і порушення всієї організації праці і виробництва.

5. *Ремонтна* функція полягає в поточному ремонті і профілактичному обслуговуванні устаткування, а також у виготовленні або відновленні запасних частин до нього, яких немає у наявності у готовому вигляді. Основною формою організації ремонту є система планово-

запобіжного ремонту (ПЗР), яка полягає у проведенні ремонту кожної одиниці обладнання після відпрацювання передбаченої паспортом кількості робочих годин. Здійснення ремонтів, контроль технічного стану устаткування, нагляд за дотриманням правил його експлуатації, організацію роботи ремонтно-механічних майстерень здійснює служба головного механіка та її підрозділи, або працівники цеху, дільниці до обов'язку яких подано ремонтну функцію.

6. *Контрольна функція* – це систематичний контроль якості продукції, технологічних операцій, вихідного матеріалу, застосованого обладнання.

7. *Транспортна функція*. Доставка сировини, матеріалів, напівфабрикатів і комплектуючих виробів до робочих місць, переміщення предметів праці між робочими місцями, дільницями і цехами, вивіз готової продукції на склад або до споживачів, а також транспортування відходів виробництва. Крім того, до транспортної функції входять вантажно-розвантажувальні роботи і роботи на складах. У великому серійному або масовому виробництвах організовуються постійні кільцеві або маятникові маршрути транспортних засобів (авто- і електрокарів, автомобілів, електропоїздів та ін.). В одиничному і дрібносерійному виробництві здійснюються одноразові перевезення технічних вантажів за планами-графіками або заявками цехів і дільниць. Найбільш трудомісткими і важкими є вантажно-розвантажувальні роботи і роботи на складах. Тому необхідним є застосування підйомників, кранів-штабелерів, електро- і автонавантажувачів та інших механізмів.

8. *Ремонтно-будівельна*. Основні задачі:

- підтримка у робочому стані будівель, споруд;
- поточний ремонт будівель, споруд;
- ліквідація наслідків аварій і стихійних лих;
- будівництво дрібних допоміжних споруд;
- ремонт під'єзних, міжцехових, внутрішньоцехових шляхів.

9. *Господарсько-побутова функція* призначена для підтримки чистоти і порядку у виробничих і побутових приміщеннях, забезпечення працюючих питною водою, спеціальним харчуванням, а також всіма видами побутового обслуговування на виробництві.

10. *Складська.* Відокремлюється від транспортної, якщо на підприємстві великі вантажопотоки, складне і розгалужене складське господарство. На масовому поточному виробництві для здійснення цієї функції створюються:

- складські накопичувально-комплектуючі пристрої;
- розподільні складські пункти.

Накопичувально-комплектуючі пристрої призначені для створення на робочому місці запасу заготовок деталей і інших початкових предметів обробки, для укомплектовування виконуваних робіт потрібною номенклатурою початкових матеріалів, заготовок, деталей, що забезпечить безперервність трудового процесу. Розподільно-складські пункти служать для формування і розподілу матеріальних потоків за потрібними напрямками для безпосереднього оснащення робочих місць необхідними ресурсами, предметами праці.

Управління обслуговуванням робочими місцями може здійснюватися централізованим або децентралізованим способами. При централізованому способі обслуговування всі функції здійснюються єдиними централізованими службами підприємства. При децентралізованому способі функції обслуговування передаються первинним підрозділам підприємства – цехам, дільницям. На багатьох підприємствах, де це є економічно доцільно, застосовується змішаний спосіб обслуговування робочих місць, при якому частина найважливіших і складніших функцій здійснюється централізовано (наприклад, профілактика і налагодження устаткування), а інші – децентралізовано, силами самих цехів і дільниць. У системах обслуговування робочих місць необхідно здійснити перехід від чергового обслуговування, тобто обслуговування за викликом з місця зупинки виробництва, до стандартного планово-поряджувального обслуговування, що значною мірою зменшить імовірність реалізації небезпечних виробничих ситуацій.

Висновок. Достовірне визначення обставин, причин нещасних випадків, профзахворювань, аварій на виробництві потребує чіткого з'ясування призначення, рівня організації, оснащення, обслуговування робочих місць.

Контрольні запитання

1. Назвіть умови, що визначають необхідність застосування диференціації робочих місць підприємства.
2. Засади, завдяки яким відбувається диференціація робочих місць на підприємстві.
3. Наведіть класифікацію робочих місць підприємства залежно від рівня технічної оснащеності праці.
4. Загальні умови, зумовлені певними основними вимогами організації робочих місць підприємства.
5. Назвіть первинну ланку, з якої найдоцільніше було б розпочинати проводити організацію трудового процесу.
6. Вимоги яких дисциплін необхідно враховувати під час організації робочого місця.
7. Перелік правил щодо раціонального планування робочого місця.
8. Призначення комплексного оснащення робочого місця підприємства.
9. Обслуговування робочого місця передбачає.
10. Які основні технологічні функції виробничого процесу відбуваються завдяки якісному обслуговуванню робочого місця на підприємстві?
11. Способи управління обслуговуванням робочими місцями на підприємстві.
12. Зміст карти організації праці.

Самостійна робота студента

1. З'ясувати призначення карти організації праці.

Карта організації праці – це концентрований виклад проекту планування робочого місця і організації праці, розробленої на основі попередніх інженерно-економічних, санітарно-гігієнічних, психофізіологічних і інших досліджень. У карті організації праці наведено такі розділи:

1. Вихідні дані (предмет праці і технологія, форма організації праці, оплата праці).
2. Трудовий процес (елементи процесу праці, час, методи праці, графік синхронізації процесу).
3. Робоче місце (просторово-технологічне планування компонентів).

4. Обслуговування робочого місця (функції, способи і режими обслуговування, види самообслуговування, засоби зв'язку).

5. Умови праці (чинники, засоби захисту від несприятливих умов).

6. Норми затрат праці.

7. Вимоги до виконавця роботи.

8. Режим праці та відпочинку.

9. Загальні техніко-економічні показники [1].

2. *Визначити зміст посадової інструкції фахівця.*

Виконуючи свої трудові функції, працівники несуть відповідальність за безперебійну та якісну роботу. Для цього їм надаються права й обов'язки, закріплені у відповідних офіційних документах. Ці документи розробляються на підприємстві на основі централізовано складених рекомендацій – кваліфікаційних довідників посад працівників. Адміністрація підприємства при обґрунтуванні посадових функцій працівника враховує вимоги кваліфікаційних характеристик і, за необхідності, на їхній основі розробляє відповідні офіційні документи місцевого характеру. До таких документів належать посадова інструкція, опис робочого місця та ін.

Посадова інструкція – це документ, що регламентує професійні функції кожної посади й містить вимоги до працівника, що обіймає цю посаду. Вона складається на основі тарифно-кваліфікаційних характеристик – вимог за загальногалузевими посадами.

3. *Облік тривалості робочого часу.*

Для виявлення резервів підвищення ефективності праці на підприємстві доцільною є організація робочого часу. Як відомо, робочий час є загальною мірою кількості праці.

Робочий час – це визначена законодавством тривалість робочого дня, тижня. У ст. 50 КЗпП [20] запроваджено нормальну тривалість робочого часу, яка не має перевищувати 40 год на тиждень. Підприємства й організації, укладаючи колективний договір, можуть запропонувати іншу норму тривалості робочого часу з урахуванням особливостей технологічних процесів. За шкідливих умов праці загальна норма робочого часу не може перевищувати 36 год на тиждень. Законодавством України передбачено скорочену тривалість робочого часу для працівників віком від 16 до

18 років – 36 год на тиждень, а для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють під час канікул) – 24 год на тиждень. Загальна тривалість робочого часу визначається, з одного боку, тривалістю технологічних процесів, з іншого – фізичними і психофізіологічними можливостями людини. Раціональна організація робочого часу є одним з основних заходів попередження реалізації небезпечних виробничих ситуацій. Крім того, законодавством встановлюється скорочена тривалість робочого часу для окремих категорій працівників: лікарів, викладачів, вчителів та ін. При п'ятиденному робочому тижні тривалість щоденної роботи або зміни визначається правилами внутрішнього трудового розпорядку, графіками змінності, які затверджує власник, уповноважений ним орган, за погодженням із виборним органом первинної профспілкової організації підприємства. При шестиденному робочому тижні тривалість щоденної роботи не може перевищувати 7 год за тижневої норми – 40 год, 6 год за тижневої норми – 36 год і 4 год за тижневої норми – 24 год. Як при п'ятиденному, так і при шестиденному робочому тижні тривалість роботи працівників із нормальним робочим днем напередодні святкових і вихідних днів скорочується на одну годину, а працівників, для яких законодавством передбачено скорочений робочий день – залишається незмінною. Напередодні вихідних днів тривалість роботи при шестиденному робочому тижні не може перевищувати п'яти годин. Необхідно звернути увагу на те, що скорочений робочий час встановлюється законодавством, а неповний робочий час – за погодженням сторін трудового договору. Неповний робочий час відрізняється від скороченого також тим, що за скороченої тривалості робочого часу оплата праці здійснюється у повному розмірі тарифної ставки, повного окладу, а за неповного – вона нараховується пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку. Нічний час триває від 22.00 год до 6.00 год. Забороняється залучення до роботи в нічний час вагітних жінок; матерів, що мають дітей до трьох років; осіб, молодших за 18 років; інших категорій працівників, передбачених законодавством. Для обліку тривалості робочого дня застосовуються показники його фактичної й нормальної тривалості. Фактична тривалість робочого дня характеризується часом роботи одного працюючого за день (зміну), враховуючи понаднормові години і вилучаючи години

простоїв. Її визначають діленням відпрацьованих за певний період людино-годин на відпрацьовані людино-дні. Нормальна тривалість робочого дня визначається кількістю нормованих годин роботи, передбаченою законом для певної групи працівників. Нормувальник або фахівець, який займається нормуванням праці, повинен:

- виконувати аналіз та облік робочого часу;
- обґрунтовувати доцільність окремих видів затрат часу;
- виділяти нормований і ненормований час у структурі змінного фонду часу;
- складати фактичний і нормативний баланси робочого часу.

РОЗДІЛ 8

ПОЛІТИКА У ГАЛУЗІ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОБЛІКУ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ, АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ

8.1. Регламентация політики у галузі розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань, аварій міжнародними угодами, задекларованими документами МОП

Забезпечення пріоритету збереження здоров'я й життя працівників що до будь-яких результатів трудової діяльності – один із головних загальнолюдських принципів, які проголошуються у таких документах:

- Всесвітня декларація прав людини;
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні, культурні права людини;
- Декларація і конвенція Міжнародної організації праці;
- Міжнародне зобов'язання держав у рамках ОБСЄ;
- Конвенція Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини.

Мета національної політики з промислової безпеки – попередження нещасних випадків, професійних захворювань, що сталися у результаті виконання професійних обов'язків, науково-технічними, організаційно-економічними засобами та заходами, які відповідають сучасному рівню розвитку виробництва.

Метою будь-якої соціальної політики є створення умов для задоволення людьми своїх соціальних цінностей. Соціально-трудова відносина є об'єктами соціальної політики, завданням яких є створення умов для оптимального розвитку та функціонування людини. Найвищою соціальною цінністю відповідно до вимог Конституції України є людське життя. Саме тому у статті 43 Закону України про охорону праці [18] закріплено право громадян на безпечні, здорові та належні умови праці.

Важливим суб'єктом соціальної політики є об'єднання громадян. Виражаючи інтереси різних соціальних груп, верств суспільства, такі

організації здатні зробити значний внесок у стабілізацію процесів розвитку соціального буття, сприяти зміцненню добробуту населення. Серед об'єднань громадян як суб'єктів соціальної політики найважливіше місце належить профспілковим організаціям – найбільшій громадській організації, яка об'єднує мільйони людей праці. Отже, реалізація профспілками своїх функцій тісно пов'язана із формуванням умов щодо створення громадської основи, для забезпечення соціальної безпеки людини, формування у працездатного населення сучасного соціального менталітету, формування внутрішніх глибинних мотивів людини до зацікавлення соціально корисної діяльності, до захисту прав та інтересів людей праці.

Здійснення соціальної політики в сфері охорони праці – це головний елемент соціально-трудових відносин. Основним завданням політики у галузі безпеки виробництва є:

- створення безпечних умов праці на виробництві, зокрема безпечних робочих місць;
- суттєве зниження рівня виробничого травматизму та професійних захворювань;
- поліпшення стану гігієни праці та виробничого середовища;
- забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту.

Абсолютно безпечних і нешкідливих виробництв не існує. Державні установи країни, що контролюють виробничу безпеку, яка є членом Міжнародної організації праці, у відповідності до національних умов, а також після проведення консультацій з установами або організаціями роботодавців і працівників розробляють, впроваджують, періодично переглядають національну політику у галузі безпеки та гігієни праці, виробничого середовища.

Термін національна політика означає національну політику у галузі безпеки виробництва, гігієни праці, яка розроблена у відповідності до принципів, що викладено у статті 4 Конвенції про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище (далі – конвенція) [22]. Заходи для забезпечення застосування Конвенції визначаються національними нормативно-правовими актами. У разі потреби національні нормативно-правові акти доповнюються: технічними стандартами, посібниками або відомо-

стями практичними інструкціями або іншими документами, що відповідають національній практиці та визначаються компетентним органом. Країни, які є членами МОП, вживають активні заходи з метою поступового створення безпечного, здорового виробничого середовища, впроваджуючи національну систему, національну програму у галузі безпеки й гігієни праці, враховуючи принципи, що закладено у актах МОП. Державні установи з безпеки праці разом із представниками роботодавців і працівників періодично розробляють заходи для ратифікації відповідних конвенцій МОП з питань безпеки та гігієни праці, що розвивають такі принципи:

- оцінка професіональних ризиків і небезпек;
- боротьба з професійними ризиками або небезпеками у місці їх виникнення;
- розвиток національної культури профілактики у галузі безпеки та гігієни праці, що включає інформацію, консультацію, підготовку.

Національна Рада України разом з Держгірпромнаглядом, профспілками робітників представниками роботодавців розробляють, здійснюють, переглядають державну політику й принципи відносно [57]:

- обліку, повідомлення й розслідування нещасних випадків, професійних захворювань на виробництві;
- обліку, повідомлення й розслідування нещасних випадків під час прямування до місця роботи або з роботи, небезпечних інцидентів;
- зору, аналізу, публікації відповідних статистичних даних.

Державну політику у галузі безпеки виробництва спрямовано на:

- попередження нещасних випадків і нанесення шкоди здоров'ю через трудову діяльність, або випадків, що пов'язані з трудовою діяльністю;
- стимулювання профілактичних заходів у національному масштабі;
- розвиток і використання різних заходів із метою створення злагодженої системи збору достовірних даних про нещасні випадки, професійні захворювання на виробництві, нещасні випадки, що сталися під час прямування до місця роботи або з роботи, небезпечні інциденти;

- формування основних принципів й розробку єдиної схеми щодо доповіді, обліку, повідомлення про нещасні випадки, професійні захворювання, нещасні випадки, що сталися під час перебування на місці роботи або з роботи, небезпечних ситуацій, інцидентів; застосування їх у всіх галузях економіки, на всіх підприємствах;
- заохочення до збору річних даних про нещасні випадки, професійні захворювання, нещасні випадки, що сталися під час перебування на місці роботи або з роботи, небезпечних ситуацій, інцидентів;
- організацію проведення порівняльного аналізу даних (рис. 8.1).



Рис. 8.1. Державна політика у галузі безпеки виробництва
Державна політика в галузі охорони праці визначається відповідно до Конституції України Верховною Радою України і спрямована на

створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням. Державна політика в галузі охорони праці базується на принципах:

- пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці;
- підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці;
- комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм із цього питання та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнень у галузі науки і техніки та охорони довкілля;
- соціального захисту працівників, повного відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- встановлення єдиних вимог з охорони праці для всіх підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності;
- адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану;
- використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці, залучення добровільних внесків та інших надходжень на ці цілі, отримання яких не суперечить законодавству;
- інформування населення, проведення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці;
- забезпечення координації діяльності органів державної влади, установ, організацій, об'єднань громадян, що вирішують проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між роботодавцями та працівниками (їх представниками), між усіма соціальними групами під час прийняття рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях;

- використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці на основі міжнародного співробітництва.

Відповідні положення містяться в КЗпП [20], Законах України: «Про охорону праці» [18], «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» [15], «Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку» [13], «Про пожежну безпеку» [16], у інших нормативно-правових актах.

Основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, закладені в Законі України «Про охорону праці» [18], який регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником із питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Дія цього Закону поширюється на всіх юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, осіб, які забезпечують себе роботою самостійно та на всіх працюючих, у тому числі тимчасових працівників та найманих працівників, які працюють на умовах строкового договору.

Єдину науково-технічну політику з охорони праці в різних галузях економіки проводять міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, які розробляють і реалізують галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища за участю профспілок, здійснюють методичне керівництво діяльністю підприємств галузі з питань охорони праці, укладають із відповідними галузевими профспілками угоди з питань поліпшення умов і безпеки праці тощо.

На регіональному рівні забезпечення виконання законів та реалізацію державної політики у сфері охорони праці у межах відповідних територій здійснюють місцеві органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, а саме:

- формують за участю представників профспілок, роботодавців, Держгірпромнагляду, Фонду соціального страхування від нещасних випадків і забезпечують виконання регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, а також заходів з охорони праці у складі програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів;

- забезпечують соціальний захист найманих працівників, зокрема зайнятих на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці, вживають заходів до проведення атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці тощо.

Комплексне управління охороною праці на державному рівні, реалізацію державної політики та здійснення контролю за виконанням функцій державного управління охороною праці міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці – Державний комітет України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляд).

З метою координації діяльності органів державного управління охороною праці відповідно до статті 32 [18] створена та діє Національна Рада з питань безпечної життєдіяльності населення (надалі – Національна Рада), яку очолює віце-прем'єр-міністр України. До складу Національної Ради входять керівники органів державного нагляду за охороною праці, центральних органів виконавчої влади, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, Пенсійного фонду, наукових та науково-дослідних установ, представники профспілок та роботодавців.

Від того, наскільки сумлінно й повно буде проводиться технічна експертиза, багато в чому залежить рівень безпеки на підприємствах. Тому Комітет постійно працює над створенням нормативної бази, що регламентує порядок проведення таких експертиз, щоб усі експертні організації могли працювати за єдиними правилами, у рівних умовах, прозорі, із забезпеченням необхідної якості.

Для вирішення цих питань створено дорадчо-консультативний орган – Раду з питань формування політики в сфері експертизи промислової безпеки й охорони праці. До його складу увійшли представники всіх зацікавлених сторін: керівники експертних організацій приватної й державної форм власності, працівники наглядових органів, представники профспілок та роботодавців.

Наказом № 199 Держгірпромнагляду від 11.09.07 головною організацією з науково-технічної підтримки державного нагляду визначено Національний науково-дослідний інститут промислової безпеки та охорони праці (ННДІПБОП) [57].

Сьогодні мережа експертно-технічних центрів складається з 28 підприємств, розташованих у всіх регіонах України, що мають сучасну матеріально-технічну базу, підготовлених досвідчених фахівців, які виконують понад 15 основних видів експертної діяльності.

8.2. Організація системи попередження виробничої небезпеки на рівні підприємств

Політика роботодавця щодо створення системи профілактики виробничого травматизму (далі – політика) є задокументованим комплексом його зобов'язань, що повинні сприяти безперервному зниженню ризиків виникнення нещасних випадків на виробництві.

Політика має на меті встановлення загальних принципів організації системи профілактики виробничого травматизму та повинна:

- відповідати специфічному характеру ризиків присущих діяльності організації;
- передбачати заходи щодо встановлення відповідності виробничих процесів чинним нормативно-правовим актам з охорони праці та промислової безпеки і постійного вдосконалення системи профілактики виробничого травматизму;
- встановлювати зобов'язання роботодавця щодо забезпечення заходів з профілактики виробничого травматизму необхідними матеріальними ресурсами;
- забезпечувати інформованість про усі заходи з профілактики ви-

робничого травматизму усіх заінтересованих осіб;

- бути доведеною до відома усього персоналу організації;
- підтримуватися в актуальному стані, для чого періодично має аналізуватися та переглядатися.

Розробку політики доцільно здійснювати за участю профспілок або представників працівників.

Відповідно до статті 13 [18] роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці згідно з нормативно-правовими актами, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці.

З цією метою роботодавець забезпечує функціонування системи управління охороною праці, а саме:

- створює відповідні служби і призначає посадових осіб, які забезпечують вирішення конкретних питань охорони праці;
- затверджує інструкції про їх обов'язки, права та відповідальність за виконання покладених на них функцій, а також контролює їх додержання (Наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці «Про затвердження Типового положення про службу охорони праці» від 02.10.2007 № 236) [23];
- розробляє за участю сторін проект колективного договору, а після його схвалення загальними зборами (конференцією) трудового колективу та підписанням уповноваженими представниками сторін;
- реалізує комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів та підвищення існуючого рівня охорони праці.

Колективний договір укладається між власником або уповноваженим ним органом з однієї сторони і однією або кількома профспілковими чи іншими уповноваженими на представництво трудовим колективом органами, а у разі відсутності таких органів – представниками трудящих, обраними і уповноваженими трудовим колективом.

Колективний договір, угода укладається відповідно до Закону України «Про колективні договори та угоди» [14], на підставі прийнятих сторонами зобов'язань з метою сприяння регулюванню трудових відносин та соціально економічних інтересів працівників і власників.

Відповідно до статті 20 [18], у колективному договорі або угоді сторони передбачають:

- забезпечення працівникам соціальних гарантій у галузі охорони праці на рівні, згідно з законодавством;
- комплексні заходи щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;
- заходи щодо підвищення існуючого рівня охорони праці;
- запобігання випадкам виробничого травматизму, професійного захворювання, аваріям і пожежам;
- визначаються обсяги та джерела фінансування зазначених заходів.

Для виконання комплексного плану заходів щодо досягнення встановлених нормативів та підвищення існуючого рівня охорони праці визначаються шляхи мінімізації факторів виникнення ризиків у виробничому середовищі.

Але існують виробничі умови, які не дозволяють усунути або достатньою мірою зменшити ризики, властиві роботам із небезпечними або шкідливими для здоров'я людини умовами праці. Тоді для розробленого плану заходів вносяться гарантії роботодавця працівникам, зайнятих на таких роботах, встановлення компенсацій, пільг, не передбачених законодавством, а саме:

- зміни в організації режиму відпочинку і праці;
- скорочення тривалості робочого часу;
- додаткові оплачувані відпустки;
- необхідні засоби колективного та індивідуального захисту;
- санітарно-побутові умови;
- лікувально-профілактичні заходи;
- встановлення форми, системи, розмірів заробітної плати та інших видів трудових виплат (доплат, надбавок, премій та ін.) тощо.

Положення колективного договору поширюються на всіх працівників підприємств незалежно від того, чи є вони членами профспілки, і є обов'язковими як для власника або уповноваженого ним органу, так і для працівників підприємства.

Для ефективного функціонування системи управління охороною праці роботодавець також:

- забезпечує виконання необхідних профілактичних заходів відповідно до обставин, що змінюються;
- впроваджує прогресивні технології, досягнення науки і техніки, засоби механізації та автоматизації виробництва, вимоги ергономіки, позитивний досвід з охорони праці тощо;
- забезпечує належне утримання будівель і споруд, виробничого обладнання та устаткування, моніторинг за їх технічним станом;
- забезпечує усунення причин, що призводять до нещасних випадків, професійних захворювань, та здійснення профілактичних заходів, визначених комісіями за підсумками розслідування цих причин;
- організовує проведення аудиту охорони праці, лабораторних досліджень умов праці, оцінку технічного стану виробничого обладнання та устаткування, атестацій робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці в порядку і строки, що визначаються законодавством, та за їх підсумками вживає заходів до усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я виробничих факторів;
- розробляє і затверджує положення, інструкції, інші акти з охорони праці, що діють у межах підприємства та встановлюють правила виконання робіт і поведінки працівників на території підприємства, у виробничих приміщеннях, на будівельних майданчиках, робочих місцях відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці, забезпечує безоплатно працівників нормативно-правовими актами та актами підприємства з охорони праці;
- здійснює контроль за дотриманням працівником технологічних процесів, правил поводження з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, використанням засобів колективного та індивідуального захисту, виконанням робіт відповідно до вимог з охорони праці;
- організовує пропаганду безпечних методів праці та співробітництво з працівниками у галузі охорони праці;

- вживає термінових заходів для допомоги потерпілим, залучає за необхідності професійні аварійно-рятувальні формування у разі виникнення на підприємстві аварій та нещасних випадків.

На роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, а також роботах, пов'язаних із значним забрудненням виробничого повітря або несприятливими метеорологічними умовами, працівникам видаються безоплатно за встановленими нормами спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту, а також мийні та знешкоджувальні засоби. Працівники, які залучаються до разових робіт, пов'язаних із ліквідацією наслідків аварій, стихійного лиха тощо, що не передбачені трудовим договором, повинні бути забезпечені зазначеними засобами.

Роботодавці подають щорічний звіт про стан умов та безпеки праці згідно з формою Єдиної державної системи показників обліку умов і безпеки праці, яка затверджена Наказом №27 Держнаглядохоронпраці України від 31.03.1994 р. [57].

Показники єдиної державної системи застосовуються при вивченні стану умов і безпеки праці, опрацюванні комплексних заходів для досягнення встановлених нормативів і підвищення існуючого рівня охорони праці.

Законом України «Про охорону праці» [18] передбачені гарантії прав працюючих на охорону праці:

- під час укладання трудового договору з роботодавцем;
- під час роботи;
- на пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці;
- забезпечення спецодягом, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкоджувальними засобами;
- відшкодування збитків у разі ушкодження здоров'я працівників або у разі їх смерті;
- охорона праці жінок;
- охорона праці неповнолітніх;
- охорона праці інвалідів.

Нормами статей 13 та 14 Закону України «Про охорону праці» [18] визначено відповідальність як на роботодавців, так і на працівників:

- повинні дбати про особисту безпеку і здоров'я;
- дбати про безпеку і здоров'я оточуючих людей у процесі виконання будь-яких робіт, під час перебування на території підприємства;
- знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, правила поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва;
- користуватися засобами колективного та індивідуального захисту.

Таким чином, законодавством передбачено взаємну залежність та зацікавленість кожної із сторін у формуванні безпечних умов праці.

8.3. Підвищення ефективності соціального партнерства у системі профілактики виробничого травматизму

Безпечна праця визначається не тільки законодавчою базою, але й загальним рівнем виробничої культури, рівнем соціально-економічного розвитку суспільства. Безпечна діяльність є, передусім, наслідком правильного ставлення працівника до питань охорони праці, його настрою на роботу без нещасних випадків.

Отже, щоб досягнути розсудливого, уважного ставлення працівників до питань охорони праці, таке ставлення потрібно сформувати у роботодавців. Саме тому сьогодні все більш актуальним є підвищення ролі соціального партнерства у створенні безпечних і здорових умов праці роботодавцями шляхом побудови такої моделі управління охороною праці, яка передбачає взаємну соціальну й економічну відповідальність. Отже, соціальне партнерство виникає за умови об'єднання зусиль, можливостей кожної із сторін заради досягнення цілей і завдань при чіткому розподілі ролей та обов'язків, взаємного контролю. Відносини соціального партнерства встановлюються тоді, коли різні суб'єкти співпрацюють, усвідомлюючи необхідність такого співробітництва для них самих та інших учасників взаємодії.

Основою соціального партнерства є принцип співробітництва між роботодавцями і працівниками, який реалізується через систему переговорів та укладених угод, урегулювання соціально-трудових відносин

або конфліктів шляхом взаємних консультацій, переговорів та у проведені процедур примирення.

Соціальне партнерство як форма узгодження інтересів сторін може бути ефективною лише в тому випадку, якщо воно базується на взаємоузгоджених принципах.

Відсутність у будь-якій країні для працівників безпечних умов праці стає перешкодою для інших країн, які бажають покращити становище трудящих і є одним із принципів, що становить основу концепції соціально-трудового партнерства.

У роботодавця і працівника свої інтереси щодо безпеки праці та природне прагнення дотримуватись їх із найменшими для себе зусиллями й втратами.

Працівник зацікавлений, як мінімум, у забезпеченні з боку роботодавця здорових і безпечних умов своєї праці, високої оплати праці. Роботодавець ставить на перше місце економічні аспекти діяльності і прагне звести свої витрати до мінімуму, у тому числі й витрати на охорону праці. Діяльність державних установ, призначена для контролю за станом безпеки виробництва, також гарантує додержання прав та обов'язків кожного із суб'єктів, створення механізму виконання встановлених норм охорони праці, для чого видаються нормативно-правові документи, проводяться періодичні перевірки (рис. 8.2).

Таким чином, соціальне партнерство з охорони праці – це система пошуку взаємно-прийнятних шляхів рішення загальних проблем охорони праці, система взаємних домовленостей між усіма суб'єктами охорони праці.

Відповідно до статті 41 Закону України «Про охорону праці» [18], професійні спілки здійснюють громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов, забезпеченням працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту.

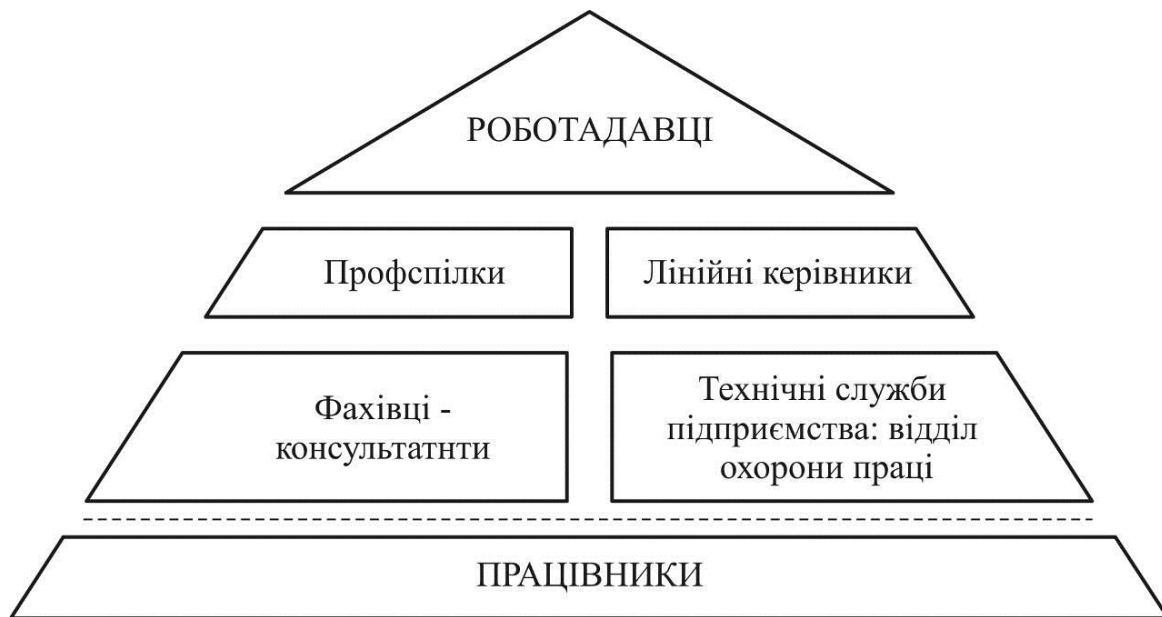


Рис. 8.2. Схема соціального партнерства у системі профілактики виробничого травматизму

Їм надано право у разі загрози життю або здоров'ю працівників вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та інших структурних підрозділах або на підприємствах чи виробництвах фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, в цілому на період, необхідний для усунення загрози життю або здоров'ю працівників.

Також професійні спілки мають право:

- на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проектуються, будуються чи експлуатуються, на відповідність їх нормативно-правовим актам про охорону праці;
- брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві та надавати свої висновки про них;
- вносити роботодавцям, державним органам управління і нагляду подання з питань охорони праці та одержувати від них аргументовану відповідь.

Таким чином, здійснюється безпосереднє регулювання діяльності роботодавця щодо створення безпечних умов праці та дієвості побудови системи управління охороною праці з боку працівників через відповідні профспілкові органи, оскільки головною метою діяльності профспілок, відповідно до статті 2 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [17], є здійснення представництва та захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки.

За статистикою через низьку кваліфікацію та низький рівень знань працівників із питань охорони праці, про безпечні методи роботи стається понад 70 % нещасних випадків. У процесі розслідування та аналізу нещасних випадків встановлено, що переважна більшість (до 80 %) їх трапляється не з технічних чи технологічних причин, а через неправильну організацію праці та негативну дію людського чинника.

Таким чином, для достовірного визначення причин виробничого травматизму, захворювань професійного характеру необхідно проаналізувати взаємозв'язок людини з елементами конкретного виробничого середовища. Реалізація зазначеного можлива тільки за умови соціального партнерства у сфері охорони праці, оскільки профспілки у цьому випадку виступають посередниками між роботодавцем та працівником. Зростання ролі знань працівників як визначального чинника конкурентоспроможності виробництва стає за сучасних умов основою для зближення економічних інтересів роботодавців та найманих працівників. Протиріччя між роботодавцями та найманими працівниками при цьому не зникають, але з'являється більше підстав та мотивів для ефективного вирішення їх на основі домовленостей і угод, шляхом пошуку можливостей досягнення компромісу.

Участь представників профспілок під час розслідування нещасних випадків на виробництві надає можливість детально вивчити причини травм, ретельно та достовірно визначити обставини. Повноваження щодо внесення роботодавцям, державним органам управління і нагляду подання з питань охорони праці та одержання від них аргументованої відповіді свідчить про можливість профспілок впливати на прийняття управлінських рішень, у тому числі органами влади.

Колективний договір (угода) – це один із найважливіших доку-

[illegible]

Колективний договір обов'язково повинен містити заходи щодо захисту прав та соціальних інтересів працівників, які потерпіли на виробництві від нещасних випадків:

- Важливою складовою колективного договору є комплексні заходи щодо досягнення необхідних нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, а також підвищення існуючого рівня охорони праці на підприємстві, запобігання випадків виробничого травматизму, профзахворювань, пожеж та аварій. Ці заходи наводять у додатку до ко-

лективного договору. Вони містять такі вимоги:

- виготовлення та впровадження нових, більш ефективних інженерно-технічних засобів з охорони праці (засобів сигналізації, контролю, колективного захисту, запобіжних пристроїв тощо);
- вдосконалення систем вентиляції, кондиціонування, опалювання, освітлення, засобів боротьби з шумом, вібраціями, шкідливими випромінюваннями;
- підвищення рівня електробезпеки, обладнання, технологічних процесів; впровадження дистанційного управління та повної автоматизації та механізації виробничих процесів;
- розширення та реконструкція санітарно-побутових приміщень, кімнат відпочинку тощо.

Також до колективного договору може додаватися перелік професій та посад працівників, яким надається додаткова відпустка і скорочений робочий день за несприятливі умови праці, молоко чи інші харчові продукти за шкідливі умови праці, безкоштовно спецодяг, взуття та інші засоби індивідуального захисту, мийні засоби, захисні креми тощо, а також оплачувані відпустки санаторно-оздоровчого призначення тощо.

У колективному договорі обов'язково повинні бути передбачені відповідні методи стимулювання та матеріальної відповідальності працівників за стан охорони праці на підприємстві. В першу чергу, необхідно передбачити систему заохочень для тих працівників, які сумлінно дотримуються виконання вимог законодавчих актів та іншої нормативної документації з питань охорони праці, не допускають порушень правил і норм охорони праці, беруть активну участь і виявляють активність та ініціативу у здійсненні необхідних заходів з охорони праці. У колективному договорі можуть бути оговорені умови звільнення від основної роботи із збереженням заробітної плати для уповноваженого трудового колективу та членів комісії охорони праці на період виконання ними їх громадських завдань та навчання з охорони праці.

Таким чином, укладання колективного договору є одним із найвагоміших інструментів профспілок у здійсненні своїх функцій, у тому числі щодо профілактики виробничого травматизму. Оскільки від їх конструктивної позиції під час укладання колективної угоди залежать і

ті мінімальні вимоги, які будуть забезпечуватись роботодавцем для створення належних та здорових умов праці.

Висновок. Незважаючи на законодавчу базу, механізм захисту у сфері охорони праці не буде працювати повною мірою без взаємопорозуміння під час вирішення проблем та пошуку балансу інтересів між учасниками трудових відносин – роботодавцями та найманими працівниками. Дотримання балансу здійснює система взаємовідносин – соціальне партнерство, яке у сфері охорони праці за відсутності інституту громадського контролю з боку профспілок, не буде ефективним.

Контрольні запитання

1. Основне завдання національної політики у галузі безпеки виробництва.
2. Принципи конвенцій МОП з питань безпеки та гігієни праці.
3. Основні законодавчі документи, у яких розвиваються принципи державної політики питань охорони праці.
4. Державні установи, що здійснюють на регіональному рівні забезпечення виконання законів та реалізацію державної політики у сфері охорони праці.
5. Мета забезпечення роботодавцем функціонування системи управління охороною праці.
6. Умови укладання колективного договору.
7. Зміст колективного договору між роботодавцем і працівниками.
8. Правомірність поширення дії колективного договору на працівників, які не є членами профспілкової організації.
9. Умови формування соціального партнерства з питань охорони праці.
10. Сутність системи соціального партнерства з охорони праці.
11. Основні права профспілкових комітетів із питань охорони праці.
12. Функції представників профспілки під час розслідування нещасних випадків на виробництві.
13. Форма оплати уповноваженого трудового колективу на період виконання ним громадських завдань та навчання з охорони праці.

РОЗДІЛ 9

СТАТИСТИКА НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ, АВАРІЙ

9.1. Збирання та оприлюднення статистичних даних щодо нещасних випадків, професійних захворювань, аварійних ситуацій на виробництві, та нещасних випадків по дорозі на роботу і з роботи

Законодавством України передбачено збирання щорічної статистики на основі отриманих повідомлень про нещасні випадки на виробництві, професійні захворювання, гострі професійні отруєння та аварії. Означені вимоги містяться у статті 22 Закону України «Про охорону праці» [18]: розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій. Уточнення та поглиблення вимог щодо статистики виробничого травматизму наведені у статті 171 КЗпП [20]. Обов'язки власника або уповноваженого ним органу під час проведення розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, регламентують необхідність проведення ретельного щорічного збирання інформації з проведенням подальшого аналізування випадків виробничого травматизму. Згідно зі статтею 23 Закону України «Про охорону праці» [18] – «Інформація та звітність», про стан охорони праці, рівень і причини аварійності, виробничий травматизм та професійні захворювання органи державного управління охорони праці зобов'язані у встановленому порядку інформувати населення України. Ця інформація періодично публікується у науково-практичному журналі «Охорона праці», який є органом Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки (ДГПН). Інші джерела додаткової інформації для складання статистики про виробничий травматизм не використовуються.

У деякі роки ця різниця становить майже до 2 тис. постраждалих. Таке положення викликано тим, що:

а) МОЗ отримує дані при зверненні потерпілих від нещасних випадків зі слів самих потерпілих, про що робиться відмітка у листку непра-

цездатності;

б) Держгірпромнагляд веде облік здебільшого нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом;

в) Держкомстат аналізує виробничий травматизм на підставі звітів підприємств, установ або організацій за формою № 7-ТНВ;

г) Фонд включає до статистики дані про нещасні випадки, які визнані страховими, та на які протягом року, за який подається звіт, складені акти розслідування.

Аналіз достовірності наданої інформації щодо кількості нещасних випадків на виробництві та числа травмованих, а також збирання для статистики інформації з інших додаткових джерел проводиться досить неякісно. Такі заходи здійснюються з метою отримання найбільш об'єктивних і достовірних даних про виробничий травматизм серед працівників певних галузей економіки та на відповідній території. Наприклад, у 2007 році з ініціативою профспілок було проголошено акцію «Рік боротьби з прихованим травматизмом». Тільки протягом цієї акції представниками технічної інспекції праці профспілок виявлено більше 650 прихованих нещасних випадків, у тому числі 6 – зі смертельним наслідком.

Зібрані, оброблені та статистичні дані з виробничого травматизму в основному відповідають настановам, наведеним у Ковенціях МОП [22], наприклад:

- визначення частоти травмування;
- визначення частоти смертельного травмування та тяжкості травмування;
- наведення даних за адміністративно-територіальними одиницями України;
- наведення даних за окремими видами економічної діяльності, видами нещасних випадків – пов'язані та непов'язані з виробництвом;
- класифікацій за основними причинами нещасних випадків;
- класифікацій за основними видами подій, що призводять до травмування працівників.

Матеріали статистичного аналізу даних бюлетеня «Травматизм на виробництві» (наприклад, за 2005–2013 роки), в яких наведені як абсо-

лютні, так і відносні показники виробничого травматизму в адміністративно-територіальних одиницях України та серед працівників окремих видів економічної діяльності, переконливо свідчать про те, що в останні роки рівень виробничого травматизму в Україні стабілізувався на високих показниках, які значно перевищують відповідні показники в європейських країнах. Слід зазначити, що ці показники в Україні набагато гірші, ніж у європейських країнах, наприклад: у Польщі – від 1 до 145, у Словаччині – від 1 до 208, у Німеччині – від 1 до 1260. Показники травматизму в Україні перевищують аналогічні середні показники, визначені за глобальною оцінкою МОП від 1 до 730. У 2010 році з виробництвом у середньому по Україні було пов'язано всього 40,7 % нещасних випадків зі смертельним наслідком. При збереженні такої тенденції Україна може перетворитися на країну, де на виробництві реєструються тільки тяжкі нещасні випадки або нещасні випадки зі смертельним наслідком. Держкомстат України на підставі статистичного аналізу матеріалів звітних форм № 7-тнв щорічно видає статистичний бюлетень «Травматизм на виробництві», в якому наводяться такі дані:

а) абсолютні цифри щодо кількості нещасних випадків, у тому числі:

- пов'язаних і непов'язаних з виробництвом;
- нещасних випадків, що закінчилися загибеллю потерпілого;
- групових – з кількістю осіб дві та більше, які постраждали одночасно під час нещасного випадку, а також працівників, які загинули від цих випадків;

- серед працівників окремих видів економічної діяльності;
- в окремих адміністративно-територіальних одиницях України (АТО);

б) відносні показники рівнів виробничого травматизму в АТО і серед працівників окремих видів економічної діяльності, у тому числі:

- коефіцієнти частоти травмування – кількість травмованих на 1000 працюючих ($K_{\text{ч}}$);
- коефіцієнти частоти смертельного травмування – кількість загиблих на 100000 працюючих ($K_{\text{чс}}$);

- коефіцієнт тяжкості травмування – середня кількість календарних днів тимчасової непрацездатності, що зумовлена травмуванням працівника, на одного потерпілого (K_T).

Зазначені середні показники по Україні, що наведені у бюлетені, надано не тільки за звітний рік, а й за останні 5 років. Міністерством охорони здоров'я України (МОЗ) збирається, аналізується і надається інформація центральним органам виконавчої влади та соціальним партнерам у вигляді спеціального інформаційного листа щодо:

- кількості професійних захворювань, професійної патології;
- розподілу їх серед працівників окремих галузей економічної діяльності.

На жаль, аналізування даних про аварійні ситуації, які виникли на підприємствах України, ведеться нерегулярно. Матеріали цього аналізу публікуються у журналах за профілем і розглядаються Державною службою з надзвичайних ситуацій України (ДСНС). Статистикою нещасних випадків по дорозі на роботу і з роботи з 2003 року після відміни МОЗ надання лікувально-профілактичними закладами щоквартальних звітів за формою 23-тн «Звіт про захворюваність з тимчасовою втратою працездатності», в Україні практично ніхто не займається. Нещасні випадки, що сталися з громадянами під час їхнього пересування на роботу і з роботи, враховуються ДСНС як травматизм у невиробничій сфері. Розслідування таких випадків передбачено постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру» [28].

Окремо виділяються показники щодо травмування працівників жіночої статі та аналізування виробничого травматизму за віковими групами працівників та за професіями. Розрахунок показників поширеності нещасних випадків і професійних захворювань в Україні проводиться Держгірпромнаглядом. В Україні має місце таке ганебне явище, як приховування нещасних випадків на виробництві, яке супроводжується недоліками та упередженістю їх розслідування, що особливо відмічається під час проведення спеціального розслідування нещасних випадків зі смертельним наслідком.

Статистичні дані про нещасні випадки на виробництві класифікуються згідно з МОП за порядком реєстрації нещасних випадків та повідомлення про них. Також класифікуються дані з урахуванням статі потерпілих та видів економічної діяльності підприємства (код КВЕД) [19]. Для проведення аналізування травматизму Держкомстат довільно згрупував у 15 груп працівників різних видів економічної діяльності, наприклад, у групу добувної промисловості потрапили такі види економічної діяльності, як:

- видобування вугілля і торфу (код КВЕД – 10);
- видобування вуглеводнів (код КВЕД – 11);
- видобування металевих руд (код КВЕД – 13);
- видобування нерудних корисних копалин (код КВЕД – 14).

Аналіз виробничого травматизму за віковими групами працівників та за професіями, а також розрахунок показників поширеності нещасних випадків та професійних захворювань в Україні проводиться Держгірпромнаглядом. Зазначимо, що дані про травматизм на виробництві не аналізуються щодо статусу зайнятості. Відсутність такого виду статистичних даних суттєво впливає на достовірність інформації про стан травматизму на підприємствах України.

Матеріали щорічного державного статистичного бюлетеня «Травматизм на виробництві» містять дані про виробничий травматизм у різних галузях економічної діяльності відповідно до національного Класифікатора видів економічної діяльності, яких всього налічується 81 вид [19].

Статистика щодо професійних захворювань і аварійних ситуацій на виробництві не згрупована в аналогічних державних статистичних бюлетенях, тому вона носить відомчий характер, такий що надається МОЗ, ДСНС і, як правило, не доводиться до широкого загалу населення.

9.2. Загальні пропозиції МОП щодо порядку надання інформації про виробничий травматизм

З метою попередження зростання показників виробничого травматизму у документах Міжнародної організації праці визначено загальні пропозиції щодо:

- надання достаменної інформації про нещасні випадки, професійні захворювання;
- погодження й підвищення ефективності процедур обліку, повідомлення про нещасні випадки, професійні захворювання.

Національні визначення «нещасні випадки на виробництві» й «професійні захворювання» досить часто не відповідають міжнародній практиці, зафіксованій у резолюції щодо статистики обліку нещасних випадків, професійних захворювань, прийнятій на 13-й Міжнародній конференції статистиків з праці, що відбулася у жовтні 1982 року. Методи збирання інформації й процедура повідомлення про факти нещасних випадків, професійних захворювань, джерела статистичних даних у різних країнах неоднакові. Відсутність погодженої думки стає на перешкоді проведенню порівнювальних досліджень міжнародного досвіду, який би сприйняв дотримання відповідних приписів й забезпечував належне виконання попереджувальних заходів.

Адміністративна Рада Міжнародного бюро праці на своїй 259-й сесії у березні 1994 року прийняла рішення про скликання міжнародних експертів з метою розроблення проекту директив процедур обліку й повідомлення про нещасні випадки, професійні захворювання на виробництві. За час загальної дискусії, де розглядався проект збірки директив, експерти прийшли до згоди, що підготовлений Комітетом документ створює необхідне підґрунтя для обговорення його зміста. Була підтримана думка про те, що збирання, облік, надання інформації про нещасні випадки й професійні захворювання має значний вплив щодо їх попередження. А також було зазначено, що визначення винуватця у скоїнні нещасного випадку не повинно бути головною метою. Встановлення причин нещасного випадку має найважливіше значення для вдосконалення попереджувальних заходів виробничого травматизму. Це надзвичайно важливо, враховуючи дуже високу вартість наслідків нещасних випадків і професійних захворювань – здоров'я та життя людини. Збірка директив МОП для компетентних державних установ являє собою ефективний захід удосконалення систем обліку та повідомлення про нещасні випадки, професійні захворювання, що мали місце на підприємствах. Роботодавцям і робітникам цей документ буде порадиником для прийня-

яття спільних дій, спрямованих на попередження випадків травматизму на виробництві. Особливу увагу привертають методи обліку та повідомлення про нещасні випадки, що відбулися під час прямування як до місця, так і з місця роботи, тому що подібні нещасні випадки призводять до значних економічних втрат на підприємствах. Періодом статистичного дослідження встановлено один календарний рік. Класифікація інформації щодо виробничого травматизму, яка підлягає обліку на підприємстві, повинна бути узгоджена з такою міжнародною кваліфікаційною системою [54]:

- економічна діяльність роботодавця, підприємства або установи: Міжнародна стандартна галузева класифікація (МСГК) всіх видів діяльності – ISIC або будь-якій інший варіант галузевої класифікації, що адаптований до міжнародних вимог;
- професії: Міжнародна стандартна класифікація професій (МСКП) – ISCO або класифікація професій згідно з міжнародним стандартом;
- службова посада: Міжнародна класифікація службових посад (МКСП) – ISCE;
- характер травми, тип нещасного випадку;
- система класифікації хімічних, фізичних та біологічних психофізіологічних ризиків виробничого середовища.

Згідно з наведеними системами проводиться обробка статистичних даних за такими окремими групами. Деякі з цих груп являють собою підкатегорії в одній з категорій класифікації ISCE-93, інші можуть бути наведені у двох або декількох категоріях, при необхідності розробляються нові групи залежно від національних потреб.

У системі ООН Бюро статистики МОП – центральний орган серед тих, що займаються статистикою праці, зокрема питаннями:

- накопичення й поширення інформації про статистику праці;
- розробки посібників щодо ефективного збирання достовірних та порівнювальних статистичних даних про працю;
- надання технічної допомоги національним органам, що відповідають за статистику праці.

Нещасні випадки на виробництві та професійні захворювання ще залишаються серйозною проблемою як у промислово розвинутих

країнах, так і країнах, що розвиваються. За оцінками МОП кожного року трапляється 250 мільйонів нещасних випадків, щонайменше 335 тисяч з них – смертельні та 160 мільйонів професійних захворювань, яких можна було уникнути. У цілому за рік внаслідок нещасних випадків на виробництві та через професійні захворювання помирає 1 мільйон 100 тисяч людей у світі. І цілком ймовірно, що ця цифра занижена. Однак масштаби та серйозність цієї проблеми недостатньо усвідомлені. Низька ефективність заходів у цій сфері, особливо у країнах, що розвиваються, та країнах з перехідною економікою, зумовлена неадекватним розумінням цієї проблеми та недостатністю інформації. Інвестиційні рішення часто ухвалюються без урахування аспектів охорони та гігієни праці, охорони навколишнього середовища. У цій сфері МОП вживає заходи у двох напрямках [54]:

- по-перше, налагодження контактів і створення об'єднань шляхом реалізації пілотних проектів, на які можуть посилатися уряди, соціальні партнери, громадські організації, групи з питань прав людини, здійснюючи пропаганду;

- по-друге, програма МОП підтримує дії на національному рівні через надання технічної допомоги, націленої, у першу чергу, на шкідливі професії.

Програма передбачає розроблення інструментів управління, служб моніторингу та інформаційних служб, завданням яких є попередження нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, охорона здоров'я і збереження добробуту працівників, а також охорона навколишнього середовища. Міжнародний інформаційний центр охорони і гігієни праці (International Occupational Safety and Health Information Centre – CIS) – всесвітня служба, завданням якої є збирання та поширення інформації щодо попередження нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань. Більше 120 національних інститутів у світі співпрацюють з Центром. Названа установа також займається публікацією «Енциклопедії з безпеки і гігієни праці» МОП. У її 4-ому виданні (1998 р.) – більше 1000 статей. Це авторитетне у всьому світі джерело інформації міжнародного характеру з усіх аспектів безпеки праці й охорони здоров'я (у травні 2000 р. 4-е видання Енциклопедії

російською мовою вийшло на компакт-диску). 20 червня 2002 року Генеральна конференція МОП прийняла протокол до Конвенції № 155. Протокол деталізує питання системи реєстрації та повідомлення про нещасні випадки на виробництві, професійні захворювання та аварії, а також встановлює вимоги щодо ведення національної статистики зі згаданих питань. Протоколом передбачаються вимоги до держав-учасниць щодо встановлення у національному законодавстві (або за допомогою інших методів і процедур):

- відповідальності роботодавців за реєстрацію нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань, аварій;
- відповідальності роботодавців за повідомлення про нещасні випадки, професійні захворювання, аварієповідних суб'єктів;
- відповідальності роботодавців за забезпечення належної реєстрації вказаних випадків;
- використання інформації щодо випадків травматизму для попередження причин їх реалізації;
- надання працівникам та їх представникам відповідної інформації як про реєстрацію нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань, аварій, так і про суть самих випадків.

Важливим стандартом є необхідність попередження щодо відповідальності роботодавця за переслідування працівника, який повідомив про нещасний випадок на виробництві, професійне захворювання чи аварію. З часу свого заснування МОП ухвалила понад 179 Конвенцій, 74 з яких пов'язані з умовами праці. Вагома частина цих конвенцій стосується питань охорони праці. Особливе місце серед Конвенцій МОП займає Конвенція № 155 «Про безпеку і гігієну праці та виробниче середовище» [22], яка закладає міжнародно-правову основу національної політики щодо створення всебічної і послідовної системи профілактики нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань. У МОП діє система контролю за застосуванням у країнах-членах конвенцій і рекомендацій. Кожна держава зобов'язана подавати доповіді про застосування на своїй території ратифікованих нею конвенцій, а також інформацію про стан законодавства і практики з питань, що порушуються в окремих, нератифікованих нею конвенціях. Директиви, що приймають-

ся у рамках Європейського Союзу і є законом для всіх його країн, відповідають конвенціям МОП. З іншого боку, при розробці нових конвенцій, рекомендацій та інших документів МОП враховується передовий досвід країн-членів ЄС. Всезростаюча важливість директив ЄС обумовлена багатьма причинами, серед яких найсуттєвішими є такі чотири:

- спільні стандарти здоров'я і безпеки сприяють економічній інтеграції, оскільки продукти не можуть вільно циркулювати всередині Союзу, якщо ціни на аналогічні вироби різняться у різних країнах-членах через різні витрати, які накладає безпека та гігієна праці на бізнес;

- скорочення людських, соціальних та економічних витрат, пов'язаних з нещасними випадками та професійними захворюваннями, приведе до великої фінансової економії і викличе суттєве зростання якості життя в усьому Співтоваристві;

- запровадження найбільш ефективних методів роботи повинно принести з собою зростання продуктивності, зменшення експлуатаційних (поточних) витрат і покращення трудових стосунків;

- регулювання певних ризиків повинно узгоджуватися на наднаціональному рівні у зв'язку з масштабом ресурсних затрат і з тим, що будь-яка невідповідність у суті і використанні таких положень призводить до «викривлень» у конкуренції та впливає на ціни товарів.

9.3. Статистика нещасних випадків, професійних захворювань на підприємстві

Статистика виробничого травматизму займає важливе місце у державній системі управління охороною праці. Ведення статистики спонукає державну систему спостереження за станом виробничого травматизму для своєчасного виявлення і системного аналізування змін та попередження негативних тенденцій, а також для прогнозування розвитку процесів у цій сфері. В Україні здійснюється збирання даних щодо нещасних випадків на виробництві, у тому числі зі смертельним наслідком. Систематизація випадків виробничого травматизму за критеріями оброблення, оцінювання, аналізування, визначення тенденцій

проводиться Державною статистичною службою, Держгірпромнаглядом України і Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

Уповноважені особи підприємства надають дані за формами звітності, передбачені кожною з указаних структур, на паперовому носії або в електронному вигляді. Порядок надходження даних щодо виробничого травматизму до зазначених структур неоднаковий, а тому щорічні загальні показники виробничого травматизму також різняться. Збирання інформації щодо нещасних випадків на виробництві, у тому числі зі смертельними наслідками, їх систематизація за критеріями оцінювання кожна зазначена державна структура здійснює відповідно до поставлених завдань. Статистика нещасних випадків на виробництвах України є одним з основних і необхідних методів дослідження для розроблення механізмів профілактики та попередження травматизму. Адже кожен нещасний випадок на виробництві, особливо зі смертельним наслідком, слід розглядати як сигнал щодо незадовільного стану профілактичної роботи з попередження травматизму на окремій виробничій ділянці і на виробництві у цілому. Тільки після об'єктивного виявлення основних причин нещасного випадку, закономірностей його виникнення з'являються реальні можливості для ефективного пошуку шляхів активізації профілактичної роботи щодо зниження рівня травматизму.

Національним науково-дослідним інститутом промислової безпеки та охорони праці (ННДІПБОП) створена електронна база даних виробничого травматизму з тяжкими і смертельними наслідками. До бази даних вноситься інформація з актів нещасних випадків на виробництві, складених за формою Н-1. Електронна база даних про нещасні випадки з тяжкими і смертельними наслідками складається з таких показників [57]:

- дата надходження матеріалів розслідування;
- регіон;
- дата настання нещасного випадку;
- прізвище, ім'я, по батькові потерпілого;
- назва підприємства;
- основний вид діяльності (КВЕД);

- галузь, вид та об'єкт нагляду;
- клас професійного ризику виробництва.

До бази даних також вносяться відомості про потерпілого:

- вік;
- професія;
- стаж загальний;
- стаж за фахом;
- проходження навчання;
- проходження вступного інструктажу;
- проходження первинного інструктажу;
- проходження повторного інструктажу;
- вид події, що призвела до настання нещасного випадку;
- причини настання нещасного випадку;
- устаткування, експлуатація якого призвела до нещасного випадку.

Інформація щодо таких показників як події, причини, що призвели до нещасного випадку, стан устаткування, організація виконання роботи під час якої відбувся нещасний випадок, вноситься до бази відповідно за кодами визначеними у документі «Порядок розслідування нещасних випадків, професійних захворювань, аварій на виробництві». Групування нещасних випадків за однорідними ознаками дозволяє отримати детальний інформаційно-аналітичний матеріал щодо статистики нещасних випадків на виробництві. Регістрації підлягають такі дані:

- особа, що померла або отримала поранення унаслідок нещасного випадку на виробництві, під час прямування як на роботу, так і після закінчення роботи;
- особа, в якій визначено професійне захворювання;
- небезпечна ситуація.

У випадку, якщо особа отримала травми унаслідок декількох різних нещасних випадків або вона хворіє декількома професійними захворюваннями, що були зареєстрованими на час збирання статистичних даних, реєструється окремо за кожним нещасним випадком, професійним захворюванням.

Фахівці державних установ таких як Держгірпромнагляд, ДСНС та інші перевіряють наявність у статистичних звітах таких даних:

- характер джерел статистики, наприклад, повідомлень, що надходять із страхових установ, інспекції з праці та ін.;
- наявність статистичних даних таких як категорії персоналу, галузі економічної діяльності, ознаки робочих місць, розміри підприємства;
- визначення за термінологією;
- процедур реєстрації й заяв про нещасні випадки на виробництві, під час прямуювання з роботи та на роботу; професійні захворювання, небезпечні ситуації, а також про методи збирання статистичних даних;
- якість наданих статистичних даних;
- попередні статистичні дані.

Відділ охорони праці під час проведення аналізування травматизму на підприємстві за статистичний період, а саме за календарний рік визначає такі дані:

- галузь економічної діяльності підприємства;
- категорія підприємства за безпекою виробництва;
- професійний статус потерпілого;
- загальні кількості постраждалих, які, у свою чергу, поділяються за категоріями:
 - нещасні випадки зі смертельними наслідками;
 - нещасні випадки без смертельних наслідків, але з втратою працездатності протягом трьох наступних днів, не рахуючи день, в який відбувся нещасний випадок;
 - за кількістю втрачених днів, рахуючи три перші дні після події без смертельних наслідків.

Після проведення деталізації інформації про травматизм на підприємстві фахівці відділу охорони праці використовують класифікацію нещасних випадків за такими ознаками:

- кількість нещасних випадків. Підрозділяються кількість смертей за період, що складає тридцять днів з моменту, коли відбувся нещасний випадок із смертельним наслідком і кількість смертей поміж тридцятьма та одним днем (30+1), а також триста шістдесят п'ятим днем з моменту коли відбувся нещасний випадок зі смертельним наслідком;

- кількість травм без смертельних наслідків, що не сприяли втраті жодного робочого дня або відсутності на робочому місці, та кількістю травм, внаслідок яких було втрачено від одного до трьох робочих днів, не рахуючи день, у який отримана травма;

- загальна кількість робочих днів, втрачених унаслідок нещасних випадків без смертельних наслідків, які розподілені за двома категоріями: до трьох втрачених днів та більше, ніж три втрачені дні.

Фахівці під час подання статистичних даних чітко вказують категорію втрачених робочих днів або змін. Статистичні дані про нещасні випадки, які відбулися під час прямування з роботи та на роботу, а також ті, що стосуються незалежних працівників, подаються окремо. Статистичні дані про професійні захворювання приводяться за кількістю захворювань, перерахованих у списку професійних захворювань, який складається МОЗ.

Висновок. Збирання та оприлюднення статистичних даних щодо рівня травматизму надає можливість державній системі контролю та нагляду за станом виробничої безпеки своєчасного визначення, проведення системного аналізу негативних тенденцій у промисловості з метою попередження реалізації причин небезпечних ситуацій.

Контрольні запитання

1. Визначити правові документи України, в яких наведені вимоги щодо проведення процедур статистики з травматизму.

2. Зміст статистичних даних, що проводять щорічно державні установи.

3. Причини значної різниці у звітах щодо кількості нещасних випадків та кількості потерпілих від них за даними Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ), ДГПН, Держкомстату та соціального Фонду.

4. Основні статистичні дані з виробничого травматизму згідно з настановами, наведеними у Конвенціях МОП.

5. Загальні пропозиції, які визначені у документах Міжнародної організації праці з метою попередження зростання показників виробничого травматизму.

6. Значення збірки деректив МОП для дій роботодавців і робітників, спрямованих на попередження випадків травматизму на виробництві.

7. Основні питання, які висвітлюють статистику МОП у системі ООН.

8. Стислий зміст Конвенції МОП № 155 «Про безпеку і гігієну праці та виробничу санітарію».

9. Складові електронної бази даних виробничого травматизму, що розроблена Національним науково-дослідним інститутом промислової безпеки та охорони праці (ННДПБОП).

10. Особливості реєстрації випадків отримання працівником травми внаслідок декількох різних нещасних випадків або якщо він хворіє декількома професійними захворюваннями.

11. Процедура деталізації інформації про травматизм на підприємстві фахівцями відділу охорони праці.

12. Дані, які перевіряють фахівці Держгірпромнагляду, ДСНС у статистичних звітах підприємств.

Самостійна робота студентів

1. Занотувати й з'ясувати призначення основних етапів статистичного дослідження.

Статистичне дослідження – це науково організоване за єдиною програмою збирання, зведення й аналізування даних про рівень травматизму в державі з подальшою реєстрацією як головних, так і допоміжних причин, подій в обліковій документації. Специфікою статистичного дослідження є: цілеспрямованість; організованість; масовість; системність; зіставленість; документованість; контрольованість; практичність (рис. 9.1).

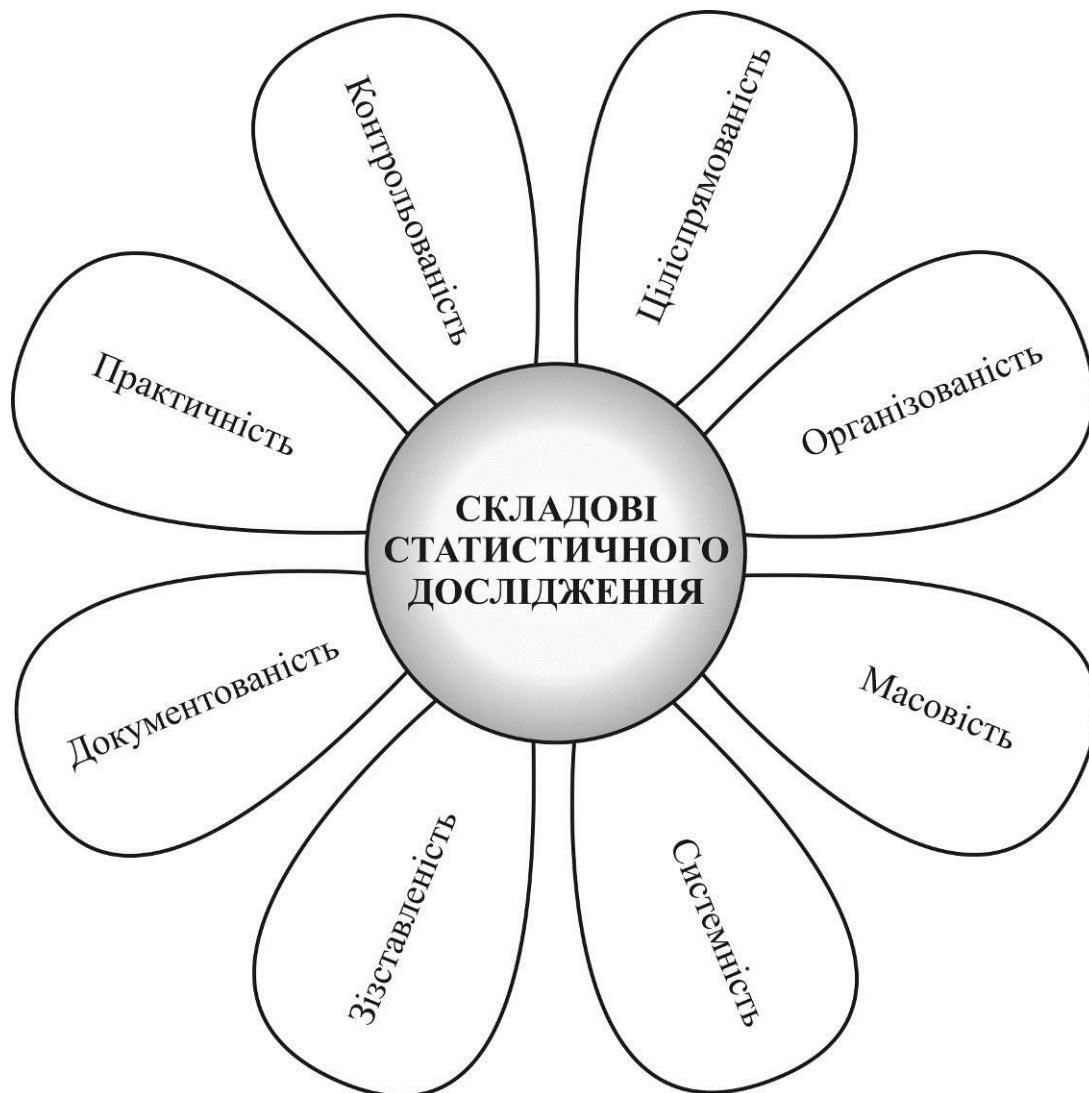


Рис. 9.1. Специфіка статистичного дослідження причин травматизму

У цілому статистичне дослідження виробничого травматизму повинно:

- мати суспільно-корисну мету й загальнодержавну значущість;
- мати ознаки предмета статистики у конкретних умовах його місця й часу;
- передавати статистичний вид обліку;
- проводитися за розробленою програмою з науково обґрунтованим методологічним забезпеченням;
- здійснювати збирання масових даних, які відображали всю сукупність причинно-наслідкових факторів, що різнобічно характеризують рівень травматизму;

- реєструватися у вигляді облікових документів встановленого зразка;
- гарантувати відсутність помилок спостережень або зводити їх до можливого мінімуму;
- передбачати визначені критерії якості й засоби контролю даних, забезпечуючи їх достовірність, змістовність, повноту;
- орієнтуватися на економічно ефективну технологію збирання й оброблення даних;
- бути надійною інформаційною базою для всіх наступних етапів статистичного дослідження й усіх користувачів статистичної інформації.

Статистична сукупність – значна кількість одиниць травматизму, що мають такі характеристики: масовість, типовість, якісну однорідність, наявність варіацій. Статистична сукупність складається з матеріально існуючих об'єктів, таких як працівники, службовці, підприємці, галузі, обладнання. Названі об'єкти являють собою об'єкти статистичного дослідження. Будь-яке статистичне дослідження складається з таких шести етапів.

Етап 1. Статистичне дослідження починається з формування первинної статистичної інформаційної бази за обраним комплексом показників:

- проведення статистичних спостережень;
- використання офіційних державних, галузевих, виробничих джерел;
- використання наукових статистичних досліджень, опублікованих у журналах, газетах, монографіях;
- використання електронних засобів інформації – Internet, CD;

Етап 2. Первинне узагальнення й групування статистичних даних:

- складання зведень, гістограм, графіків розподілення частот тощо;
- формування рядів динамічних змін стану травматизму й попереднє аналізування;
- графічний прогноз з використанням концепцій «оптиміст», «песиміст», «реаліст»;
- розрахунок середніх і дисперсійних показників;

- формування й попередні розрахунки складних статистичних показників – відносних, зведених, багаторівневих;
- формування й попередні розрахунки індексних показників.

Етап 3. Наступний етап статистичного дослідження включає економічну інтерпретацію попереднього узагальнення:

- економічна й фінансова оцінка об'єкта аналізування;
- попередження про наближення до граничних статистичних значень у прикладних задачах на рівні підприємства, галузі;
- розподіл первинного статистичного узагальнення прикладних результатів за ієрархією відповідальності, партнерства.

Етап 4. Комп'ютерне аналізування первинних й узагальнених розширених статистичних даних:

- аналіз варіації розширених статистичних даних;
- аналіз динаміки розширених статистичних даних;
- аналіз зв'язку розширених статистичних даних;
- багатомірні зведення й групування статистичних даних.

Етап 5. Комп'ютерне прогнозування за обраними найбільш важливими напрямками:

- технічний аналіз;
- подання зведеного аналізу й варіантів прогнозу з рекомендаціями про внесення коректив до управління ризиками;

Етап 6. Узагальнений аналіз отриманих результатів і перевірка їх на достовірність за статистичними критеріями.

Етап 7. Завершальним етапом статистичного дослідження є прийняття управлінського рішення.

РОЗДІЛ 10

ЗАКОНАДАВЧІ ТА АДМІНІСТРАТИВНІ ЗАХОДИ З ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПРАВИЛ ДОКЛАДУ, ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НЕЩАСНІ ВИПАДКИ, ПРОФЕСІЙНІ ЗАХВОРЮВАННЯ, АВРІЇ НА ВИРОБНИЦТВІ

10.1. Функції державних установ відносно процедур повідомлення про небезпечні виробничі ситуації

Відповідно до вимог Конвенції № 121 МОП [22] компетентна установа держави, до функції якої входить контроль питань з безпеки виробництва законодавчим або адміністративним шляхом відповідно до національних умов, після проведення консультацій з представниками роботодавців і працівників визначає складові, поняття й термінологію процедур повідомлення про:

- нещасні випадки;
- професійні захворювання;
- нещасні випадки під час прямування з роботи й на роботу;
- небезпечні ситуації та інциденти.

Означені управлінські функції входять до компетентності Держгірпромнагляду. Фахівці цієї державної установи розробляють єдину систему повідомлення про небезпечні виробничі ситуації, а саме:

- уточнюють категорії або типи нещасних випадків, професійних захворювань на виробництві, під час прямування з роботи й на роботу, про які необхідно повідомляти;
- визначають і контролюють використання роботодавцями і працівниками на рівні підприємства, медичним персоналом, технічними й медичними службами єдиних вимог до процедури повідомлення про визнані факти небезпечних виробничих ситуацій;
- розробляють єдині вимоги до процедури повідомлення про небезпечні виробничі ситуації для страхових установ, інспекції праці, медичних служб;

- приймають відповідні рішення щодо координації й взаємодії між державними установами і підприємствами, організаціями;
- розробляють відповідні документи, положення з метою консультації й регламентації дій роботодавців, працівників для надання їм допомоги при виконанні обов'язків відповідно до законодавства.

Надані приписи до процедури повідомлення стосуються всіх небезпечних виробничих ситуацій для всіх галузей економічної діяльності. Процедура повідомлення використовується для небезпечних виробничих ситуацій, що сталися із працівниками будь-якого професійного статусу.

Згідно з роз'ясненням Держгірпромнагляду України від 31.01.2012 р. № 716/0/3.1–6/12 [57] **прихованим** вважається **нещасний випадок**, якщо до територіального управління (за місцем знаходження суб'єкта господарювання) від роботодавця не надійшли (рис. 10.1):



Рис. 10.1. Приховані нещасні випадки

Для існування роботи системи повідомлення про небезпечні виробничі ситуації фахівці Держгірпромнагляду розробляють, періодично переглядають й доводять до відома керівників підприємства:

- перелік професійних захворювань, що входять до переліку, наданому, а також внесені до законодавства про визначення професійних захворювань;

- розроблену систему класифікації для встановлення походження професійних захворювань, які не включені до переліку або визначаються в інших, ніж вже описаних умовах.

Дуже важливою функцією Держгірпромнагляду є контроль наявності означених документів у розпорядженні медичного персоналу, медичних служб, Фонду соціального страхування, профспілках, на підприємствах.

У свою чергу, Фонд соціального страхування координує питання з:

- надання матеріальної допомоги потерпілим при визначених небезпечних виробничих ситуаціях;

- реєстрації заяв, які надійшли з підприємств або від потерпілих й свідків про небезпечні виробничі ситуації.

У Положенні [24] передбачено повідомлення про нещасні виробничі випадки залежно від обставин, під час яких вони відбулися, а також типу, рівня наслідків їх реалізації до таких установ:

- територіальній установі Держгірпромнагляд;
- територіальному органу прокуратури;
- Фонду соціального страхування;
- галузевому міністерству;
- закладові державної санітарно-епідеміологічної служби, який здійснює санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством (у разі виявлення гострих професійних захворювань (отруєнь);
- спеціалізованого лікувально-профілактичного закладу;
- територіальному профоб'єднанню за місцем настання нещасного випадку.

Змістом Положення [24] передбачено форму повідомлення про небезпечні виробничі ситуації залежно від їх категорії. Також указано термін повідомлення роботодавцем про небезпечні виробничі ситуації:

- терміново, якщо відбувся смертельний нещасний випадок або аварія;

- протягом однієї години передати з використанням засобів зв'язку та протягом доби на паперовому носії повідомлення про нещасний випадок.

Треба зауважити, що при виявленні професійного захворювання протягом трьох діб, після встановлення остаточного діагнозу повідомлення від головного лікаря спеціалізованої медичної установи надсилається роботодавцю або керівнику підприємства, шкідливі виробничі чинники якого призвели до виникнення професійного захворювання. Також повідомлення надсилаються у залежності від типу професійного захворювання та важкості наслідків до вищевказаних установ. Повідомлення про небезпечні ситуації на підприємстві є обов'язковими для роботодавця згідно з Конвенцією 121 МОП [22]. Також до обов'язків роботодавців щодо повідомлення про небезпечні ситуації належать:

- порядок призначення особи, відповідальної за процедуру повідомлення;
- відповідальність щодо розпорядження про проведення відповідних процедур повідомлення у випадку необхідності співпраці декількох роботодавців, якщо їх діяльність відбувається на одній робочій площі.

Держгірпромнагляд, Фонд соціального страхування, головна установа профспілок, відділ охорони праці підприємства реєструють подання про небезпечні виробничі випадки таким чином і у такому вигляді, щоб їх можна було застосовувати для проведення розслідування та збирання статистичних даних за допомогою систем класифікації.

10.2. Типи інформаційного повідомлення про небезпечні виробничі ситуації на підприємстві

У чинному Положенні [24], передбачено згідно з пунктом 8, що про кожен нещасний випадок потерпілий або працівник, який його виявив, чи інша особа, наприклад, свідок нещасного випадку:

- повинні негайно повідомити безпосереднього керівника робіт чи іншу уповноважену особу підприємства;
- вжити заходів щодо подання необхідної допомоги потерпілому.

У разі нещасного випадку безпосередній керівник робіт зобов'язаний повідомити про те, що відбулося:

- роботодавця;
- керівника первинної організації профспілки, членом якої є потерпілий;

- або уповноважену найманими працівниками особу з питань охорони праці, якщо потерпілий не є членом профспілки.

Відповідно до пункту 9 [24] лікувально-профілактичний заклад повинен про кожне звернення потерпілого, з посиланням на нещасний випадок на виробництві без направлення підприємства, передати протягом доби з використанням засобів зв'язку екстрене повідомлення за формою згідно з додатком:

- підприємству, де працює потерпілий;
- робочому органу виконавчої дирекції Фонду за місцезнаходженням підприємства, де працює потерпілий, або за місцем настання нещасного випадку з особою, яка забезпечує себе роботою самостійно;
- закладу державної санітарно-епідеміологічної служби, яка обслуговує підприємство, де працює потерпілий.

У документах, що надсилаються до Держгірпромнагляду, Фонду соціального страхування, Держстату обов'язково повинні відображатися такі дані:

1. Про підприємство, установу та роботодавця:

- ім'я, прізвище, адреса, номер телефону роботодавця;
- юридична особа й адреса підприємства, установи;
- вид економічної діяльності підприємства, установи;
- кількість працюючого персоналу.

2. Потерпілий від нещасного випадку:

- ім'я, прізвище, адреса, номер телефону, стать, вік;
- професійний статут;
- посада, яку займає;
- перелік посад, які займав під час праці у роботодавця.

3. Характеристика нещасного випадку:

- нещасний випадок зі смертельним наслідком;
- нещасний випадок без смертельного наслідку;
- характер травми;
- назва органа, який травмовано.

4. Опис нещасного випадку:

- місце – особисте робоче місце, інше робоче місце на підприємстві

або поза його межами;

- дата, час;
- зміна праці: уточнити яка зміна, час початку роботи у зміні, кількість відпрацьованих годин до того, як відбувся нещасний випадок;
- робітниче середовище, а саме: цех, офіс, шлях, вулиця, територія підприємства;
- тип робітничої операції під, час якої відбулося травмування, наприклад, зварювання, перенесення в руках важких предметів;
- об'єкти, що пов'язані з виконанням робітничих обов'язків, наприклад, начиння, автокар, станок;
- тип нещасного випадку відповідно до додатка, наприклад, падіння з висоти;
- матеріальний фактор, пов'язаний з нещасним випадком відповідно до додатка, наприклад, сходи.

У повідомленні про професійне захворювання до наведеної інформації додається така:

- назва та характер професійного захворювання;
- речовини, процеси й ризики, які могли стати джерелами захворювання;
- опис трудової діяльності, яка може викликати патологічний стан;
- тривалість дії шкідливих факторів і процедур;
- дата діагностики професійного захворювання.

У повідомлення про небезпечні ситуації обов'язково додається така інформація:

- дата, час, місце ситуації;
- тип небезпечної ситуації;
- обставини, що призвели до небезпечної ситуації.

10.3. Характеристика даних повідомлення про небезпечні виробничі ситуації

Важливою особливістю процесу повідомлення про небезпечні виробничі ситуації є його інформаційна сутність. Без необхідної інформації про фактичний рівень небезпеки ситуації, яка відбулася, неможливо

провести ретельне аналізування причин й обставин, що сприяли її реалізації. Метою повідомлення про небезпечні виробничі ситуації є своєчасне надання органам управління безпекою виробництва всіх рівнів інформації, якої буде достатньо для прийняття рішень щодо ліквідування наслідків ситуацій, що відбулися, а також попередження виникнення їм подібних. До основних завдань повідомлення відноситься [38]:

- визначення, обробка, й надання даних, що характеризують фактичний стан виробничої ситуації;
- визначення відхилень фактичного стану виробничої ситуації від вимог нормативних документів;
- розподіл інформації між керівниками всіх рівнів забезпечення виробничої безпеки відповідно до їх функцій щодо вирішення питань ліквідації наслідків нестандартної ситуації.

Інформаційне повідомлення про небезпечну ситуацію повинно складатися з показників і характеристик, яких достатньо для всебічної оцінки виробничої ситуації, що склалася. Водночас інформація повідомлення повинна бути достатньою, вміщати мінімальну кількість показників, що характеризують виробничу ситуацію, яка склалася. Зайва інформація у повідомленні заважає своєчасному прийняттю необхідних управлінських рішень щодо ліквідації наслідків небезпечної виробничої ситуації.

Крім того, інформаційне повідомлення повинно бути диференційованим, тобто передбачати адресність та потрібну ступінь деталізації відповідно до рівня управління безпекою виробництва. Наприклад, інформація, яка потрібна головному інженеру підприємства, відрізняється за змістом від інформації, що надається до територіального управління Держгірпромнагляду або Фонду соціального забезпечення. Для визначення змісту повідомлення для керівників різного рівня забезпечення виробничої безпеки необхідно чітко знати їх функціональні обов'язки, а також завдання кожної установи, до якої адресовано повідомлення. Повідомлення про небезпечні виробничі ситуації складаються з вихідної інформації, яка спрямована від об'єкта яким керують, до об'єкта, який керує, від системи управління низького рівня до системи управління більш високого рівня. Інформаційне повідомлення про небезпечну виробничу ситуацію відноситься до аналітичної інформації. Аналітична

інформація описує фактичний стан виробничої ситуації у визначений момент часу.

Інформацію повідомлення про небезпечну виробничу ситуацію можна поділити на такі групи:

- інформація про стан умов і безпеки праці;
- інформація про наслідки негативного стану умов і безпеки праці.

Інформація першої групи містить дані про небезпечність виробничих процесів, обладнання, будівель, споруд, про організацію праці, про стан санітарно-гігієнічних і психофізіологічних умов праці безпосередньо на робочому місці, ділянці, цеху, де відбулася небезпечна виробнича ситуація. Отже, ця інформація у повідомленні характеризує фактичний стан всього комплексу негативних факторів і причин, реалізація яких сприяла прояву небезпечної виробничої ситуації. Добір інформації відбувається головним чином у процесі здійснення функції контролю. Основним джерелом інформації послугують журнали адміністративно-суспільного контролю, паспорти санітарно-технічного стану виробничих одиниць, карти умов праці, карти безпеки виробничого обладнання.

Інформація другої групи містить дані про різні форми шкоди, заподіяної здоров'ю працюючого, травми, професійні захворювання, що викликані незадовільним станом умов праці. Джерелом інформації є повідомлення лікаря спеціалізованого профпатологічного лікувально-профілактичного закладу, де проводять як амбулаторні, так і стаціонарні обстеження людей, які до них направлені, і встановлюють діагноз професійного захворювання.

Повідомлення про небезпечні виробничі ситуації містить специфічні властивості інформації, до яких відноситься:

- репрезентативність;
- достатність;
- точність;
- розуміння викладеної інформації;
- старіння інформації.

З'ясуємо сутність специфічних характеристик інформації, яка повинна міститися у повідомленні про небезпечні виробничі ситуації.

Репрезентативність – ступінь точності відображення інформацією стану умов праці, що призвели до небезпечної виробничої ситуації, а також стану здоров'я потерпілого [53].

Достатність кількості та якості поданої інформації для аналізування ситуації, що склалася. У разі, коли інформація є недостатньою, потрібно зібрати додаткову інформацію. При відсутності повної інформації висновок зроблений на її основі, про стан умов праці, причини та обставини небезпечної виробничої ситуації може бути хибним.

Типові помилки у точності змісту інформації щодо повідомлення про небезпечні виробничі ситуації впливають з описання автором ситуації під час генерування його уяви про стан безпеки, та сприйняття переданої інформації реципієнтом. Передана інформація може мати відхилення від дійсного стану виробничої безпеки внаслідок того, що автор помиляється при написанні змісту повідомлення, особливо при використанні технічних термінів. Наявність помилок у повідомленні є слідством того, що реципієнт неправильно сприйняв інформацію та може прийняти неправильно управлінське рішення. У табл. 10.1 вказано типові помилки, що порушують комунікативну точність змісту повідомлення.

Прагматичне розуміння повідомлення у реципієнта з'являється тоді, коли він розуміє цілі повідомлення й мотиви автора повідомлення, а також характеристику тих об'єктів, які описані у повідомленні.

Таблиця 10.1 – Види точності під час сприймання повідомлення

Оцінка точності			Інтерпретація дійсності
Дійсної	Комунікативної	Рецептивної	
–	+	+	Автор неправильно сприймав дійсність, але своє неправильне сприймання передав у повідомленні точно, реципієнт сприйняв повідомлення так, як його описав автор
–	–	+	Автор неправильно сприймав дійсність, передав її у повідомленні неточно, реципієнт сприйняв повідомлення так, як його описав автор

Продовження табл. 10.1

–	–	–	Автор неправильно сприймав дійсність, передав її у повідомленні неточно, реципієнт сприйняв повідомлення інакше, ніж було подано у повідомленні
+	+	–	Автор правильно сприймав дійсність, передав її у повідомленні неточними термінами, реципієнт сприйняв повідомлення інакше, ніж було подано у повідомленні
+	+	+	Автор правильно сприймав дійсність, передав її у повідомленні точними термінами, реципієнт сприйняв повідомлення так, як його описав автор

Будь-яка інформація має властивості старіти. У науковому розумінні старіє лише та інформація, яка з появою нової виявляється неправильною або неточною.

Таким чином автори повідомлення про небезпечні виробничі ситуації обов'язково повинні враховувати основні етапи сприйняття інформації, а саме:

- аналіз інформації;
- зіставлення отриманої інформації з банком даних про схожі ситуації;
- оцінювання інформації з позиції наявної стратегії власних цілей;
- оцінювання інформації з позиції наявної стратегії державних цілей;
- визначення управлінських рішень щодо необхідних дій, пов'язаних з отриманою інформацією;
- виконання дій, пов'язаних з отриманою інформацією;
- контроль за виконанням дій, пов'язаних з отриманою інформацією;
- коригування дій, пов'язаних з отриманою інформацією.

Достеменна інформація повідомлень про небезпечні виробничі ситуації дозволяє визначити вплив окремих негативних факторів виробничого середовища, а також їх комбінації на ефективність праці, оцінити ступінь ризику травмування, професійних захворювань.

Висновок. Отримана інформація у повідомленнях про небезпечні виробничі ситуації створює необхідну інформаційну базу для розроблення, прийняття управлінських рішень під час планування й організації робіт щодо ліквідації наслідків, а у подальшому – попередженню реалізації причин, обставин нещасних випадків, професійних захворювань, виробничих аварій.

Контрольні запитання

1. Управлінські функції, що входять до компетентності фахівців Держгірпромнагляду, які розробляють єдину систему повідомлення про небезпечні виробничі ситуації.

2. Документи, які фахівці Держгірпромнагляду розробляють, періодично переглядають й доводять до відома керівників підприємства для налагодження роботи системи повідомлення про небезпечні виробничі ситуації.

3. Назвати види виробничих небезпечних ситуацій, галузей економічної діяльності, професійного статусу працівників, для яких застосовуються процедури повідомлення.

4. Обов'язки роботодавців щодо повідомлення про небезпечні ситуації, які мали місце на підприємстві.

5. Установи, до яких повинен надати інформацію лікувально-профілактичний заклад про кожне звернення потерпілого з посиланням на нещасний випадок на виробництві, без направлення підприємства.

6. Основні дані, які повинні відображатися у документах, що надсилаються до Держгірпромнагляду, Фонду соціального страхування, Держстату.

7. Зміст опису нещасного випадку, який надається у повідомленні про небезпечну виробничу ситуацію.

8. Додаткова інформація, що додається до повідомлення про професійні захворювання та виробничі аварії.

9. Мета та основні завдання подання повідомлення про небезпечні виробничі ситуації.

10. Коротка інформація про основні групи повідомлення про небезпечні виробничі ситуації.

11. Причини диференціації інформації повідомлення про небезпечні виробничі ситуації.

12. Специфічні властивості інформації повідомлення про небезпечні виробничі ситуації.

Самостійна робота студентів

1. Визначити типи характеристики інформації у наведених документах повідомлення про небезпечні ситуації, а саме:

- дані про підприємство, де відбувся нещасний випадок, професійне захворювання;
- дані про потерпілого.

ЕКСТРЕНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ
про звернення потерпілого щодо настання
нещасного випадку на виробництві

1. Прізвище, ім'я та по батькові потерпілого _____
 2. Вік (повних років) _____
 3. Місце проживання _____
 4. Найменування і місцезнаходження підприємства, де працює потерпілий _____
 5. Попередній діагноз _____
 6. Дата: травмування (захворювання, отруєння) ____ 20__ р.
встановлення діагнозу ____ 20__ р.
госпіталізації ____ 20__ р.
 7. Місце госпіталізації _____
(найменування лікувально-профілактичного закладу)
 8. небезпечний, шкідливий виробничий фактор, який спричинив травмування (захворювання, отруєння) _____
 9. Дата і час передачі первинної інформації ____ 20__ р.
_____ ГОД _____ ХВ
- | | | |
|---|-------------------|---------------------------------|
| _____
(посада особи, яка надіслала повідомлення) | _____
(підпис) | _____
(ініціали та прізвище) |
| _____
(посада особи, яка одержала повідомлення) | _____
(підпис) | _____
(ініціали та прізвище) |

ПОВІДОМЛЕННЯ
про нещасний випадок

1. Дата і час настання нещасного випадку _____
2. Найменування підприємства та органу виконавчої влади, до сфери управління якого воно належить _____
3. Код підприємства згідно з:
ЄДРПОУ _____
КВЕД (класифікація видів економічної діяльності) _____
КОАТУУ (класифікатор об'єктів адміністративно-територіального устрою України) _____
КОПФГ (класифікація організаційно-правових форм господарювання) _____
- КОДУ (класифікація органів державного управління) _____
4. Місцезнаходження та телефон підприємства, працівником якого є потерпілий _____
5. Місце, де стався нещасний випадок (виробництво, цех, ділянка, приміщення тощо), і його стисла характеристика

6. Відомості про потерпілого (потерпілих):
прізвище, ім'я та по батькові _____
характер травм _____
дата смерті _____
місце роботи _____
професія _____
дата народження (число, місяць, рік) _____
загальний стаж роботи _____
стаж роботи за професією (посадою) _____
сімейний стан _____
прізвище, ім'я та по батькові дітей із зазначенням року їх народження

7. Стислий опис обставин і ймовірні причини нещасного випадку (згідно з класифікатором, зазначеним у додатку 4 до Порядку проведення розслідувань та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві)

8. Ініціали та прізвище державного інспектора з охорони праці, який здійснює державний нагляд на підприємстві, де стався нещасний випадок

9. Ініціали та прізвище страхового експерта Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, закріпленого за підприємством, де стався нещасний випадок

10. Дата і час передачі інформації _____

11. Посада, ініціали та прізвище особи, яка передала інформацію

12. Причина несвоєчасної передачі інформації _____

(Керівник підприємства, установи,
організації, який надіслав повідомлення)

(підпис)

(ініціали та прізвище)

МП

(найменування лікувально-профілактичного закладу)

(ініціали та прізвище керівника)

РОЗДІЛ 11

РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ

11.1. Обов'язки роботодавця щодо організації та проведення розслідування нещасних випадків на підприємстві

Якість проведення розслідування нещасних випадків на підприємстві визначається трьома чинниками, а саме: повнотою, достовірністю, своєчасністю дослідження умов реалізації нестандартної виробничої ситуації.

Насамперед, своєчасність проведення розслідування залежить від оперативності повідомлення керівництва підприємства про нещасний випадок, що стався.

Про кожен нещасний випадок свідок, а це, частіше за всього, працівник, який його виявив, або сам потерпілий, якщо він у задовільному стані, повинні, як найшвидше, повідомити безпосереднього керівника робіт. Керівник робіт, у свою чергу, зобов'язаний організувати надання медичної допомоги потерпілому, повідомити про ситуацію, що склалася, керівникові структурного підрозділу, до складу якого входить робоча ділянка. Керівник структурного підрозділу повідомляє роботодавця або уповноважену ним особу, а також відповідну профспілкову організацію (рис 11.1) [39].

Він зобов'язан зберегти до початку роботи комісії з розслідування обставини робочого місця, які були на момент події, якщо це не загрожує життю і здоров'ю інших працівників. Роботодавець протягом доби організовує розслідування нещасного випадку, для чого віддає по підприємству наказ щодо створення відповідної комісії.

До співпраці з розслідування нещасного випадку запрошується представник Фонду соціального страхування, який входить до складу комісії. Порядок формування на підприємстві комісії з розслідування нещасних випадків визначає її якісний та кількісний склад, функціональні обов'язки. Ретельне проведення розслідування нещасного випадку

потребує відповідну кваліфікацію членів комісії, які повинні мати високу кваліфікацію з питань охорони праці. Відповідно до функціональних обов'язків для посадових осіб організовується навчання та перевірка знань з питань охорони праці.

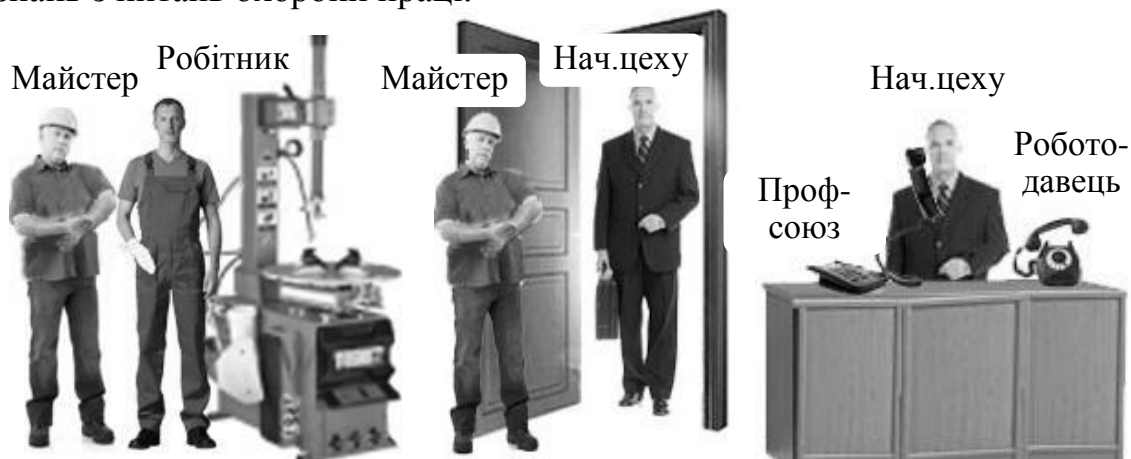


Рис. 11.1. Повідомлення про нещасний випадок на підприємстві

До складу комісії з розслідування нещасного випадку включається не менше трьох осіб.

Наголошуємо на обов'язки роботодавця щодо організації розслідування нещасного випадку.

Одержавши повідомлення про нещасний випадок, що відбувся, роботодавець зобов'язаний негайно:

1. По-перше, повідомити про нещасний випадок:
 - робочому органу ФССНВ за місцезнаходженням підприємства згідно з встановленою формою;
 - на підприємство, де працює потерпілий, якщо він є працівником іншого підприємства;
 - органу державної пожежної охорони за місцезнаходженням підприємства, якщо нещасний випадок відбувся внаслідок пожежі.

2. По-друге, створити комісію з розслідування нещасного випадку, оформивши відповідний наказ, організувати і контролювати перебіг розслідування.

До складу комісії призначаються:

- голова комісії – фахівець служби охорона праці або посадовець, в обов'язки якого входить виконання функцій фахівця з охорони праці;
- керівник структурного підрозділу підприємства, де стався нещасний випадок;
- якщо потерпілий – член первинної профспілкової організації підприємства, то до складу комісії включають її представника, у разі відсутності профспілкової організації, до складу комісії входить представник трудового колективу згідно з колективним договором.

До роботи у складі комісії з розслідування нещасного випадку на підприємстві запрошується представник територіального відділення Фонду соціального страхування (рис. 11.2).



Рис. 11.2. Склад комісії з розслідування нещасного випадку на виробництві

Не включається до складу комісії безпосередній керівник робіт, на робочій ділянці якого відбувся нещасний випадок. Також у комісію не включають і самого потерпілого або особу, яка представляє його інтереси, але який має право спостерігати за роботою комісії з розслідування.

11.2. Функціональні обов'язки комісії з розслідування нещасних випадків на підприємстві

Комісія зобов'язана протягом трьох діб:

- обстежити місце нещасного випадку згідно з додатками 11, 12 до Постанови № 1232 від 30.11.2011 р. (далі Постанова) [24];
- провести бесіду з потерпілим, якщо це можливо, й опитати свідків – протокол опитування потерпілого і форма пояснювальної записки наведені у додатку 13 до Постанови [24];
- визначити відповідність умов праці вимогам нормативно-правовій документації з охорони праці;
- визначити обставини і причини нещасного випадку, його зв'язок з виробництвом;
- встановити осіб, що допустили порушення вимог по охороні праці, розробити заходи щодо недопущення подібних нещасних випадків;
- визначити категорію нещасного випадку за зв'язком з виробництвом;
- скласти акт розслідування нещасного випадку за формою Н-5 додаток 3 до Постанови [24] у трьох екземплярах;
- скласти акт про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, за формою Н-1 додаток 4 до до Постанови [24] у шести екземплярах (рис. 11.3).

Якщо нещасний випадок буде визнаний комісією як непов'язаний з виробництвом, то складається акт за формою Н-5 згідно з додатком 14 Постанови [24].

Голова комісії зобов'язаний письмово поінформувати потерпілого або уповноважену ним особу, яка представляє його інтереси, про право співпраці з комісією. Члени комісії мають право одержувати усні або письмові пояснення щодо нещасного випадку, проводити опитування роботодавця, посадових осіб, інших працівників підприємства, у тому числі потерпілого, свідків нещасного випадку.

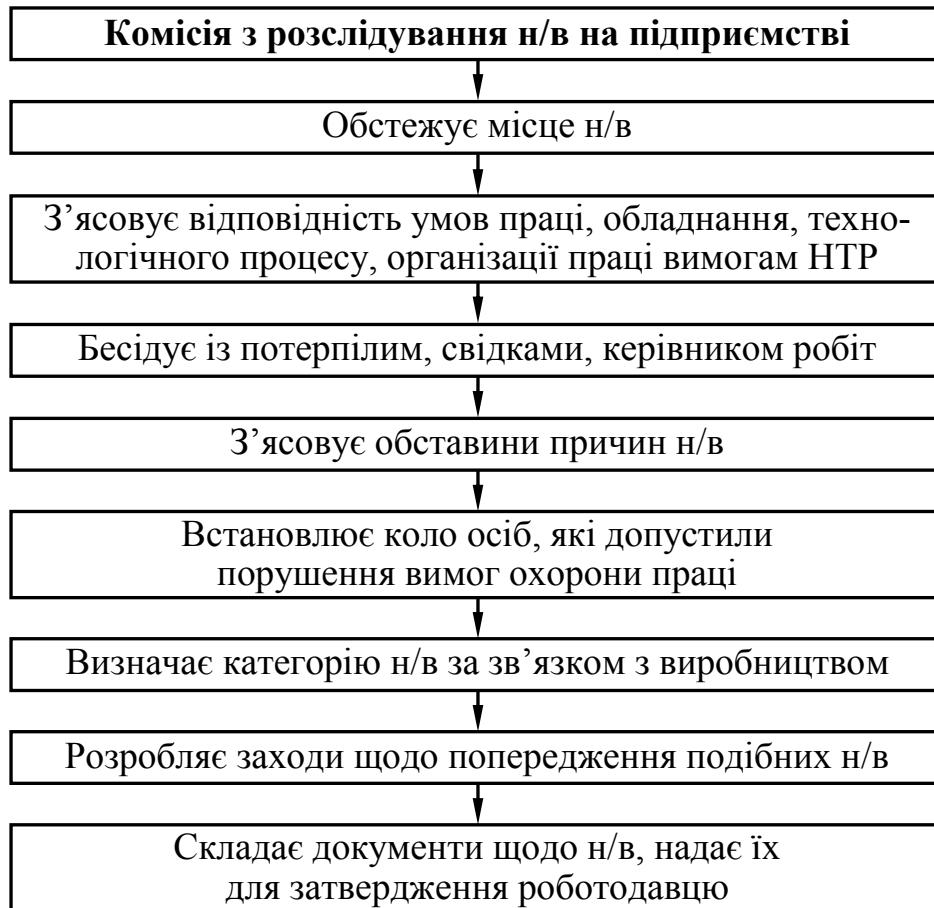


Рис. 11.3. Функції комісії розслідування нещасного випадку на підприємстві

Мета розслідування досягається тільки у випадку надання комісії у повному обсязі всіх необхідних для вивчення документів, а саме:

- копії документів щодо кваліфікації працівника, його особиста картка з відділу кадрів підприємства;
- запис про реєстрацію у відповідних журналах інструктажів, складання іспитів з питань охорони праці;
- запис про реєстрацію у відповідних журналах проведення медичних оглядів;
- отримання допуску-наряду на виконання роботи, під час якої стався нещасний випадок;
- експлуатаційної документації, схем, інших документів, які характеризують стан робочого місця, устаткування, апаратури, обладнання, начиння, вихідних матеріалів, заготовок, готової продукції;

- висновок лікувально-профілактичного закладу про стан сп'яніння, наявність в організмі потерпілого алкоголю, наркотичних чи отруйних речовин.

Всі складені і підписані комісією акти затверджуються роботодавцем. У разі відмови роботодавця скласти або затвердити акти ф. Н-5 і ф. Н-1, або потерпілий не згоден з їх змістом, посадовець органу Держнаглядохоронпраці має право видати обов'язкове для виконання роботодавцем розпорядження за формою Н-9 згідно з додатком 11 до Постанови [24] щодо обов'язкового проведення повторного розслідування нещасного випадку, затвердження або перегляду актів ф. Н-1 та ф. Н-5, визнання або невизнання нещасного випадку, пов'язаним з виробництвом.

Нещасні випадки, які відбулися унаслідок катастроф, аварій і подій на транспорті з водіями, машиністами, пілотами (екіпажем) транспортних засобів (автомобілів, потягів, літаків, морських і річкових суден та ін.) під час перебування у рейсі розслідуються з обов'язковим використанням матеріалів розслідування катастроф, аварій і подій на транспорті (додаток 9 по порядку). Такі матеріали складають відповідні органи і незалежно від порушення кримінальної справи передають їх у десятиденний термін після розслідування на підприємстві, працівником якого є потерпілий. Наприклад, якщо службовий автомобіль потрапив у дорожньо-транспортну пригоду, комісія повинна розслідувати подію з використанням матеріалів Державної автодорожньої інспекції. У таких випадках, якщо необхідно, термін розслідування може бути продовжений на строк до одного місяця. Продовження терміну розслідування узгоджується з територіальним органом Держнаглядохоронпраці за місцем знаходження підприємства.

Якщо на підприємстві відбувся нещасний випадок з працівником іншого підприємства під час виконання їм завдання на користь свого підприємства, то цей випадок повинна розслідувати комісія того підприємства, на якому відбувся нещасний випадок. При цьому в розслідуванні повинні брати участь представники підприємства, працівником якого є потерпілий. Відповідно такий випадок теж бере на облік те підприємство, працівником якого є потерпілий.

Нещасний випадок, що відбувся з працівником, тимчасово переведеним на інше підприємство, розслідує і бере на облік те підприємство, на яке він був переведений.

Нещасний випадок, що відбувся з сумісником, розслідує і бере на облік підприємство, де потерпілий працював за сумісництвом.

Потерпілий працівник у разі потреби повинен пройти обстеження у медико-соціальній експертній комісії (МСЕК), яка і встановить міру втрати їм працездатності для призначення страхових виплат.

Відзначимо, що медико-соціальній експертизі підлягають особи, що втратили працездатність унаслідок професійного захворювання, травм, особи, які згідно з чинним законодавством мають право на соціальну допомогу, компенсацію втраченого заробітку, звільнення від виконання відповідних обов'язків.

11.3. Зміст, строки оформлення, адресати документів щодо проведення розслідування нещасних випадків на підприємстві

Під час проведення розслідування нещасного випадку Комісія зобов'язана протягом трьох діб скласти акт розслідування нещасного випадку за формою Н-5 згідно з додатком 2 у трьох примірниках (далі – акт форми Н-5), а також акт про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом за формою Н-1 згідно з додатком 3 у шести примірниках (далі – акт форми Н-1). Якщо нещасний випадок визначено таким, що, не пов'язаний з виробництвом, то складається акт за формою Н-5 згідно з додатком 14 до порядку. Акти за формою Н-5 та Н-1 підписуються головою і всіма членами комісії. У разі незгоди зі змістом зазначених актів член комісії письмово викладає свою окрему думку, яка додається до акта форми Н-5 і є його невід'ємною частиною, про що робиться запис акта форми Н-5. Документи з розслідування передаються на затвердження роботодавцю.

Нещасні випадки, про які складаються акти за формою Н-5, та Н-1, беруться на облік і реєструються роботодавцем у спеціальному журналі.

Роботодавець має негайно вжити заходи щодо усунення причин нещасного випадку і після закінчення розслідування протягом доби розглянути та затвердити акти за формою Н-5, Н-1.

Копія акта за формою Н-1 надсилається органу, до сфери управління якого належить підприємство. У разі відсутності такого органу – відповідній місцевій держадміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування.

Акти розслідування нещасного випадку, акти за формою Н-5, Н-1 разом з матеріалами розслідування, а також повідомлення про наслідки нещасного випадку підлягають зберіганню протягом 45 років на підприємстві, працівником якого є (був) потерпілий. У разі ліквідації підприємства вони підлягають передачі правонаступникові, у разі його відсутності або банкрутства – до державного архіву.

Повідомлення про наслідки нещасного випадку, згідно з додатком 2 до Постанови [24], роботодавець у десятиденний термін після закінчення періоду тимчасової непрацездатності (або смерті) потерпілого надсилає організаціям і посадовим особам, яким передається акт за формою

Н-5, Н-1. Нещасний випадок, про який безпосередньо керівника потерпілого чи роботодавця своєчасно не повідомили або якщо втрата працездатності від нього настала не одразу, незалежно від терміну, коли він стався, розслідується протягом місяця після одержання заяви потерпілого чи особи, яка представляє його інтереси.

Роботодавець зобов'язаний протягом трьох днів надати екземпляр затвердженого акта форми Н-5 разом із затвердженим екземпляром форми Н-1:

- посадовцю або спеціалісту, на якого працедавцем покладені функції з питань охорони праці, підприємства, працівником якого є потерпілий;
- потерпілому або особі, що представляє його інтереси;
- робочому органу ФССНВ за місцезнаходженням підприємства (рис 11.4).



Рис. 11.4. Адресати, яким надаються матеріали розслідування нещасного випадку на підприємстві

Окрім цього, працедавець зобов'язаний протягом трьох днів вислати екземпляр затвердженого акта форми Н-1:

- керівнику структурного підрозділу підприємства, де відбувся нещасний випадок, для здійснення заходів щодо недопущення подібних випадків;
- територіальному органу Держнаглядохоронпраці за місцем знаходження підприємства;
- первинний профспілковий організації (або особі, уповноваженій з питань охорони праці, якщо потерпілий не є членом профспілки).

Копія акта форми Н-1 висилається органу, до сфери управління якого відноситься підприємство, а якщо такого немає – місцевої держадміністрації.

Висновок. Мета проведення розслідування нещасного випадку на підприємстві, насамперед, попередження реалізації причин, обставин, умов нестандартної виробничої ситуації, визначення порушення вимог

охорони праці та доведення їх до працівників.

Контрольні запитання

1. Порядок повідомлення про нещасний випадок на підприємстві.
2. Обов'язки безпосереднього керівника робіт щодо нещасного випадку, який відбувся на його ділянці.
3. Обов'язки роботодавця щодо організації проведення розслідування нещасного випадку на підприємстві.
4. Склад комісії з розслідування нещасного випадку на підприємстві.
5. Строки роботи комісії з розслідування нещасного випадку на підприємстві.
6. Обов'язки комісії з розслідування нещасного випадку на підприємстві.
7. Випадки, під час яких проводиться повторне розслідування нещасного випадку.
8. Особливості проведення розслідування нещасних випадків, що сталися з водіями виробничого транспорту поза територією підприємства.
9. Причини значних строків зберігання матеріалів розслідування.
10. Адресати отримання актів розслідування нещасних випадків за формою Н-1.
11. Адресати отримання актів розслідування нещасних випадків за формою Н-5.
12. Строки відправлення матеріалів розслідування за адресатами.

Самостійна робота студента

1. З'ясувати типи документів, які оформляються комісією під час розслідування нещасного випадку невиробничого характеру.
2. Розробити схему надання документів з розслідування нещасних випадків невиробничого характеру.
3. З'ясувати зміст наданих документів, наданих до Постанови «Деякі питання розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві».
4. Визначити види нормативних документів, якими треба користуватися під час складання протоколу огляду місця, де стався нещасний випадок на підприємстві.

ПРОТОКОЛ

огляду місця, де стався нещасний випадок (сталася аварія)

_____ 20__ р. о _____ год _____ хв

з _____
(професія (посада), прізвище, ім'я та по батькові потерпілого)

на _____
(найменування підприємства та органу, до сфери управління якого воно належить)

Комісія у складі голови комісії _____
(прізвище та ініціали), (посада, місце роботи)

членів комісії _____
(прізвище та ініціали) (посада, місце роботи)

у період з _____ год _____ хв _____ 20__ р.
до _____ год _____ хв _____ 20__ р. оглянула місце,
де стався нещасний випадок (сталася аварія)

(детально описується місце, де стався нещасний випадок, наявність обладнання, устаткування, інструментів, пристосувань, їх технічний стан і відповідність вимогам нормативно-правових актів щодо безпечної експлуатації)

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

5. Визначити тип аналізу, що використовується для складання ескізу місця, де стався нещасний випадок.

(найменування підприємства)

ЕСКІЗ
місця, де стався нещасний випадок (сталася аварія)

_____ 20__ р. о __ год __ хв.

З _____
(професія (посада), прізвище, ім'я та по батькові потерпілого)

До події	Після події	Прив'язка до території підприємства – копія генерального плану (плану гірничих робіт) з прив'язуванням до запасних виходів
Окремі характерні місця, вузли, розриви тощо	Окремі характерні місця, вузли, розриви тощо	

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

Ескіз склав _____
(посада) (підпис) (ініціали та прізвище)

6. З'ясуйте призначення наданих документів щодо розслідування нещасного випадку на підприємстві (додаток 13)

ПРОТОКОЛ

опитування потерпілого (потерпілих), свідків та інших осіб, причетних до нещасного випадку (аварії), що стався (сталася)

_____ 20__ р. о _____ год _____ хв

з _____
(професія (посада), прізвище, ім'я та по батькові потерпілого)

або _____
(категорія і масштаб аварії)

Прізвище, ім'я та по батькові опитуваної особи _____

Професія (посада) _____

Місце проживання _____

Про нещасний випадок (аварію) розповів*:

Запитання та відповіді для уточнення:

запитання: _____

відповідь: _____

запитання: _____

відповідь: _____

запитання: _____

відповідь: _____

Протокол прочитав, з моїх слів записано правильно

(підпис) _____
(ініціали та прізвище)

Опитування провів і протокол склав

(посада особи, що проводила опитування) _____
(підпис) _____
(ініціали та прізвище)

_____ 20__ р.

*Розповідь про подію, що розслідується, викладається у довільній формі.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

потерпілого (потерпілих), свідків та інших осіб, причетних до нещасного випадку (аварії), що стався (сталася) ____ ____ 20__ р. о
____ год ____ хв

з ____
(професія (посада), прізвище, ім'я та по батькові потерпілого)

або ____
(категорія і масштаб аварії)

(прізвище, ім'я та по батькові особи, що дає пояснення,

її професія (посада), місце роботи,

місце проживання)

(у довільній формі надаються пояснення відомих фактів, пов'язаних з подією, висловлюється думка щодо її обставин і причин. Зазначаються посадові особи, дії чи бездіяльність яких стали основною або супутньою причиною нещасного випадку (аварії), а також висловлюються пропозиції щодо запобігання подібним подіям)

(підпис)

(ініціали та прізвище)

____ ____ 20__ р.

РОЗДІЛ 12

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ НА ВИРОБНИЦТВІ

12.1. Порядок встановлення зв'язку випадків професійного захворювання з умовами праці на підприємстві

Усі випадки хронічних професійних захворювань незалежно від строку їх настання підлягають розслідуванню. Нагадаємо, що до хронічного професійного захворювання належить захворювання, що виникло внаслідок професійної діяльності працівника. Наявність професійного захворювання зумовлена виключно або переважно впливом шкідливих факторів виробничого середовища і трудового процесу, що супроводжують виробничу діяльність. Як хронічне професійне захворювання визначається також захворювання, що виникло після багаторазового та тривалого впливу шкідливих виробничих факторів. Зауважимо, що хронічне професійне захворювання не завжди супроводжується втратою працездатності. Випадки професійних інфекційних захворювань та хронічних професійних інтоксикацій розслідуються як хронічні професійні захворювання. Визначення професійного захворювання здійснюється відповідно до процедури встановлення його зв'язку з умовами праці відповідно до додатка 14 та переліку професійних захворювань [24].

Перелік установ і закладів, які мають право встановлювати остаточний діагноз професійних захворювань затверджується МОЗ і переглядається кожні п'ять років. Працівника, у якого виявлені ознаки професійного захворювання, лікувально-профілактичний заклад направляє на консультацію до лікаря-профпатолога. При необхідності лікар-профпатолог направляє його до спеціалізованого профпатологічного лікувально-профілактичного закладу. Спеціалізовані профпатологічні лікувально-профілактичні заклади проводять як амбулаторні, так і стаціонарні обстеження людей, які до них направлені, і встановлюють діагноз професійного захворювання. На підставі результатів додатково

проведених досліджень здоров'я працівника, повторної експертизи отриманих даних діагноз професійного захворювання може бути зміненим або відміненим. Відповідальність за встановлення або відміну діагнозу професійного захворювання покладається на керівників спеціалізованого профпатологічного лікувально-профілактичного закладу та голів лікарсько-експертних комісій. Рішення про підтвердження або відміну раніше встановленого діагнозу професійного захворювання оформлюється висновком лікарсько-експертної комісії. У суперечливих випадках остаточне рішення щодо встановлення діагнозу професійного захворювання приймається центральною лікарсько-експертною комісією державної установи «Інститут медицини праці Національної академії медичних наук України». У роботі лікарсько-експертної комісії мають право брати участь фахівці таких закладів:

- державної санітарно-епідеміологічної служби (ДСЕС);
- лікувально-профілактичного закладу;
- спеціалізованого лікувально-профілактичного закладу;
- робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування;
- спеціалісти (представники) підприємства;
- первинної організації відповідної профспілки або уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці;
- представники вищого органу профспілки.

Схема складу лікарсько-експертної комісії подана на рис. 12.1.

Оскарження рішення зазначеної комісії у разі незгоди хворого або роботодавця здійснюється тільки у судовому порядку. Спеціалізованими профпатологічними лікувально-профілактичними закладами щодо кожного хворого складається повідомлення про професійне захворювання за формою П-3. Повідомлення за формою П-3 протягом трьох днів після встановлення діагнозу хворого надсилається:

- керівникові підприємства, дія шкідливих виробничих факторів на якому призвели до виникнення професійного захворювання;
- керівникові закладу державної санітарно-епідеміологічної служби, який здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством;

- керівникові робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування за місцезнаходженням підприємства;
- лікарю-профпатологу, який направив хворого до спеціалізованого лікувально-профілактичного закладу.

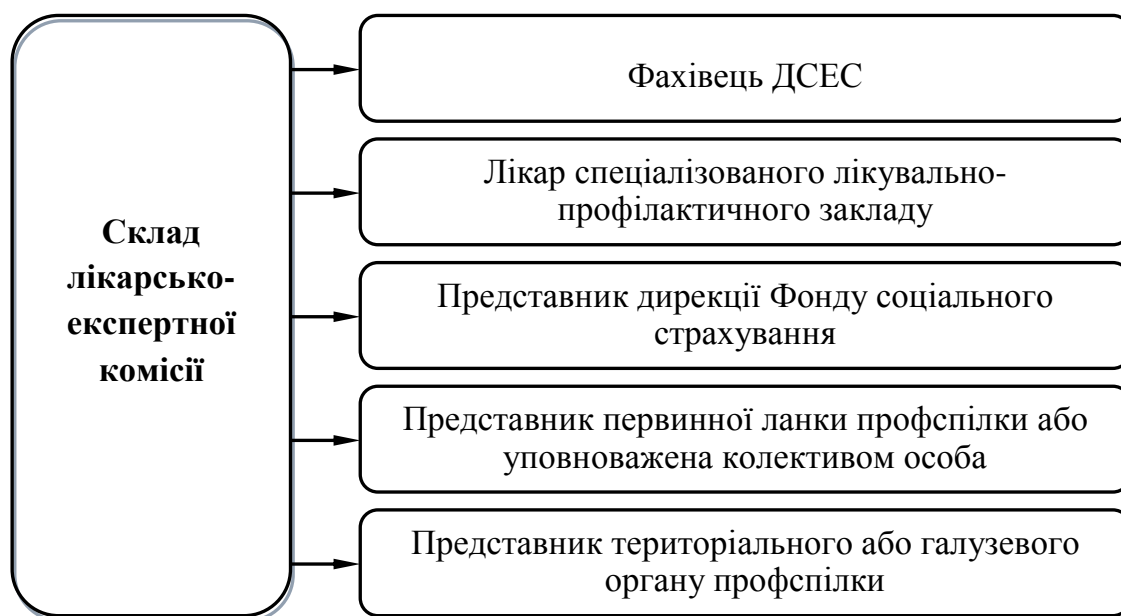


Рис. 12.1. Склад лікарсько-експертної комісії з визначення наявності професійного захворювання

Якщо з'ясувалося, що хворий працював на кількох підприємствах, де були умови для розвитку професійного захворювання, або за кількома професіями, під час роботи за якими були умови для розвитку професійного захворювання, повідомлення за формою П-3 надсилається на останнє підприємство, де він працював за професією, під час роботи за якою були умови для розвитку професійного захворювання.

При реорганізації підприємства, на якому шкідливі виробничі фактори призвели до розвитку професійного захворювання у робітника, повідомлення за формою П-3 надсилається його правонаступникові, а у випадку ліквідації підприємства – місцевій держадміністрації за місцем реєстрації підприємства. Працівникові видається під розписку медичний висновок лікарсько-експертної комісії спеціалізованого профпатологічного лікувально-профілактичного закладу про наявність у нього професійного захворювання. Копія медичного висновку надсилається

профпатологу за місцем роботи або проживання працівника, який направляв його до спеціалізованого профпатологічного лікувально-профілактичного закладу. Відповідальність за своєчасне повідомлення про професійне захворювання несе керівник спеціалізованого профпатологічного лікувально-профілактичного закладу, який встановив діагноз професійного захворювання.

12.2. Функціональні обов'язки комісії з розслідування випадку професійного захворювання на підприємстві

Після отримання повідомлення за формою П-3 головний державний санітарний лікар територіальної одиниці, наприклад, області, міста або галузевої установи, протягом трьох днів, видає наказ щодо створення комісії з проведення розслідування причин виникнення професійного захворювання. До складу комісії входять:

- голова комісії – представник закладу державної санітарно-епідеміологічної служби, який здійснює санітарно-епідеміологічний нагляд за станом умов праці на підприємстві;
- лікар лікувально-профілактичного закладу, фахівці якого виявили ознаки професійного захворювання у робітника ;
- представник роботодавця підприємства, на якому працює постраждалий;
- представник первинної організації відповідної профспілки або уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці (у разі, коли профспілка на підприємстві відсутня);
- представник вищого органу профспілки;
- представник робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування за місцем знаходження підприємства.

Схема складу комісії з розслідування випадку професійного захворювання на підприємстві подана на рис. 12.2.



Рис. 12.2. Склад комісії з розслідування випадку професійного захворювання на підприємстві

Під час розслідування професійного захворювання інфекційної та паразитарної етіології обов'язково беруть участь фахівці з епідеміології та паразитології закладу державної санітарно-епідеміологічної служби, який здійснює санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством.

Керівники названих установ протягом однієї доби з моменту одержання повідомлення за формою П-3 повинні надіслати керівнику закладу державної санітарно-епідеміологічної служби письмову інформацію, в якій вказано прізвище, ім'я, по батькові, посаду представника (представників), що пропонується до складу комісії з розслідування. Комісія з розслідування працює протягом десяти робочих днів. У випадку, якщо з об'єктивних причин розслідування не може бути проведене у зазначений строк, він може бути продовжений керівником закладу, що утворив комісію, але не більш як на один місяць. Копія відповідного наказу надсилається всім членам комісії з розслідування.

Розслідування причин виникнення двох та більше професійних захворювань, на які страждає потерпілий, проводиться у послідовності визначення професійного характеру захворювань за наявності почергового оформлення повідомлень за формою П-3. В акті розслідування зазначається про виявлення у потерпілого раніше професійного захворювання, діагноз, рік його виявлення, а також усі супутні захворювання загального профілю.

Роботодавець, на підприємстві якого виявлено постраждалого на професійне захворювання, зобов'язаний в установлений для проведення розслідування строк, надати комісії з розслідування:

- відомості про професійні обов'язки працівника;
- документи і матеріали, які характеризують умови праці на робочому місці (дільниці, цеху);
- необхідні результати експертизи, лабораторних досліджень для проведення оцінки умов праці;
- матеріали, що підтверджують проведення інструктажів з охорони праці;
- копії документів, що підтверджують видачу працівникові засобів індивідуального захисту;
- приписи або інші документи, які раніше видані закладами державної санітарно-епідеміологічної служби і стосуються даного професійного захворювання;
- результати медичних оглядів працівника (працівників).

Роботодавець повинен сприяти роботі комісії: забезпечити приміщенням, транспортними засобами і засобами зв'язку, організувати друкування, тиражування і оформлення у необхідній кількості матеріалів розслідування, у тому числі акта розслідування хронічного професійного захворювання. Обов'язки роботодавця або уповноваженої ним особи щодо сприяння роботі комісії з розслідування випадку професійного захворювання наведені на рис 12.3.



Рис. 12.3. Обов'язки роботодавця щодо сприяння роботі комісії з розслідування випадку професійного захворювання на підприємстві

На початку роботи члени комісії з розслідування:

- розробляють програму розслідування причин виникнення професійного захворювання;
- розподіляють функції між членами комісії;
- розглядають питання щодо необхідності залучення до її роботи експертів.

Під час проведення розслідування члени комісії виконують такі функції:

- оцінює умови праці робітника відповідно до матеріалів раніше проведеної атестації робочих місць закладами державної санітарно-епідеміологічної служби або санітарної лабораторії, атестованими МОЗ в установленому порядку;
- вивчає приписи органів державного нагляду за охороною праці;
- вивчає подання посадових осіб робочих органів виконавчої дирекції Фонду соціального страхування;
- вивчає подання представників профспілок;
- вивчає інструкції з охорони праці працівників;
- вивчає заключні акти періодичних медичних оглядів, строки проходження періодичних медичних оглядів;

- вивчає накази та розпорядження адміністрації підприємства про порушення працівником вимог правил та інструкцій з охорони праці;
- вивчає картки обліку індивідуальних доз опромінення на робочому місці джерелами радіаційного випромінювання;
- одержує письмові пояснення посадових осіб, інших працівників з питань, пов'язаних з розслідуванням причин виникнення професійного захворювання;
- у разі потреби вимагає проведення додаткових досліджень на робочому місці та бере участь у них,
- вивчає первинну медичну документацію щодо хворого;
- визначає обставини і причини виникнення професійного захворювання;
- складає акт розслідування хронічного професійного захворювання.

Обов'язки комісії з розслідування випадку професійного захворювання наведені на рис. 12.4.

Розслідування причин виникнення професійних захворювань у працівників, які були направлені на роботу за межі підприємства, проводиться комісією з розслідування, головою якої призначається представник закладу державної санітарно-епідеміологічної служби, що здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством, шкідливі виробничі фактори на якому призвели до виникнення професійного захворювання. Підприємство, де виявлено професійне захворювання, повинно повідомити про це підприємство, працівником якого є хворий, а також робочий орган виконавчої дирекції Фонду соціального страхування.

У роботі комісії з розслідування такого випадку обов'язково беруть участь:

- представники підприємства, працівником якого є хворий;
- первинні організації відповідної профспілки або уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці;
- представник вищого профспілкового органу;
- представник робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування за місцем знаходження підприємства.

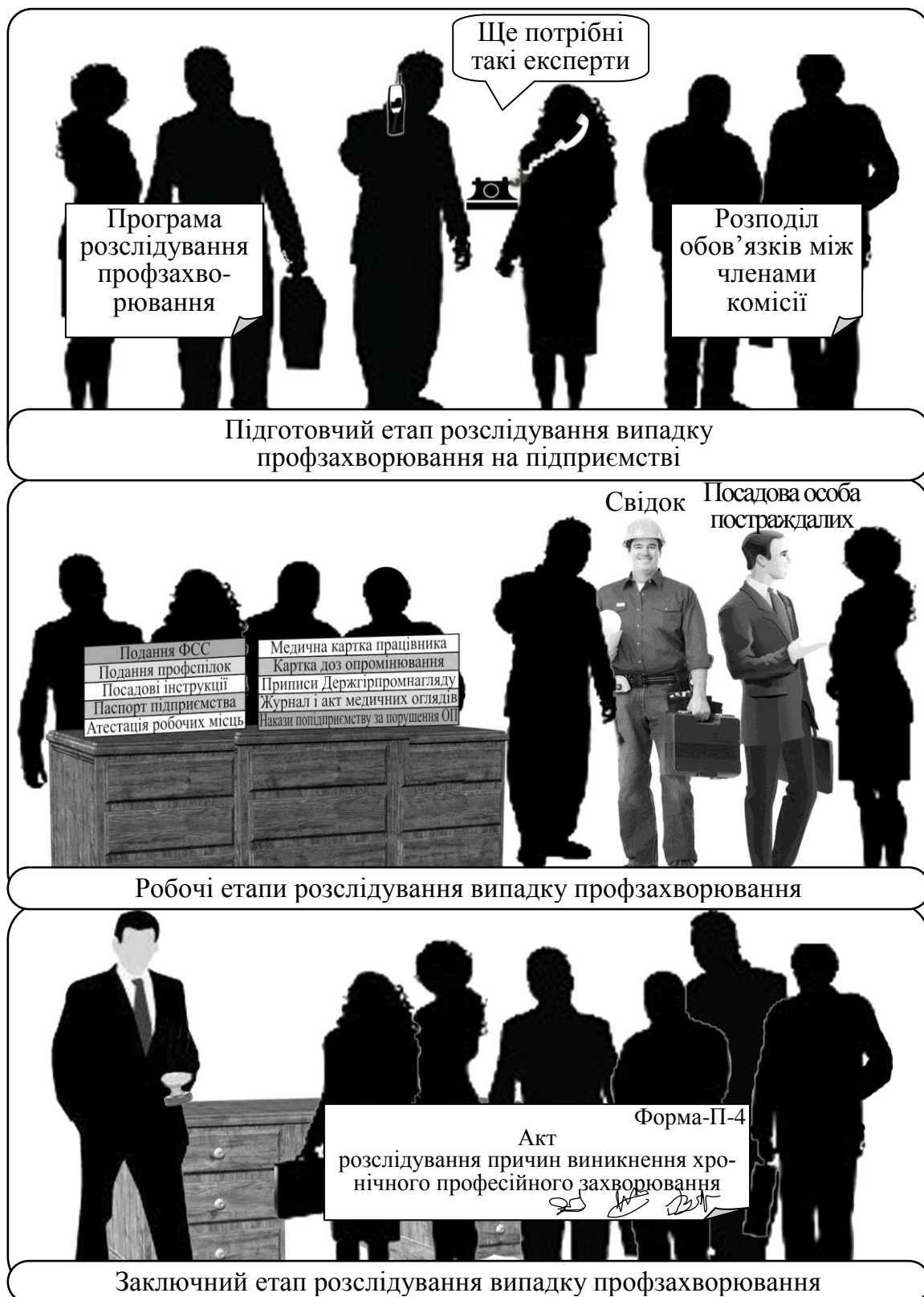


Рис. 12.4. Обов'язки комісії з розслідування випадку професійного захворювання на підприємстві

Якщо відбулася ліквідації підприємства без правонаступника до складу комісії з розслідування входить представник місцевої держадміністрації за місцем реєстрації підприємства, шкідливі виробничі фактори на якому призвели до професійного захворювання.

12.3. Зміст, строки оформлення, адресати документів з розслідування професійного захворювання на підприємстві

Члени комісії складають акт за результатами проведення розслідування причин виникнення хронічного професійного захворювання за формою П-4 (далі – акт за формою П-4) згідно з додатком 17 Постанови [24]. У акті за формою П-4 визначено основні:

- умови, обставини і причини виникнення професійного захворювання;
- заходи щодо запобігання розвитку професійного захворювання та забезпечення нормалізації умов праці;
- особи, які не виконали відповідні вимоги законодавства про охорону праці і про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Підписаний членами комісії з розслідування акт за формою П-4 затверджується головним державним санітарним лікарем згідно з територіальною одиницею України, наприклад області, міста, району, або згідно з галузевою належністю підприємства, наприклад водному, залізничному або повітряному транспорті, Міноборони, МВС, СБУ, Адміністрації Держприкордонслужби, ДПтС, Держспецзв'язку, Державному управлінню справами та завіряється печаткою. У випадку незгоди члена комісії з розслідування із змістом акта за формою П-4 він його підписує, але письмово викладає свою думку, яка додається до акта і є його невід'ємною частиною, про що робиться відмітка у акті. Акт за формою П-4 складається протягом трьох днів після закінчення розслідування у шістьох примірниках і надсилається:

- потерпілому або його представнику;
- робочому органів виконавчої дирекції Фонду соціального страхування;

- первинній організації відповідної профспілки або уповноваженій найманими працівниками особі з питань охорони праці;
- вищому профспілковому органіві, лікарю профпатологу, який направив потерпілого до спеціалізованого лікувально-профілактичного закладу;
- керівникові підприємства, робітником, якого є потерпілий.

Акт за формою П-4 разом з матеріалами розслідування зберігається на підприємстві, у закладах державної санітарно-епідеміологічної служби, робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування протягом 45 років, а на підприємстві не менше строку, передбаченого для впровадження визначених у ньому профілактичних заходів.

Висновок. Мета проведення розслідування випадку професійного захворювання на підприємстві, насамперед, – попередження реалізації причин, обставин, умов нестандартної виробничої ситуації, визначення порушення вимог охорони праці та доведення їх до працівників.

Контрольні запитання

1. Основні етапи виявлення у працівника ознаки професійного захворювання.
2. Фахівці якої установи приймають остаточне рішення щодо встановлення діагнозу «професійне захворювання» у суперечних питаннях.
3. Перелік установ, фахівці яких беруть участь у роботі лікарсько-експертній комісії під час визначення професійного захворювання у потерпілого.
4. До яких установ надсилається повідомлення за формою П-3 про визначення професійного захворювання у працівника? У випадках реорганізації або ліквідації підприємства
5. Склад комісії з розслідування причин професійного захворювання на підприємстві.
6. Обов'язки роботодавця, на підприємстві якого виявлено постраждалого на професійне захворювання.
7. Перелік обов'язків комісії під час проведення розслідування щодо випадку професійного захворювання на підприємстві.

8. Послідовність з'ясування причин виникнення двох та більше професійних захворювань, на які страждає потерпілий на підприємстві.

9. Дії членів комісії з розслідування професійного захворювання на підприємстві у випадку його незгоди із змістом акта за формою П-4.

10. Строки і кількість розсилки екземплярів актів за формою П-4 після закінчення розслідування.

11. Адресати розсилки акта за формою П-4 після закінчення роботи комісії з розслідування професійного захворювання на підприємстві.

12. Строки та місця збереження актів за формою П-4.

Самостійна робота студента

1. Визначити процедуру встановлення професійного захворювання у людей, які працювали за межами України на підприємствах колишнього СРСР.

2. Розробити схему розсилки акта за формою П-4 після закінчення розслідування випадку професійного захворювання на підприємстві.

3. Порядок проведення розслідування при виявленні професійного захворювання у непрацюючих пенсіонерів, які працювали на підприємствах України.

4. Внесіть виправлення до схеми, яка описує склад комісії з розслідування професійного захворювання на підприємстві, у разі виявлення ознак захворювання інфекційної та паразитарної етіології.

5. З'ясуйте зміст і призначення таких документів:

ПОВІДОМЛЕННЯ
про професійне захворювання (отруєння)

Прізвище, ім'я та по батькові _____

Стать _____ Вік (повних років) _____

Найменування підприємства _____

Орган управління підприємства _____

Діагноз:
основний _____

супутній _____

Найменування факторів виробничого середовища та трудового
процесу, що спричинили професійне захворювання _____

Дата встановлення остаточного діагнозу _____

Найменування закладу, що встановив діагноз _____

Реєстраційний номер повідомлення від ____ 20__ р. № ____

Головний лікар _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

М.П.

Дата відправлення повідомлення ____ 20__ р.

(посада особи, яка надіслала (підпис) (ініціали та прізвище) повідомлення)

Дата відправлення повідомлення ____ 20__ р.

(посада особи, яка одержала (підпис) (ініціали та прізвище) повідомлення)

(найменування спеціалізованого профпатологічного лікувально-профілактичного закладу)

МЕДИЧНИЙ ВИСНОВОК
лікарсько-експертної комісії спеціалізованого
профпатологічного лікувально-профілактичного закладу
про наявність (відсутність) професійного
характеру захворювання

від _____ 20__ р. № _____

(прізвище, ім'я та по батькові хворого)

Дата народження _____ Стать _____

Місце проживання _____

Місце останньої роботи _____

(найменування підприємства)

Висновок _____

(діагноз вперше виявленого професійного захворювання)

Встановлення (невстановлення) професійного характеру захворювання

Обґрунтування діагнозу професійного захворювання _____

Повідомлення про наявність вперше виявленого професійного за-
хворювання або рішення про підтвердження (відміну) раніше вста-
новленого діагнозу професійного захворювання від

_____ 20__ р. № _____

Висновок видано на підставі протокол засідання лікарсько-експертної
комісії від _____ 20__ р. № _____

Голова комісії _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

М.П.

РОЗДІЛ 13

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ АВРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ

13.1 Формування комісії з розслідування аварій: її якісний та кількісний склад, строки роботи, функціональні обов’язки: з’ясування обставин, причин, свідків, винуватців аварій

Розслідування аварій із нещасними випадками проводиться відповідними комісіями, а без нещасних випадків – комісіями з розслідування, що утворюються [24, 29]:

- у разі аварій I категорії – наказом центрального органу виконавчої влади чи розпорядженням Місцевої Держадміністрації (наприклад області) за узгодженням і відповідними органами Державного нагляду за охороною праці;

- у разі аварій II категорії – наказом керівника органу, до сфери управління якого належить підприємство (наприклад міністерство), чи розпорядженням районної держадміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування (узгодження аналогічні) (рис. 13.1).

Комісія з розслідування (голова комісії – представник органу, до сфери управління якого належить підприємство, місцевого органу виконавчої влади або представник органу Державного нагляду за охороною праці чи МНС) протягом десяти робочих днів встановлює характер аварії, з’ясовує обставини, встановлює факти порушення вимог законодавства та нормативних актів, встановлює винних, складає акт за формою Н-5, планує заходи щодо ліквідації наслідків та запобігання подібним аваріям.

<p>КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ</p> <p>НАКАЗ</p> <p>від «__» _____ 200__ р № __</p> <p>Київ</p> <p>Створити комісію з розслідування аварії I категорії на підприємстві</p> <hr/> <p>Підпис</p>	<p>МІНІСТЕРСТВО</p> <p>НАКАЗ</p> <p>від «__» _____ 200__ р № __</p> <p>Створити комісію з розслідування аварій II категорії на підприємстві</p> <hr/> <p>Підпис</p>
<p>Затверджую:</p> <p>Склад комісії з розслідування аварій 1 категорії на підприємстві</p> <hr/> <p>Голова місцевої державної адміністрації</p> <p>Голова Держгірпромнагляду</p> <p>Голова ДСНС</p>	<p>Затверджую:</p> <p>Склад комісії з розслідування аварій 2 категорії на підприємстві</p> <hr/> <p>Голова місцевої державної адміністрації</p> <p>Голова Держгірпромнагляду</p> <p>Голова ДСНС</p>

Рис. 13.1. Перелік установ, які мають право віддавати наказ про створення комісії з розслідування аварії на підприємстві

Матеріали розслідування аварії включають такі ж документи, що і при спеціальному розслідуванні нещасних випадків, а також доповідну записку про роботу аварійно-рятувальних формувань або підрозділів державної пожежної охорони, якщо вони залучалися до ліквідації аварії (рис. 13.2).



Рис. 13.2. Перелік матеріалів з розслідування аварії

В акті спеціального розслідування нещасного випадку, який стався внаслідок аварії, зазначається її категорія та розмір заподіяної матеріальної шкоди. Роботодавець видає наказ, який затверджує заходи щодо запобігання подібним аваріям і притягає до відповідальності працівників за порушення законодавства про охорону праці (рис. 13.3).



Рис. 13.3. Перелік матеріалів з спеціального розслідування аварії

Матеріали розслідування аварії надсилаються у прокуратуру та органам, представники яких брали участь у розслідуванні.

Перший примірник акта розслідування аварії, внаслідок якої не сталося нещасного випадку, зберігається на підприємстві до завершення термінів здійснення заходів, визначених комісією з розслідування, але не менше двох років.

Облік аварій I та II категорій ведуть підприємства і відповідні органи державного управління та нагляду за охороною праці.

Контроль і нагляд за своєчасним об'єктивним розслідуванням, документальним оформленням та обліком аварій, здійсненням заходів щодо усунення їх причин покладається на органи державного управління та нагляду за охороною праці.

Роботодавець і посадові особи, які проводили розслідування нещасних випадків, профзахворювань та аварій несуть відповідальність згідно із законодавством за своєчасне та об'єктивне їх розслідування і обґрунтованість ухвалених угод.

На підприємстві відповідно до вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та охорони праці мають бути розроблені і затверджені роботодавцем:

- план попередження надзвичайних ситуацій, в якому визначаються можливі аварії, інші надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, прогнозуються наслідки, визначаються заходи, сили і засоби щодо їх ліквідації;

- план ліквідації аварій (надзвичайних ситуацій), в якому зазначаються всі можливі аварії, визначаються дії посадових осіб і працівників підприємства під час їх виникнення, обов'язки працівників професійних аварійно-рятувальних служб.

Розслідування та облік аварій проводиться у разі, коли сталася:

1. Аварія першої категорії, внаслідок якої:

- смертельно травмовано п'ять та більше осіб або травмовано десять і більше осіб;

- спричинено викид отруйних, радіоактивних та небезпечних речовин за межі санітарно-захисної зони підприємства;

- збільшилася більш як у 10 разів концентрація забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі;

- зруйновано будівлі, споруди чи основні конструкції об'єкта, що створило загрозу для життя і здоров'я працівників підприємства чи населення.

2. Аварія другої категорії, внаслідок якої:

- смертельно травмовано до п'яти осіб або травмовано від чотирьох до десяти осіб;

- зруйновано будівлі, споруди чи основні конструкції об'єкта, що створило загрозу для життя і здоров'я працівників цеху, дільниці з чисельністю працюючих 100 і більше осіб.

Випадки порушення технологічних процесів, роботи устаткування, тимчасової зупинки виробництва засобами автоматичного захисту та інші локальні порушення у роботі цехів, дільниць і окремих об'єктів, падіння опор та обрив проводів ліній електропередачі не належать до

аварій, що мають категорію, і розслідуються підприємством в установленому нозакодавством порядку.

З метою врахування специфіки галузей економіки, визначення аварій першої чи другої категорії центральними органами виконавчої влади у разі потреби розробляються і затверджуються відповідні галузеві порядки проведення розслідування аварій за погодженням з Держгірпромнаглядом.

Про аварію очевидець повинен негайно повідомити безпосереднього керівника робіт або іншу посадову особу підприємства, які зобов'язані повідомити роботодавця для негайного введення в дію плану локалізації та ліквідації аварійних ситуацій і аварій (у разі наявності) (рис. 13.4).

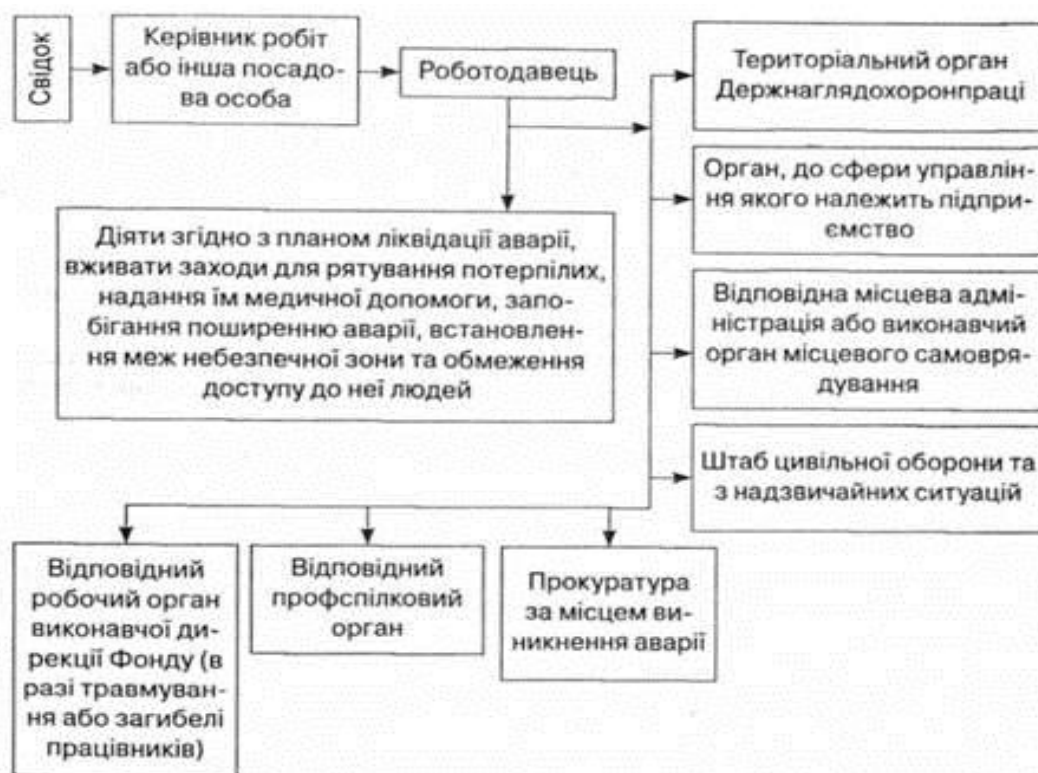


Рис. 13.4. Схема повідомлення про аварію

Роботодавець або особа, яка керує виробництвом під час зміни, зобов'язана діяти згідно з планом локалізації та ліквідації аварійних ситуацій і аварій, вжити першочергових заходів до рятування потерпілих і надання їм медичної допомоги, локалізації аварії, встановлення меж не-

безпечної зони та обмеження доступу до неї людей, збереження до прибуття комісії з розслідування аварії обстановки на місці аварії.

Роботодавець зобов'язаний негайно повідомити про аварію територіальний орган Держгірпромнагляду, орган, до сфери управління якого належить підприємство, відповідну місцеву держадміністрацію, орган з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, прокуратуру за місцем виникнення аварії і відповідний профспілковий орган, а у разі травмування або загибелі працівників також відповідний робочий орган Фонду.

Розслідування аварії, під час якої сталися нещасні випадки, проводиться з урахування вимог цього Порядку.

У разі коли Кабінетом Міністрів України не прийнято спеціального рішення щодо розслідування аварії, під час якої не сталося нещасних випадків, розслідування проводиться відповідними комісіями, що утворюються:

- у разі настання аварії першої категорії – центральним органом виконавчої влади, до сфери управління якого належить підприємство, чи місцевою держадміністрацією за погодженням з відповідними органами державного нагляду за охороною праці та МНС;
- у разі настання аварії другої категорії – керівником органу, до сфери управління якого належить підприємство, чи місцевою держадміністрацією за погодженням з Держгірпромнаглядом та МНС.

Головою комісії з розслідування аварії призначається представник органу, до сфери управління якого належить підприємство, або представник територіального органу Держгірпромнагляду чи МНС.

У ході розслідування комісія з розслідування аварії:

1. Визначає:

- масштаб аварії;
- необхідність утворення експертної комісії, яка встановлює обставини і причини аварії, фактори, що призвели до аварії, розробляє план заходів щодо запобігання подібним аваріям та у разі потреби готує пропозиції стосовно коригування нормативної та проектної документації.

2. Підтверджує факти порушення вимог законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, встановлює осіб, що несуть від-

повідальність за виникнення аварії, розробляє план заходів щодо ліквідації її наслідків та запобігання подібним аваріям.

Комісія з розслідування аварії **зобов'язана** протягом десяти робочих днів провести розслідування обставин і причин аварії та скласти акт за формою Н-5.

Залежно від масштабу аварії у разі потреби зазначений строк може бути продовжений органом, який утворив комісію з розслідування аварії, з метою проведення додаткових досліджень або експертизи.

За результатами розслідування аварії роботодавець видає наказ, яким на підставі висновків відповідної комісії затверджує план заходів щодо запобігання подібним аваріям і згідно із законодавством притягає до відповідальності працівників за порушення вимог законодавства про охорону праці.

Роботодавець згідно з вимогами законодавства з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та про охорону праці затверджує:

- план заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, у якому зазначаються відомості про можливі аварії та інші надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, прогнозуються наслідки, передбачаються сили і засоби для їх ліквідації, а також строки виконання таких заходів;
- план локалізації та ліквідації аварійних ситуацій і аварій, в якому зазначаються відомості про всі можливі аварії та інші надзвичайні ситуації, дії посадових осіб і працівників підприємства у разі їх виникнення, обов'язки особового складу аварійно-рятувальних служб або працівників інших підприємств, які залучаються до ліквідації наслідків аварій (надзвичайних ситуацій) (рис. 13.5).

Місцева комісія з розслідування аварії	Будівельно-технічна комісія з розслідування аварії
	
Провести огляд місця аварії, організувати заходи щодо запобігання руйнування будівлі	Провести ретельний огляд будівлі, споруди, на яких сталася аварія
Організувати обмеження доступу людей у небезпечну зону, організувати евакуацію потерпілих	Вивчає проектну, монтажну, ремонтну, експлуатаційну документацію щодо об'єкта, на якому сталася аварія
Виявити очевидців аварії, провести їх опитування	Вивчення ліцензій на право продовження робіт
Збирання проектної документації до об'єктів, що зазнали порушень	Вивчення сертифікатів якості на застосовані конструкції та матеріали
Виявлення документів на приховані роботи	Вивчення документації щодо професійної підготовки робітників і ІТР
Вивчити сертифікати на будівельні матеріали, вироби, конструкції	Розробляє ескізи загального виду обваленої споруди, її частин, основи; роблять фотознімки
Вивчити дані про організації, що здійснювали проектування, будівництво, капітальні ремонті, експлуатацію об'єкта	Проводить опитування очевидців, посадових осіб організації, яка здійснювала будівельно-монтажні, ремонтно-будівельні, експлуатаційні роботи
Передати дані до будівельно-технічної комісії, разом проводити розслідування аварії	Оформлення документів з розслідування аварій

Рис. 13.5. Обов'язки місцевої та будівельно-технічної комісії з розслідування аварій на підприємстві

13.2. Форма документів, що оформлюються під час проведення розслідування: їх зміст, кількість, строки оформлення, затвердження та зберігання. Види установ і служб, в які передають документи розслідування

Матеріали розслідування аварії складаються з таких документів, зазначених у Порядку, а також доповідної записки про роботу аварійно-рятувальних служб або підрозділів державної пожежної охорони, якщо вони залучалися до ліквідації наслідків аварії:

- копія рішення Кабінету Міністрів України про утворення спеціальної комісії з розслідування групового нещасного випадку (аварії з наявністю потерпілих), якщо таке рішення приймалося;
- копія наказу органу Держгірпромнагляду або Держатомрегулювання про утворення спеціальної комісії;
- примірник акта за формою Н-5;
- примірник акта за формою Н-1 (у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом), примірник картки за формою П-5 (у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) щодо кожного потерпілого;
- протокол огляду місця, де стався нещасний випадок згідно з додатком 11 Постанови [24];
- ескіз місця, де стався нещасний випадок, згідно з додатком 12 постанови, необхідні плани, схеми, фотознімки такого місця, пошкоджених об'єктів, устаткування, інструментів тощо;
- висновок експертної комісії у разі її утворення та висновок експертизи (науково-технічної, медичної тощо), якщо вона проводилася;
- медичний висновок про причини смерті або характер і ступінь тяжкості травми потерпілого відповідно до Класифікатора розподілу травм за ступенем тяжкості, затвердженого МОЗ, а також про стан алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння потерпілого;
- інформація про проходження потерпілим первинного та періодичного медичного огляду;
- висновок лікувально-профілактичного закладу про встановлення гострого професійного захворювання (отруєння);

- результати додаткових санітарно-гігієнічних досліджень факторів виробничого середовища і трудового процесу, проведених установами, організаціями, лабораторіями, яким надано право проводити такі дослідження (у разі їх проведення);

- протоколи рішень спеціальної комісії про розподіл функцій між членами комісії та про утворення експертної комісії;

- протоколи опитування та пояснювальні записки потерпілих, свідків нещасного випадку та інших осіб, причетних до нещасного випадку, згідно з додатком 13 Постанови [24];

- копії документів про проходження потерпілим навчання та інструктажів з питань охорони праці;

- витяги із законів та інших нормативно-правових актів з питань охорони праці, вимоги яких порушені;

- копії приписів, розпоряджень, протоколів про адміністративні правопорушення, що стосуються нещасного випадку, виданих роботодавцеві посадовими особами органів державного нагляду за охороною праці до настання нещасного випадку і під час його розслідування;

- протокол зустрічі членів спеціальної комісії з членами сім'ї потерпілого чи вповноваженою особою, яка представляє їх інтереси;

- довідка про матеріальну шкоду, заподіяну внаслідок настання нещасного випадку, та надання потерпілому чи членам його сім'ї матеріальної допомоги.

Друкування, тиражування і оформлення у необхідній кількості матеріалів розслідування аварії проводить підприємство, де сталася аварія, яке у п'ятиденний строк після закінчення розслідування надсилає їх прокуратурі та органам, представники яких брали участь у її розслідуванні.

У разі розслідування аварії, що не спричинила нещасних випадків, примірник акта за формою Н-5 зберігається на підприємстві до завершення вжиття заходів, визначених комісією, але не менш як два роки.

Роботодавець зобов'язаний проаналізувати причини виникнення аварії та розробити план заходів щодо запобігання подібним аваріям у строк, зазначений комісією з розслідування аварії в акті спеціального розслідування нещасного випадку (аварії).

У разі якщо аварія сталася через проектні недоробки або конструктивні недоліки устаткування, для участі у роботі комісії з розслідування аварії залучаються представники підприємства-розробника такого устаткування.

Роботодавець зобов'язаний надіслати підприємству-розробникові і виготовлювачеві устаткування обґрунтовані рекламації, їх копії – органам управління підприємств, у разі їх відсутності – місцевій держадміністрації.

Облік аварій першої і другої категорії ведуть підприємства і органи державного управління охороною праці та органи державного нагляду за охороною праці і реєструють їх у журналі згідно з додатком 20 до Постанови [24].

Форми державної статистичної звітності щодо виникнення аварій затверджує Держгірпромнагляд.

Письмову інформацію про вжиття заходів, визначених комісією з розслідування аварії, роботодавець подає у зазначені в акті строки організаціям за формою Н-5, представники яких брали участь у розслідуванні.

Контроль за своєчасним та об'єктивним проведенням розслідування, документальним оформленням та обліком аварій, вжиттям заходів до усунення їх причин здійснюють органи державного управління охороною праці та органи державного нагляду за охороною праці.

Контрольні запитання

1. З яких документів складаються матеріали розслідування аварії?
2. Назвіть склад комісії з розслідування, що утворюється у разі аварій I категорії.
3. Назвіть склад комісії з розслідування, що утворюється у разі аварій II категорії.
4. Які документи мають бути розроблені і затверджені на підприємстві роботодавцем відповідно до вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та охорони праці.
5. Які розслідування та облік аварій проводиться у разі аварій I ка-

тегорії.

6. Які розслідування та облік аварій проводиться у разі аварії II категорії.

7. Дії роботодавця або особи, яка керує виробництвом під час зміни, коли сталася аварія.

8. Назвіть обов'язки Комісії з розслідування аварії.

9. Хто здійснює контроль за своєчасним та об'єктивним проведенням розслідування, документальним оформленням та обліком аварій?

10. Назвіть строки і кількість розсилки екземплярів актів за формою Н-5 після закінчення розслідування.

11. Назвіть схему повідомлення про аварію.

12. Як розслідуються випадки порушення технологічних процесів та інші локальні технічні порушення?

РОЗДІЛ 14

СПЕЦІАЛЬНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ

14.1. Обов'язки роботодавця під час проведення спеціального розслідування

З'ясуємо види нещасних випадків на виробництві, які підлягають спеціальному розслідуванню:

- нещасні випадки зі смертельними наслідками;
- групові нещасні випадки, які сталися одночасно з двома і більше працівниками незалежно від ступеня тяжкості отриманих ними травм;
- випадки смерті працівників на виробництві;
- випадки зникнення працівників під час виконання трудових (посадових) обов'язків;
- нещасні випадки, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого.

Спеціальне розслідування нещасних випадків, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого, проводиться за рішенням Держгірпромнагляду або його територіальних органів залежно від характеру і ступеня тяжкості травми.

Віднесення нещасних випадків до таких, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого, здійснюється відповідно до Класифікатора розподілу травм за ступенем тяжкості, затвердженого МОЗ.

Про наступні нещасні випадки, що відбулися на виробництві, груповий, із смертельним або тяжкими наслідками, випадок смерті, зникнення працівника під час виконання трудових (посадових) обов'язків, роботодавець зобов'язаний повідомити, згідно з пунктом 37 Постанови [24], за формою додатка 2 Постанови [24]:

- територіальному органу Держгірпромнагляду за місцезнаходженням підприємства;
- органу прокуратури за місцем настання нещасного випадку;

- Фондові за місцезнаходженням підприємства;
- органів управління підприємства (у разі його відсутності – місцевій держадміністрації);
- закладові державної санітарно-епідеміологічної служби, який здійснює санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством (у разі виявлення гострих професійних захворювань (отруєнь);
- первинній організації профспілки незалежно від членства потерпілого у профспілці (у разі наявності на виробництві кількох профспілок – профспілці, членом якої є потерпілий, а у разі відсутності профспілки – уповноваженій найманими працівниками особі з питань охорони праці);
- органів галузевої профспілки вищого рівня, а у разі його відсутності – територіальному профоб'єднанню за місцем настання нещасного випадку;
- органів з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій за місцем настання нещасного випадку (у разі необхідності) (рис. 14.1).



Рис. 14.1. Установи, яким надається роботодавцем повідомлення про нещасні випадки з тяжкими та особливо тяжкими наслідками

Повідомлення надаються до вказаних установ роботодавцем протягом однієї години з використанням засобів зв'язку або протягом трьох годин на паперовому носії.

Під час спеціального розслідування роботодавець зобов'язаний:

- віддати розпорядження згідно з рішенням спеціальної комісії щодо фотознімків місця, де стався нещасний випадок, пошкоджених об'єктів, устаткування, інструментів;
- надати спеціальній комісії за її вимогами повний обсяг технічної, експлуатаційної документації;
- надати спеціальній комісії дані про кваліфікацію потерпілого, безпосереднього керівника робіт, організацію трудового процесу на ділянці, де стався нещасний випадок;
- створити належні умови для роботи спеціальної комісії, а саме, забезпечити приміщенням, засобами зв'язку, оргтехнікою, автотранспортом, канцелярським приладдям;
- організувати у разі проведення розслідування випадків гострого професійного захворювання (отруєння) медичне обстеження інших працівників відповідної ділянки підприємства;
- забезпечити проведення необхідних лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи тощо;
- організувати друкування, тиражування і оформлення у необхідній кількості матеріалів спеціального розслідування;
- організувати доставку тіла загиблого працівника, його ідентифікацію та відшкодувати пов'язані з цим витрати.

У випадку, коли постраждав роботодавець, орган, до сфери управління якого належить підприємство, а у разі його відсутності – місцева держадміністрація або виконавчий орган місцевого самоврядування, зобов'язані створити визначені умови і сприяти роботі спеціальної комісії з метою своєчасного і об'єктивного спеціального розслідування нещасного випадку.

Роботодавець, працівником якого є потерпілий, компенсує витрати, пов'язані з діяльністю спеціальної комісії та залучених до її роботи експертів, інших спеціалістів. Відшкодування витрат, пов'язаних з відрядженням працівників, які є членами спеціальної комісії або залучені

до її роботи, здійснюється роботодавцем у розмірах, передбачених нормами відшкодування витрат на відрядження за рахунок валових витрат шляхом переказу відповідної суми на реєстраційні рахунки бюджетних установ в органах Державної казначейської служби та поточні рахунки суб'єктів господарювання у банківських установах України.

Роботодавець зобов'язаний у п'ятиденний строк після затвердження акта за формою Н-5:

- видати наказ про вжиття запропонованих спеціальною комісією заходів та запобігання виникненню подібних нещасних випадків, який обов'язково додається до матеріалів спеціального розслідування;

- притягти згідно із законодавством до відповідальності працівників, які допустили порушення вимог законодавства про охорону праці, посадових інструкцій та інших актів підприємств з цих питань.

- надіслати за рахунок підприємства копії матеріалів спеціального розслідування, зазначених у пунктах 50 і 51 Постанови [24], органам прокуратури, іншим органам, представники яких брали участь у проведенні спеціального розслідування, Держгірпромнагляду, Фонду соціального страхування.

Про вжиття запропонованих заходів роботодавець повідомляє у письмовій формі органи, які брали участь у проведенні розслідування.

У разі надходження від роботодавця, робочого органу Фонду, представника профспілки, потерпілого або члена його сім'ї чи уповноваженої ним особи, скарги або їх незгоди з висновками спеціальної комісії щодо обставин і причин настання нещасного випадку, керівник Держгірпромнагляду або його територіального органу має право призначити повторне (додаткове) спеціальне розслідування нещасного випадку. До складу спеціальної комісії призначаються інші фахівці, за результатами її роботи можуть бути скасовані акти за формою Н-5 і Н-1, притягнуті до відповідальності посадові особи підприємства, органів Держгірпромнагляду, які порушили вимоги Постанови [24].

Рішення спеціальної комісії в іншому складі щодо результатів повторного (додаткового) спеціального розслідування обставин і причин настання нещасного випадку може бути оскаржено лише у судовому порядку.

У разі, коли нещасний випадок стався з фізичною особою – підприємцем чи особою, що забезпечує себе роботою самостійно, або внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, події спеціальне розслідування нещасного випадку проводиться комісією, утвореною територіальним органом Держгірпромнагляду за місцезнаходженням підприємства або за місцем настання нещасного випадку, за погодженням з органами, представники яких входять до її складу.

14.2. Функціональні обов'язки комісії зі спеціального розслідування

До складу спеціальної комісії входять:

- посадова особа територіального органу Держгірпромнагляду – голова комісії;
- представник Фонду за місцезнаходженням підприємства або за місцем настання нещасного випадку в разі, коли нещасний випадок стався з фізичною особою – підприємцем чи особою, що забезпечує себе роботою самостійно, або внаслідок дорожньо-транспортної пригоди;
- представник органу управління підприємства або місцевої держадміністрації у разі, коли зазначений орган відсутній або нещасний випадок стався з фізичною особою – підприємцем чи особою, що забезпечує себе роботою самостійно, – або внаслідок дорожньо-транспортної пригоди;
- представник роботодавця або роботодавець;
- представник первинної організації профспілки незалежно від членства потерпілого у профспілці, у разі наявності на виробництві кількох профспілок;
- представник профспілки, членом якої є потерпілий, при відсутності профспілки – уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці;
- представник профспілкового органу вищого рівня або територіального профоб'єднання за місцем настання нещасного випадку;
- представник закладу державної санітарно-епідеміологічної служби, який здійснює санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством,

або такого закладу за місцем настання нещасного випадку, якщо він стався з фізичною особою – підприємцем чи особою, що забезпечує себе роботою самостійно, у разі розслідування випадку гострого професійного захворювання (отруєння);

- представник Держсільгоспінспекції у разі, коли нещасний випадок стався під час експлуатації зареєстрованих у ній сільськогосподарських машин, а саме: тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, тракторних причепів, обладнання тваринницьких ферм, посівних та збиральних машин.

Потерпілий, члени його сім'ї або уповноважена ним особа не входять до складу спеціальної комісії, але мають право брати участь у засіданнях спеціальної комісії, висловлювати свої пропозиції, додавати до матеріалів розслідування документи, що стосуються нещасного випадку, викладати особисту думку щодо обставин і причин нещасного випадку та одержувати від голови спеціальної комісії інформацію про хід проведення розслідування.

Голова спеціальної комісії зобов'язаний письмово поінформувати потерпілого, членів його сім'ї або уповноважену особу, яка представляє його інтереси, про їх права і запросити до співпраці.

Факт перебування потерпілого у трудових відносинах з роботодавцем, якщо відповідні документи не оформлені роботодавцем, але потерпілий фактично допущений до роботи, підтверджується в установленому порядку Держпраці на запит голови спеціальної комісії або у судовому порядку.

Спеціальне розслідування групового нещасного випадку, під час якого загинуло від двох до чотирьох осіб, проводиться спеціальною комісією, яка утворюється Держгірпромнаглядом або за дорученням, його територіальним органом і до складу якої входять представники органів, зазначені в абзацах третьому – дев'ятому пункту 37 Постанови [24], за погодженням з такими органами.

Спеціальне розслідування групового нещасного випадку, під час якого загинуло п'ять і більше осіб або травмовано десять і більше осіб, проводиться спеціальною комісією, яка утворюється Держгірпромнаг-

лядом. До складу такої комісії входять керівники Держгірпромнагляду, органу управління підприємства, місцевого органу виконавчої влади, виконавчої дирекції Фонду, галузевого або територіального об'єднання профспілок, представники роботодавця, відповідних первинних організацій профспілок, уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці (у разі відсутності на виробництві профспілки), а також представники відповідного органу з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, закладів та установ охорони здоров'я та інших органів (у разі необхідності).

Спеціальне розслідування нещасних випадків, що сталися на ядерних установках, підконтрольних Держатомрегулюванню, проводиться комісією, яка утворюється Держатомрегулюванням.

Спеціальне розслідування нещасних випадків, що сталися під час катастрофи, аварії чи пригоди (події) на транспорті, проводиться з обов'язковим використанням матеріалів розслідування, підготовлених відповідними органами в установленому порядку.

Відомості про обставини і причини катастрофи, аварії чи пригоди (події) на транспорті, що призвели до нещасного випадку, а також осіб, які допустили порушення вимог законодавства, незалежно від порушення кримінальної справи передаються органами, які в установленому порядку проводять розслідування, у 10-денний строк після його закінчення – голові спеціальної комісії.

Якщо голова спеціальної комісії не отримав протягом місяця з моменту катастрофи, аварії чи пригоди (події) на транспорті від зазначених органів таких відомостей, спеціальна комісія складає акти за формою Н-5 і Н-1 (у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом) і у пункті 10 акта за формою Н-1 зазначає найменування органу, який проводить розслідування, безпосереднього учасника дорожнього руху та осіб, які користувалися транспортним засобом, але не причетні до керування.

Спеціальне розслідування нещасного випадку проводиться протягом 10 робочих днів. У разі потреби зазначений строк може бути продовжений органом, який утворив спеціальну комісію.

Спеціальна комісія зобов'язана:

1. Обстежити місце, де стався нещасний випадок, одержати письмові чи усні пояснення від роботодавця і його представників, посадових осіб, працівників підприємства, потерпілого (якщо це можливо), опитати осіб – свідків нещасного випадку та осіб, причетних до нещасного випадку.

2. Визначити відповідність умов праці та її безпеки вимогам законодавства, нормативно-технічної документації про охорону праці.

3. Визначити необхідність проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи для встановлення причини нещасного випадку і розроблення плану заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам.

4. Вивчити первинну медичну документацію: журнал реєстрації травматологічного пункту лікувально-профілактичного закладу, звернення потерпілого до медичного пункту або медико-санітарної частини підприємства, амбулаторну картку та історію хвороби, документацію відділу кадрів, відділу охорони праці тощо.

5. З'ясувати обставини і причини настання нещасного випадку.

6. Визначити пов'язаний чи не пов'язаний нещасний випадок з виробництвом.

7. Установити осіб, які допустили порушення вимог законодавства про охорону праці.

8. Розробити план заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам.

9. Зустрітися з потерпілим (якщо це можливо) або членами його сім'ї чи уповноваженою особою, яка представляє його інтереси, щодо роз'яснення їх прав у зв'язку з настанням нещасного випадку.

За рішенням спеціальної комісії у разі необхідності проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи, у тому числі судово-медичної експертизи, для встановлення причин нещасного випадку і розроблення плану заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам органом, який утворив спеціальну комісію, додатково утворюється експертна комісія із залученням до її роботи спеціалістів науково-дослідних, проектно-конструкторських, експертних та інших організацій, органів виконавчої влади, а також незалеж-

них експертів.

Керівник підприємства, роботодавець відшкодовує витрати, пов'язані з діяльністю експертної комісії та залучених до її роботи експертів.

14.3. Зміст, строки оформлення, адресати документів щодо проведення спеціального розслідування нещасних випадків на виробництві

За результатами спеціального розслідування складаються акти за формою Н-5 і Н-1 (у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом), картка за формою П-5 (у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) щодо кожного потерпілого, а також оформляються інші матеріали спеціального розслідування, зазначені у пунктах 50 і 51 Постанови [24]. У разі, якщо нещасний випадок визнано невиробничим, оформлюється акт за формою Н-5.

Кількість примірників актів за формою Н-5 і Н-1, карток за формою П-5 визначається залежно від кількості потерпілих та органів, яким вони надсилаються відповідно до пунктів 52 і 53 Постанови [24].

В акті за формою Н-5 зазначається категорія аварії, внаслідок якої стався нещасний випадок.

Акти за формою Н-5 і Н-1 підписуються головою і всіма членами спеціальної комісії протягом п'яти днів після оформлення матеріалів спеціального розслідування. У разі незгоди із змістом акта (актів) член спеціальної комісії підписує його (їх) з відміткою про наявність окремої думки, яку викладає письмово. Окрема думка додається до акта за формою Н-5 і є його невід'ємною частиною.

На вимогу потерпілого або членів його сім'ї чи уповноваженої особи, яка представляє його інтереси, голова спеціальної комісії зобов'язаний ознайомити їх з матеріалами спеціального розслідування.

У разі настання групового нещасного випадку зі смертельними наслідками, який стався внаслідок аварії, за умови визнання спеціальною комісією нещасного випадку таким, що пов'язаний з виробництвом, складаються, підписуються і затверджуються протягом десяти ро-

бочих днів з моменту її утворення тимчасові акти за формою Н-1 на кожного потерпілого для здійснення страхових виплат. Після завершення спеціального розслідування такі акти замінюються на постійні.

У разі коли спеціальна комісія з розслідування випадку зникнення потерпілого під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків зробить висновок, що зникнення зумовлено настанням нещасного випадку, пов'язаного з виробництвом, акт за формою Н-5 з таким висновком видається сім'ї потерпілого або уповноваженій особі, яка представляє її інтереси, для звернення до суду із заявою про оголошення потерпілого померлим.

Після оголошення судом потерпілого померлим орган Держгірпромнагляду, який утворив дану комісію, відповідно до акта за формою Н-5 складає акт за формою Н-1, а роботодавець бере такий нещасний випадок на облік згідно з Постановою [24].

Керівник органу, який утворив спеціальну комісію, повинен розглянути і затвердити примірники актів за формою Н-5 і Н-1 протягом доби після надходження матеріалів спеціального розслідування.

До матеріалів спеціального розслідування, крім випадків, зазначених у пункті 51 Постанови [24] належать:

- копія рішення Кабінету Міністрів України про утворення спеціальної комісії з розслідування групового нещасного випадку (аварії з наявністю потерпілих), якщо таке рішення приймалося;
- копія наказу органу Держгірпромнагляду або Держатомрегулювання про утворення спеціальної комісії;
- примірник акта за формою Н-5;
- примірник акта за формою Н-1 (у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом), примірник картки за формою П-5 (у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) щодо кожного потерпілого);
- протокол огляду місця, де стався нещасний випадок, згідно з додатком 11; ескіз місця, де стався нещасний випадок, згідно з додатком 12 Постанови [24];
- необхідні плани, схеми, фотознімки такого місця, пошкоджених об'єктів, устаткування, інструментів тощо;

- висновок експертної комісії у разі її утворення та висновок експертизи (науково-технічної, медичної тощо), якщо вона проводилася;
- медичний висновок про причини смерті або характер і ступінь тяжкості травми потерпілого відповідно до Класифікатора розподілу травм за ступенем тяжкості, затвердженого МОЗ, а також про стан алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння потерпілого;
- інформація про проходження потерпілим первинного та періодичного медичного огляду;
- висновок лікувально-профілактичного закладу про встановлення гострого професійного захворювання (отруєння);
- результати додаткових санітарно-гігієнічних досліджень факторів виробничого середовища і трудового процесу, проведених установами, організаціями, лабораторіями, яким надано право проводити такі дослідження (у разі їх проведення);
- протоколи рішень спеціальної комісії про розподіл функцій між членами комісії та про утворення експертної комісії;
- протоколи опитування та пояснювальні записки потерпілих, свідків нещасного випадку та інших осіб, причетних до нещасного випадку, згідно з додатком 13 Постанови [24];
- копії документів про проходження потерпілим навчання та інструктажів з питань охорони праці;
- витяги із законів та інших нормативно-правових актів з питань охорони праці, вимоги яких порушені;
- копії приписів, розпоряджень, протоколів про адміністративні правопорушення, що стосуються нещасного випадку, виданих роботодавцеві посадовими особами органів державного нагляду за охороною праці до настання нещасного випадку і під час його розслідування;
- протокол зустрічі членів спеціальної комісії з членами сім'ї потерпілого чи уповноваженою особою, яка представляє їх інтереси;
- довідка про матеріальну шкоду, заподіяну внаслідок настання нещасного випадку, та надання потерпілому чи членам його сім'ї матеріальної допомоги.

У разі проведення спеціального розслідування випадку смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків ма-

теріали розслідування повинні містити:

- копію наказу органу Держгірпромнагляду або Держатомрегулювання про утворення спеціальної комісії;
- примірник акта за формою Н-5;
- примірник акта за формою Н-1 (у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом);
- примірник картки за формою П-5 (у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння);
- медичний висновок про причини смерті, а також стан алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння;
- протокол огляду місця, де стався нещасний випадок, за встановленою формою;
- протокол зустрічі членів спеціальної комісії з членами сім'ї потерпілого чи уповноваженою особою, яка представляє їх інтереси;
- інші документи залежно від обставин і причин настання нещасного випадку.

Примірники затверджених актів за формою Н-5 і Н-1 (у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом) і примірник картки за формою П-5 (у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) надсилається:

- потерпілому, членам його сім'ї або уповноваженій особі, яка за довіреністю представляє його інтереси;
- Фондові за місцезнаходженням підприємства;
- територіальному органу Держгірпромнагляду за місцезнаходженням підприємства.

Примірники затверджених актів Н-5 і Н-1 (у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом) і примірник картки за формою П-5 (у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) разом з іншими матеріалами спеціального розслідування зберігаються на виробництві протягом 45 років, у разі реорганізації підприємства передаються його правонаступникові, який бере на облік нещасний випадок, а у разі ліквідації підприємства – до державного архіву.

У разі проведення спеціального розслідування нещасного випадку,

який стався з фізичною особою – підприємцем чи особою, що забезпечує себе роботою самостійно, примірники затверджених актів за формою Н-5 і Н-1 (у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом) і примірник картки за формою П-5 (у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння)) надсилаються у п'ятиденний строк з моменту затвердження акта за формою Н-5:

- потерпілому, членам його сім'ї або особі, яка за довіреністю представляє його інтереси;
- Фондові, в якому зареєстровано фізичну особу – підприємця чи особу, що забезпечує себе роботою самостійно, разом з матеріалами спеціального розслідування.

Копії матеріалів спеціального розслідування надсилаються органам прокуратури, Держгірпромнагляду, іншим органам, представники яких брали участь у проведенні спеціального розслідування.

Примірники затверджених актів Н-5 і Н-1 (у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом) і примірник картки за формою П-5 (у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) разом з іншими матеріалами спеціального розслідування зберігаються у робочому органі виконавчої дирекції Фонду протягом 45 років, у разі реорганізації робочого органу передаються його правонаступникові, який бере на облік нещасний випадок, а у разі ліквідації робочого органу – до державного архіву.

Спеціальне розслідування нещасних випадків, що сталися під час катастрофи, аварії чи пригоди (події) на транспорті, проводиться з обов'язковим використанням матеріалів розслідування, підготовлених відповідними органами в установленому порядку.

Відомості про обставини і причини катастрофи, аварії чи пригоди на транспорті, що призвели до нещасного випадку, а також про осіб, які допустили порушення вимог законодавства, незалежно від початку досудового розслідування передаються органами, які в установленому порядку проводять розслідування, голові спеціальної комісії. Строк передавання документів – 10 днів після закінчення розслідування. Якщо голова спеціальної комісії не отримав протягом місяця з моменту катастро-

фи, аварії чи пригоди (події) на транспорті від зазначених органів таких відомостей, спеціальна комісія складає акти за формою Н-5 і Н-1 у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом. У пункті 10 акта за формою Н-1 зазначається найменування органу, який проводить розслідування, безпосереднього учасника дорожнього руху та осіб, які користувалися транспортним засобом, але не причетні до керування. Затверджені акти за формою Н-5 і Н-1 при умові, що нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом, надсилаються відповідним органам в установленому порядку.

Після отримання зазначених відомостей голова спеціальної комісії чи за його дорученням роботодавець або представник робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування, у разі, коли нещасний випадок стався з фізичною особою – підприємцем, чи особою, що забезпечує себе роботою самостійно, складає висновок за формою Т-1. Висновок за формою Т-1 надсилається у триденний строк після погодження з територіальним органом Держгірпромнагляду та Фондом за місцем настання нещасного випадку, представники яких брали участь у спеціальному розслідуванні, всім особам, яким надіслано акти за формою Н-5 і Н-1.

Матеріали розслідування катастрофи, аварії та пригоди (події) на транспорті, підготовлені відповідними органами, зберігаються разом з матеріалами спеціального розслідування. Акт за формою Н-1 у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом, на потерпілих внаслідок катастрофи, аварії чи пригоди (події) на транспорті, якщо вони знаходилися у рейсі, тобто користувалися транспортним засобом, але не причетні до його керування, складається без використання висновку за формою Т-1.

Висновок. Інформація, що зібрана під час проведення спеціального розслідування про значні порушення вимог нормативно-правової документації з охорони праці надається на всі рівні управління безпекою виробництва, від підприємства до державних органів, для аналізування, розроблення та прийняття рішень спрямованих на регулювання факторів, які визначають безпеку організації праці на підприємствах.

Контрольні запитання

1. Види нещасних випадків на виробництві, які підлягають спеціальному розслідуванню.
2. Установи, до яких надсилаються повідомлення про нещасні випадки з смертельними та важкими наслідками.
3. Порівняйте функціональні обов'язки роботодавця під час проведення розслідування нещасного випадку зі спеціальним розслідуванням.
4. Порядок відшкодування витрат на роботу комісії зі спеціального розслідування.
5. Кількісний та якісний склад комісії спеціального розслідування нещасних випадків на виробництві.
6. Порівняйте обов'язки комісії з розслідування нещасних випадків на виробництві з обов'язками спеціальної комісії з розслідування.
7. Установи, що визначають факт перебування потерпілого у трудових відносинах з роботодавцем.
8. До функцій якої установи відноситься спеціальне розслідування нещасних випадків, що сталися на ядерних установках?
9. Згідно з яким чинником визначають кількість примірників актів за формою Н-5 і Н-1?
10. Перелік матеріалів спеціального розслідування на виробництві.
11. Строк і місце зберігання матеріалів спеціального розслідування нещасних випадків.
12. Адресати надання копій матеріалів спеціального розслідування нещасного випадку на виробництві.

Самостійна робота студента

1. З'ясувати зміст, призначення, умови складання документа спеціального розслідування за формою Т-1.

ПОГОДЖЕНО

(територіальний орган
Держгірпромнагляду)

ПОГОДЖЕНО

(робочий орган виконавчої
дирекції Фонду соціального
страхування від нещасних
випадків)

Додаток 9
до Порядку
Форма Т-1

ВИСНОВОК

**про аварію, катастрофу,
пригоду (подію) на транспорті, що сталася**
_____ 20__ р. о _____ год _____ хв
з працівником (працівниками)

(найменування підприємства)

(прізвище, ім'я та по батькові потерпілого (потерпілих))

Спеціальне розслідування проводилося у період

з _____ 20__ р. по _____ 20__ р. згідно з
наказом _____

(посада роботодавця або керівника органу, який утворив комісію)

від _____ 20__ р. № _____

комісією у складі голови _____

(прізвище, ім'я та по батькові)

(посада, місце роботи)

членів комісії _____

(прізвище, ім'я та по батькові)

(посада, місце роботи)

За результатами спеціального розслідування нещасний випадок визнано
таким, що пов'язаний з виробництвом, складено акти за формою Н-5 і
Н-1, які затверджені _____ 20__ р.

Відповідно до матеріалів, які надійшли _____ 20__ р.

від _____

(найменування органу, що проводив розслідування аварії,

катастрофи, пригоди (події) на транспорті або рішення суду)

та додаються до висновку, встановлено такі обставини

Причини настання аварії, катастрофи, пригоди (події) на транспорті

Особи, які допустили порушення вимог правил безпеки руху ____

(прізвище, ім'я та по батькові, домашня адреса,

професія (посада), найменування підприємства)

(порушення вимог законодавства із зазначенням статей,

розділів, пунктів тощо)

Керівник підприємства _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

М.П.

Висновок складений _____ 20__ р.

Висновок надісланий рекомендованим листом від _____ 20__ р.

№ _____

Висновок отриманий _____ 20__ р.

(посада)

(підпис)

(ініціали та прізвище)

*Примітка. До висновку обов'язково додається витяг з нормативно-правових актів, вимоги яких порушено.

РОЗДІЛ 15.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ, ЩО СТАЛИСЯ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

15.1. Порядок формування у навчальному закладі комісії з розслідування нещасних випадків, її якісний та кількісний склад залежно від категорії нещасного випадку, строки роботи, функціональні обов'язки: з'ясування причин, свідків, винуватців нещасних випадків

Нещасні випадки, що сталися з учасниками навчально-виховного процесу під час трудового та професійного навчання в навчальних закладах на території України підтягаються єдиному порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків відповідно до «Положення про порядок розслідування нещасних випадків під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах» затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 1365 від 07.10.2013 р. [27] (далі Положення). Даний документ поширюється на дошкільні, загальноосвітні заклади, заклади після дипломної освіти незалежно від форм власності й підпорядкування.

Відповідно до документа розслідуванню підлягають нещасні випадки, *що трапилися* з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами і призвели до погіршення стану здоров'я (втрасти працездатності) не менше ніж на один день згідно з медичним висновком, а саме: раптові погіршення здоров'я, травми, у тому числі травми через нанесення тілесних пошкоджень, нанесених іншою особою, отруєння, теплові удари, опіки, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою, ушкодження, отримані внаслідок аварій, пожеж, стихійного лиха (землетруси, зсуви, повені, урагани та інші надзвичайні події), контакту з тваринами тощо (далі – нещасні випадки).

Розслідуванню підлягають нещасні випадки, що сталися:

1) під час проведення навчальних занять, у тому числі лекцій, уроків, практичних, лабораторних занять з предметів, дисциплін, спор-

тивних, гурткових, позааудиторних, позакласних, позашкільних заходів, інших занять та у перервах між ними відповідно до навчальних, виробничих і наукових планів;

2) під час проведення позакласних, позашкільних, позааудиторних та інших заходів у вихідні, святкові та канікулярні дні, якщо ці заходи здійснюються під безпосереднім керівництвом працівника даного навчального закладу (викладача, вчителя, вихователя, класного керівника, майстра виробничого навчання тощо) або особи, яка призначена наказом керівника навчального закладу за його згодою;

3) під час занять з трудового і професійного навчання, проведення професійних, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, виробничої та навчальної практики, які проводяться відповідно до навчальних планів у навчальних закладах або на ділянках (територіях), що їм належать;

4) під час роботи у шкільних лісництвах, на навчально-дослідних ділянках навчального закладу тощо;

5) під час роботи у трудових студентських загонах, учнівських об'єднаннях (таборах праці і відпочинку);

6) під час проведення спортивних змагань, тренувань, оздоровчих заходів, екскурсій, походів, експедицій, організованих навчальним закладом у встановленому порядку;

7) під час перевезень вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, клінічних ординаторів, докторантів до місця проведення навчання, інших заходів і назад, у разі організованого прямування їх на запланований захід на транспорті або пішки;

8) унаслідок уживання алкоголю, наркотичних або інших психотропних речовин, а також унаслідок їх дії (асфікція, інсульт, зупинка серця тощо) за наявності медичного висновку, якщо нещасні випадки сталися під час проведення занять, інших заходів та робіт, зазначених у абзацах 2–7 цього пункту.

Нещасні випадки розслідуються незалежно від того, чи був потерпілий у стані психічного розладу, алкогольного або наркотичного сп'яніння.

Нещасні випадки, що сталися з учасниками навчально-виховного процесу навчальних закладів *під час проходження* ними *виробничого навчання, практики* або виконання робіт на підприємстві під керівництвом його посадових осіб, *розслідуються* і беруться на облік *підприємством* згідно з Порядком. У розслідуванні бере участь представник навчального закладу.

Нещасні випадки, що сталися *на підприємстві* з учасниками навчально-виховного процесу навчальних закладів, які проходять виробниче навчання, *практику* або виконують роботу *під керівництвом учителя, викладача*, майстра виробничого навчання навчального закладу на дільниці, виділеній підприємством для цієї мети, розслідуються органом управління освітою за місцезнаходженням навчального закладу або керівником навчального закладу спільно з представником підприємства, оформляються актом про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, за формою Н-1 згідно з Порядком [24] беруться на облік органом управління освітою, навчальним закладом та підприємством.

Нещасний випадок, що стався *під час* проведення походів, *екскурсій*, експедицій з навчальною метою поза територією району (міста), де розташовано навчальний заклад, розслідується комісією органу управління освітою, на території якого стався нещасний випадок. У разі неможливості прибути для участі у розслідуванні представника навчального закладу, з учасником навчально-виховного процесу якого стався нещасний випадок, до складу комісії включається представник такого самого за типом навчального закладу.

Після закінчення лікування або у разі смерті потерпілого від нещасного випадку відповідно до довідки лікувально-профілактичної закладу керівник навчального закладу складає та надсилає у десятиденний строк до органу управління освітою та всім особам і організаціям, яким надсилалися акти Н-Н, повідомлення про наслідки нещасного (додаток 1 до Положення) [27].

Усі нещасні випадки, оформлені актами Н-Н, беруться на облік і реєструються навчальним закладом, органом управління освітою у журналі реєстрації нещасних випадків, що сталися з учасниками навчально-виховного процесу (додаток 3 Положення) [27].

Нещасні випадки, що трапилися з учасниками навчально-виховного процесу і не спричинили втрату здоров'я, наслідком яких є мікротравми, засвідчуються і реєструються медичним працівником навчального закладу в окремому журналі реєстрації мікротравм, що сталися з учасниками навчально-виховного процесу (додаток 4 до Положення) [27]. Такі нещасні випадки не беруться на облік навчальним закладом.

Контроль за правильним і своєчасним розслідуванням та обліком нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу, а також виконанням заходів щодо усунення причин, що викликали нещасний випадок, здійснює відповідний орган управління освітою, засновник (власник), якому підпорядкований навчальний заклад.

15.2. Склад комісії, строки роботи та функціональні обов'язки

Про кожен нещасний випадок, який стався з вихованцем, учнем, студентом, курсантом, слухачем, аспірантом, потерпілий або свідок нещасного випадку негайно сповіщає безпосередньо керівника навчального закладу, який зобов'язаний: терміново організувати першу долікарську медичну допомогу потерпілому, у разі необхідності – його доставку до лікувально-профілактичного закладу, до прибуття комісії з розслідування зберегти обстановку на місці у тому стані, в якому вона була на момент події (якщо це не загрожує життю і здоров'ю тих, хто оточує, і не призведе до більш тяжких наслідків).

Про нещасний випадок, що трапився під час далеких походів, екскурсій або інших заходів поза територією району (міста), керівник заходу, негайно повідомляє також орган управління освітою за місцем події.

Керівник навчального закладу зобов'язаний негайно вжити заходів щодо усунення причин, що викликали нещасний випадок, повідомити батькам потерпілого (особі, яка представляє його інтереси) і зробити запит висновку з лікувально-профілактичного закладу про характер і тяжкість ушкодження потерпілого.

Про нещасний випадок, який стався з учасником навчально-виховного процесу через нанесення тілесних ушкоджень у результаті бійок, скоєння правопорушень під час навчально-виховного процесу, керівник навчального закладу також інформує правоохоронні органи.

Керівник навчального закладу, одержавши повідомлення про нещасний випадок, наказом призначає комісію з розслідування.

До складу комісії з розслідування нещасних випадків включаються:

- заступник керівника навчального закладу, на якого покладено відповідальність за охорону праці, безпеку життєдіяльності навчального закладу (голова комісії);
- керівник служби охорони праці навчального закладу або особа, на яку наказом керівника покладено ці обов'язки;
- член комітету профспілкової організації або уповноважений трудового колективу навчального закладу з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності.

Якщо чисельність працівників навчального закладу менше ніж 20 осіб (дошкільний навчальний заклад, позашкільний навчальний заклад тощо), то комісію з розслідування нещасного випадку утворює орган управління освітою, засновник (власник), якому підпорядкований навчальний заклад.

До складу комісії *не включається* працівник навчального закладу, який безпосередньо відповідає за стан охорони праці, безпеки життєдіяльності у структурному підрозділі навчального закладу (лабораторія, кабінет, майстерня тощо), де стався нещасний випадок.

Потерпілий, його батьки, особи, які представляють інтереси потерпілого, мають право брати участь у роботі комісії, надавати свої пояснення та пропозиції, додавати до матеріалів розслідування документи, що пояснюють причини та обставини нещасного випадку, викладати у письмовій чи усній формі свою особисту думку щодо нещасного випадку та отримувати від комісії інформацію про хід проведення розслідування, також вони можуть звернутися до керівника навчального закладу з письмовою заявою про нерозголошення інформації про наслідки нещасного випадку, якщо така інформація може завдати моральної шкоди потерпілому.

Комісія з розслідування нещасного випадку зобов'язана:

- протягом трьох діб провести розслідування нещасного випадку, з'ясувати обставини і причини, розробити заходи щодо усунення причин нещасного випадку, визначити відповідальних за це осіб;
- виявити і опитати свідків та осіб, які допустили порушення нормативних актів, отримати пояснення у потерпілого;
- скласти акт про нещасний випадок за формою Н-Н (додаток 1 Положення) [27] у п'яти примірниках і направити на затвердження керівнику навчального закладу. До акта додаються пояснення свідків, потерпілого та інші документи, що характеризують стан місця, де стався нещасний випадок, наявність шкідливих і небезпечних факторів, медичний висновок про стан здоров'я потерпілого у результаті нещасного випадку тощо.

Акт Н-Н підписують голова та всі члени комісії з розслідування нещасного випадку. У разі незгоди зі змістом зазначеного акта член комісії письмово викладає свою думку, яка додається до акта і є його невід'ємною частиною, про що робиться запис в акті Н-Н.

Керівник навчального закладу відповідає за правильне і своєчасне розслідування та облік нещасних випадків, складання акта Н-Н, розроблення і виконання заходів щодо усунення причин нещасного випадку. Протягом одного робочого дня після одержання матеріалів, підготовлених комісією з розслідування за підсумками її роботи, керівник повинен розглянути і затвердити акт Н-Н.

Нещасний випадок, про який потерпілий за відсутності свідків не повідомив керівника навчального закладу або наслідки від якого виявилися не зразу, розслідується протягом місяця з дня одержання письмової заяви потерпілого (його батьків або особи, яка представляє його інтереси). У цьому разі питання про складання акта за формою Н-Н вирішується комісією з розслідування після всебічної перевірки заяви про нещасний випадок, що стався, з урахуванням усіх обставин, медичного висновку про характер травми, можливої причини її походження, свідчень учасників та інших доказів. Одержання медичного висновку покладається на керівника навчального закладу.

У випадках відмови керівника навчального закладу від утворення комісії з розслідування нещасного випадку і складання акта Н-Н, а також у разі незгоди потерпілого, його батьків або особи, яка представляє інтереси потерпілого, зі змістом або висновками акта Н-Н питання щодо розслідування нещасного випадку розглядають орган управління освітою вищого рівня, засновник (власник) навчального закладу у строк не більше десяти робочих днів з дня подання до них письмової заяви потерпілого, його батьків або особи, яка представляє інтереси потерпілого.

За результатами розслідування не складаються акти за формою Н-Н і *не беруться* на облік нещасні випадки, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами:

- унаслідок вживання алкоголю, наркотичних інших психотропних речовин, а також унаслідок їх дії (асфікція, інсульт, зупинка серця тощо) за наявності медичного висновку, якщо це не викликано застосуванням цих речовин у навчально-виховному процесі або порушенням вимог безпеки щодо їх зберігання і транспортування, або якщо потерпілий, який перебував у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, був відсторонений від роботи, навчання;
- під час скоєння крадіжок або інших злочинів, якщо ці дії зафіксовані і на них є офіційний висновок суду або прокуратури;
- у разі природної смерті або самогубства.

15.3. Спеціальне розслідування нещасних випадків. Види нещасних випадків, що підлягають спеціальному розслідуванню. Перелік установ, які повідомляють про спеціальне розслідування

Спеціальному розслідуванню підлягають нещасні випадки:

- групові (одночасно з двома і більше потерпілими);
- зі смертельним наслідком.

Про груповий нещасний випадок, нещасний випадок зі смертельним наслідком керівник навчального закладу зобов'язаний негайно повідомити:

- батьків потерпілого або особу, яка представляє його інтереси;

- лікувально-профілактичний заклад за місцем, де стався нещасний випадок (у разі виявлення отруєнь – місцеву санітарно-епідеміологічну службу);

- орган управління освітою, інший центральний орган виконавчої влади, засновника (власника), якому підпорядкований навчальний заклад;

- прокуратуру, орган внутрішніх справ за місцем, де стався нещасний випадок.

Повідомлення про нещасний випадок (груповий / зі смертельним наслідком) (додаток 5 Положення) [27] надсилається за допомогою засобів оперативного зв'язку (телефон, телеграф, факс тощо).

Спеціальне розслідування нещасного випадку, під час якого загинуло від 1 до 4 осіб або травмовано до 10 осіб, проводиться **комісією** зі спеціального розслідування, яка призначається наказом керівника органу управління освітою за місцезнаходженням навчального закладу, за участю представника Міністерства освіти і науки України.

Нещасні випадки з особливо тяжкими наслідками (у разі загибелі 5 і більше осіб або травмування 10 та більше осіб) розглядаються на засіданні колегії Міністерства освіти і науки України.

До складу **комісії** зі спеціального розслідування групового нещасного випадку, нещасного випадку зі смертельним наслідком або випадку смерті учасників навчально-виховного процесу під час навчально-виховного процесу входять:

- голова – керівник (заступник керівника) органу управління освітою за місцезнаходженням навчального закладу;

- керівник (заступник керівника) навчального закладу;

- керівник служби охорони праці навчального закладу або особа, на яку за наказом керівника покладено ці обов'язки;

- член комітету профспілкової організації або уповноважений трудового колективу навчального закладу з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності;

- представник МОН України (крім випадків смерті учасників навчально-виховного процесу під час навчально-виховного процесу).

Залежно від конкретних умов (кількості загиблих, причин і можливих наслідків нещасного випадку тощо) до складу комісії можуть бу-

ти включені представники правоохоронних органів, органів державного нагляду за охороною праці, пожежного нагляду, органів охорони здоров'я, спеціалісти відповідного штабу цивільної оборони та реагування на надзвичайні ситуації, інших органів (за згодою).

Комісія із спеціального розслідування протягом 10 днів розслідує нещасний випадок і складає акт спеціального розслідування (додаток 6), оформляє інші необхідні документи і матеріали. За потреби встановлений термін розслідування може бути продовжений органом, який утворив комісію зі спеціального розслідування.

За результатами спеціального розслідування **не складаються акти** за формою Н-Н і **не беруться** на облік випадки смерті учасників навчально-виховного процесу під час навчально-виховного процесу від загального захворювання, хвороби за наявності медичного висновку лікувально-профілактичного закладу за місцезнаходженням навчального закладу.

До матеріалів спеціального розслідування належать:

- копія наказу про утворення комісії зі спеціального розслідування;
- акт спеціального розслідування;
- копія акта Н-Н на кожного потерпілого окремо;
- плани, схеми і фотознімки місця події;
- протоколи опитувань, пояснення свідків нещасного випадку та інших причетних осіб, а також посадових осіб, відповідальних за дотримання вимог норм і правил з охорони праці;
- витяг з журналу реєстрації інструктажів з охорони праці, безпеки життєдіяльності з потерпілим, у тому числі копія сторінки журналу обліку навчальних занять про реєстрацію інструктажу з безпеки життєдіяльності з потерпілим;
- витяг з журналу реєстрації інструктажів з охорони праці, безпеки життєдіяльності з педагогічними працівниками, якщо потерпілий – вихованець дошкільного навчального закладу;
- копії документів про проходження навчання і перевірки знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності безпосередніх керівників (учителів, вихователів, викладачів, майстрів трудового навчання тощо) під час навчально-виховного процесу;

- медичний висновок про характер і тяжкість ушкоджень, що заподіяні потерпілому, або причини його смерті;
- висновок експертної комісії (якщо така була створена) про причини нещасного випадку, результати лабораторних та інших досліджень, експериментів, аналізів тощо.

На вимогу комісії зі спеціального розслідування керівник навчального закладу зобов'язаний:

- запросити для участі у розслідуванні нещасного випадку спеціалістів-експертів, які можуть утворювати експертну комісію;
- організувати фотознімки пошкодженого об'єкта, місця нещасного випадку та надати інші необхідні документи;
- організувати проведення лабораторних досліджень, випробувань та інших робіт;
- надати транспортні засоби та засоби зв'язку, необхідні для роботи комісії з розслідування нещасного випадку;
- забезпечити друкування, розмноження у необхідній кількості матеріалів спеціального розслідування.

Навчальний заклад, де стався нещасний випадок, компенсує витрати, пов'язані з діяльністю комісії та залученням до її роботи спеціалістів. Відшкодування витрат на відрядження працівників, які є членами комісії або залучені до її роботи, навчальний заклад здійснює відповідно до законодавства.

Керівник навчального закладу, органу управління освітою, якому підпорядкований навчальний заклад, зобов'язаний у п'ятиденний термін розглянути матеріали спеціального розслідування нещасного випадку і видати наказ про вжиття заходів запропонованих комісією зі спеціального розслідування щодо запобігання подібним випадкам, а також притягти до відповідальності осіб, які допустили порушення законодавчих та нормативних актів з охорони праці, вимог безпеки проведення навчально-виховного процесу. Про виконання зазначених заходів керівник навчального закладу письмово повідомляє орган управління освітою за підпорядкованістю.

МОН України після одержання матеріалів спеціального розслідування розглядає обставини і причини групового нещасного випадку

(нещасного випадку зі смертельним наслідком) і за результатами розгляду вживає відповідних заходів щодо запобігання нещасним випадкам.

Звітність про нещасні випадки.

Навчальний заклад на підставі актів Н-Н подає адміністративні дані – звіт про травматизм під час навчально-виховного процесу в навчальному закладі за підсумками року за формою НВ (додаток 7) органу управління освітою за місцезнаходженням. Органи управління освітою на місцях складають зведений звіт про травматизм під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах за формою НВ (додаток 8), який надсилають органам управління освітою вищого рівня.

Керівник навчального закладу відповідає за достовірність відомостей, зазначених у звіті згідно із законодавством України.

Висновок. Контроль за правильним і своєчасним розслідуванням та обліком нещасних випадків, що трапилися з учасниками навчально-виховного процесу під час навчально-виховного процесу, а також за виконанням заходів щодо усунення причин нещасних випадків здійснюють МОН України, органи управління освітою за місцезнаходженням навчальних закладів.

Контрольні запитання

1. Порядок повідомлення про нещасний випадок на підприємстві.
2. Обов'язки безпосереднього керівника робіт щодо нещасного випадку, який відбувся на його ділянці.
3. Обов'язки роботодавця щодо організації проведення розслідування нещасного випадку на підприємстві.
4. Склад комісії з розслідування нещасного випадку на підприємстві.
5. Строки роботи комісії з розслідування нещасного випадку на підприємстві.
6. Обов'язки комісії з розслідування нещасного випадку на підприємстві.
7. Випадки, під час яких проводиться повторне розслідування нещасного випадку.
8. Особливості проведення розслідування нещасних випадків, що сталися з водіями виробничого транспорту поза територією підприємства.

9. Причини значних строків зберігання матеріалів розслідування.

10. Адресати отримання актів розслідування нещасних випадків за формою Н-1.

11. Адресати отримання актів розслідування нещасних випадків за формою Н-5.

12. Строки відправлення матеріалів розслідування за адресатами.

Додаток 1
до Положення про порядок
розслідування нещасних випадків,
що сталися під час навчально-
виховного процесу в навчальних
закладах

Форма Н-Н
ЗАТВЕРДЖУЮ

(посада керівника навчального закладу)

(підпис) (ініціали, прізвище)

« ____ » _____ 20__ р.

АКТ

про нещасний випадок №

**що стався з учасником навчально-виховного процесу (вихованцем,
учнем, студентом, курсантом, слухачем, стажистом, клінічним ор-
динатором, аспірантом, докторантом навчального закладу)
(складається у п'яти примірниках)**

1. Прізвище, ім'я, по батькові потерпілого

2. Стать: чоловіча, жіноча (потрібне підкреслити)

3. Вік (дата народження)

4. Повне найменування навчального закладу, де навчається, вихо-
вується потерпілий _____

5. Місцезнаходження навчального закладу _____

6. Підпорядкування (належність) навчального закладу

(орган управління освітою, засновник (власник), якому підпорядкований навчальний заклад)

7. Дата і час нещасного випадку _____
(число, місяць, рік, час доби)

8. Місце, де стався нещасний випадок (навчальний заклад, клас, кабінет, кафедра, майстерня тощо) _____

9. Вихователь (учитель, викладач), у групі (класі) якого стався нещасний випадок _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

10. Проведення інструктажу з охорони праці з вихованцем (учнем, студентом, курсантом, слухачем, стажистом, клінічним ординатором, аспірантом, докторантом), якщо нещасний випадок трапився під час трудового та професійного навчання, виробничої практики:

вступний інструктаж _____;

(число, місяць, рік)

первинний інструктаж _____

(число, місяць, рік)

11. Проведення інструктажу з безпеки життєдіяльності з учнем (студентом, курсантом, слухачем, стажистом, клінічним ординатором, аспірантом, докторантом), якщо нещасний випадок трапився під час навчання:

вступний інструктаж _____;

(число, місяць, рік)

первинний інструктаж _____

(число, місяць, рік)

(для дошкільних навчальних закладів зазначається дата проведення інструктажу з безпеки життєдіяльності з педагогічним працівником, у групі якого стався нещасний випадок).

12. Обставини, за яких стався нещасний випадок

13. Вид нещасного випадку та подія, що призвела до нещасного випадку

(нанесення тілесних ушкоджень, у тому числі нанесених іншою особою, отруєння, теплові удари, опіки,

обмороження, утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та інші
ушкодження, отримані внаслідок аварій, пожеж, стихійного лиха

(землетруси, зсуви, повені, урагани, інші надзвичайні події), ушкодження внаслідок контакту
з представниками тваринного та рослинного світу, дорожньо-транспортна подія,
падіння з висоти, нервово-психічні навантаження тощо)

14. Причини нещасного випадку _____

(порушення правил безпеки і охорони праці, пожежної безпеки під час проведення занять, недоліки організації робочих навчальних місць, незадовільний технічний стан будівель, споруд, території, порушення дисципліни, протиправні дії інших осіб, порушення правил дорожнього руху тощо)

15. Особи, які допустили порушення правил і норм, вимог нормативно-правових актів з охорони праці _____

(прізвище, ініціали, посада, статті, пункти _____
нормативно-правових актів, які були порушені ними)

16. Свідки нещасного випадку _____

(прізвище, ініціали, клас (група), де навчається,

місце роботи, якщо свідок працює, та місце проживання)

17. Заходи щодо усунення наслідків нещасного випадку

№ з/п	Зміст заходу	Строк виконання	Виконавець (посада, прізвище, ініціали)	Відмітка про виконання

18. Висновок комісії про наслідки нещасного випадку _____

Цей акт складено о ____ год ____ числа ____ місяця ____ року

До акта додається _____
(у разі незгоди зі змістом або висновком акта окрема думка члена комісії)

Голова комісії _____
(посада) (підпис, ініціали, прізвище)

Члени комісії:

(посада) (підпис, ініціали, прізвище)

(посада) (підпис, ініціали, прізвище)

(посада) (підпис, ініціали, прізвище)

Додаток 2
до Положення про порядок
розслідування нещасних випадків,
що сталися під час навчально-
виховного процесу в навчальних
закладах

(найменування органу управління освітою,

іншого органу (організації))

(прізвище особи, якій надсилається повідомлення,
її місцезнаходження)

**Повідомлення
про наслідки нещасного випадку**

(прізвище, ім'я та по батькові потерпілого)
який (яка) навчається (виховується) _____
(найменування навчального закладу, клас, група)

за актом про нещасний випадок за формою Н-Н №__ від «__» __ 20__ р.

Наслідки нещасного випадку : потерпілий одужав, встановлена
інвалідність I, II, III групи, помер (потрібне підкреслити)

Діагноз за довідкою лікувально- профілактичного закладу	Звільнений від навчання (відвідування) у навчальному закладі	Кількість днів невідвідування навчального закладу

Керівник навчального закладу

(підпис) (ініціали, прізвище)
«__» _____ 20__ р.

Додаток 3
до Положення про порядок
розслідування нещасних випадків,
що сталися під час навчально-
виховного процесу в навчальних
закладах

ЖУРНАЛ

реєстрації нещасних випадків, що сталися

у _____
(найменування навчального закладу, органу управління
освітою)

з учасниками навчально-виховного процесу

№ з/п	Дата, час події	Прізвище, ім.'я, по бать- кові потерпі- лого, рік на- родження	Клас (група)	Місце події (аудиторія, клас, кабінет, підприємство, місце прове- дження заходу тощо)	Обставини і причини нещасного випадку	Дата складання, номер акта Н-Н	Діагноз та наслідки нещасного випадку	Підпис потерпіло- го (особи, що пред- ставляє його інте- реси) в отриманні акта Н-Н
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Додаток 4
до Положення про порядок
розслідування нещасних випадків,
що сталися під час навчально-
виховного процесу в навчальних
закладах

ЖУРНАЛ

реєстрації мікротравм, що сталися

у _____
(найменування навчального закладу)

з учасниками навчально-виховного процесу

№ з/п	Дата, час нещасного випадку	Прізвище, ім'я, по батькові потерпілого, рік народження	Клас, група, курс	Короткі Обставини і причини нещас- ного випадку	Посада, прізви- ще, ім'я, по ба- тькові особи, що внесла запис
1	2	3	4	5	6

Додаток 5
до Положення про порядок
розслідування нещасних випадків,
що сталися під час навчально-
виховного процесу в навчальних
закладах

(найменування органу управління освітою,

іншого органу (організації)

(прізвище особи, якій надсилається повідомлення,
її місцезнаходження)

Повідомлення про нещасний випадок
(груповий / зі смертельним наслідком)

Дата і час, коли стався нещасний випадок

Найменування навчального закладу, його засновник (власник)

Місце, де стався нещасний випадок _____
(аудиторія, лабораторія, клас, кабінет,

майстерня, підприємство, позашкільний навчальний заклад, місце проведення заходу тощо,

коротка характеристика)

Дані про потерпілого (потерпілих):

(прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, клас, група)

(у разі групових нещасних випадків – характер травм у потерпілих)

Обставини та можливі причини нещасного випадку

Дата, час передачі інформації та прізвище особи, яка передала її

Органи управління освітою надсилають повідомлення про нещасний випадок Міністерству освіти і науки України (факсом, телеграфом, телефоном тощо) протягом доби з моменту скоєння нещасного випадку (групового, зі смертельним наслідком).

Додаток 6
до Положення про порядок
розслідування нещасних випадків,
що сталися під час навчально-
виховного процесу в навчальних
закладах

ЗАТВЕРДЖЕНО

(керівник органу управління освітою,
якому підпорядковано навчальний заклад)

(підпис) (ініціали, прізвище)
«___» _____ 20__ р.

АКТ

спеціального розслідування групового нещасного випадку (нещасного випадку зі смертельним наслідком)

(повне найменування навчального закладу, його засновник (власник),
найменування органу, до сфери управління якого належить навчальний заклад)

(дата складання акта)

(місце складання акта: село, район, місто, область)

Комісія, призначена _____
(найменування органу, яким утворена комісія)

наказом від _____ № _____ ,

у складі:

ГОЛОВИ КОМІСІЇ

(прізвище, ім'я, по батькові)

(посада, місце роботи)

ЧЛЕНІВ КОМІСІЇ:

(прізвище, ім'я, по батькові)

(посада, місце роботи)

(прізвище, ім'я, по батькові)

(посада, місце роботи)

(прізвище, ім'я, по батькові)

(посада, місце роботи)

провела за період з «___»_____ до «___»_____ р.
спеціальне розслідування нещасного випадку, який стався _____

_____ (зазначаються місце події та кількість потерпілих, у тому числі зі смертельним
наслідком)

1. Відомості про потерпілого (потерпілих) _____
(прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, клас, група, навчальний заклад,
час проходження навчання, інструктажу, перевірки знань з охорони праці, безпеки
життєдіяльності)

_____ (якщо розслідується груповий нещасний випадок, то у розділі 1 цього акта
зазначаються відомості на кожного потерпілого окремо)

2. Обставини нещасного випадку _____
(нещасний випадок стався під час навчання, роботи, заходу, що проводився)

_____ (описуються всі події, що відбувалися, та роботи, що проводилися до на-
стання нещасного випадку. Зазначається, як проходив навчально-виховний процес,
хто керував цим процесом, стан потерпілого.

Викладається послідовність подій, наводяться небезпечні і шкідливі факто-
ри, які могли вплинути на потерпілого, описуються його дії та дії інших осіб, при-
четних до нещасного випадку. Зазначається характер травми, ступінь її важкості,
попередній діагноз і заходи, вжиті для надання першої домедичної допомоги потер-
пілому)

3. Причини нещасного випадку _____

_____ (наводяться основні технічні та організаційні причини нещасного випадку, у
тому числі перевищення граничнодопустимих норм небезпечних і шкідливих фак-
торів, якщо вони вплинули на подію (допуск до роботи ненавчених або непроінст-
руктованих осіб, несправність обладнання, машин, механізмів, відсутність керівни-
цтва, нагляду за проведенням навчально-виховного процесу). Після кожної причини
зазначають, які конкретно вимоги законодавчих і нормативно-правових актів з охо-
рони праці, інструкцій з безпеки під час проведення навчально-виховного процесу
були порушені (з посиланням на відповідні статті, розділи, пункти).

Зазначаються узагальнені результати перевірки стану охорони праці, безпеки
життєдіяльності у навчальному закладі, проведеної органом управління освітою, до
сфери управління якого належить навчальний заклад)

4. Заходи щодо усунення причин нещасного випадку _____

(повинні складатися із заходів щодо ліквідації наслідків події (у разі потреби); заходів щодо усунення безпосередніх причин травмування і запобігання надалі подібним випадкам, що наведені у вигляді таблиці або перелічені у тексті із зазначенням змісту заходів, термінів їх виконання і посадових осіб, відповідальних за їх реалізацію)

5. Висновок комісії щодо осіб, які допустили порушення законодавчих та інших нормативно-правових актів з охорони праці, і запропоновані заходи щодо притягнення їх до відповідальності _____

(зазначаються особи, у тому числі й потерпілий, чиї дії або бездіяльність призвели до нещасного випадку. Після викладення змісту порушення зазначаються статті, розділи, пункти законодавчих і нормативно-правових актів з охорони праці, інструкцій з безпеки під час проведення навчально-виховного процесу, які були порушені. Пропонуються заходи щодо притягнення до відповідальності осіб, з вини яких стався нещасний випадок)

6. Зазначається, що комісія зустрічалася з потерпілими або батьками (особами, які представляють їх інтереси), розглянула на місці питання про надання соціальної і матеріальної допомоги, роз'яснила їм їхні права відповідно до законодавства.

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

Роботу комісії продовжено згідно з наказом _____ від _____ № _____ у зв'язку з _____.

На окремій сторінці подається перелік матеріалів, що додаються до цього акта.

Додаток 7
до Положення про порядок
розслідування нещасних випадків,
що сталися під час навчально-
виховного процесу в навчальних
закладах

ЗВІТ
про травматизм під час навчально-виховного процесу
в навчальних закладах
за 20_____ рік

Подають	Строк подан- ня	Форма НВ (річна)
Навчальні заклади: дошкільні, загальноосвітні, позашкі- льні – органу управління освітою за місцезнаходженням незалежно від форми власності та підпорядкування; професійно-технічні, вищі – органу управління освітою за підпорядку- ванням	не пізніше 01 лютого	

Респондент:

Найменування

Місцезнаходження

(поштовий індекс, область, район, населений пункт, вулиця, провулок, № будинку, корпусу, № квар-
тири, офіса)

Форма власності _____

(державна, комунальна, приватна)

Підпорядкування

Розділ 1. Відомості про нещасні випадки

Учасники навчально-виховного процесу	№ рядка	Кількість учасників навчально-виховного процесу – усього, осіб	Кількість нещасних випадків, оформлених актами Н-Н		
			усього	групових	зі смертельним наслідком
А	Б	1	2	3	4
Вихованці	01				
Учні	02				
Студенти	03				
Слухачі	04				
Стажисти	05				
Клінічні ординатори	06				
Аспіранти	07				
Докторанти	08				

Розділ 2. Кількість потерпілих від нещасних випадків за видами діяльності навчального закладу

Вид діяльності під час навчально-виховного процесу	№ рядка	Кількість потерпілих, осіб			
		усього	у тому числі від нещасних випадків із смертельним наслідком		
А	Б	1	2		
Усього,	01				
у тому числі під час:					
навчальних занять (уроків, лекцій, лабораторних, практичних робіт тощо);	01.1				
занять з фізкультури, рухливих ігор;	01.2				
виробничої практики;	01.3				
уроків професійного і трудового навчання (професійної орієнтації);	01.4				
перебування (праці) у літніх студентських таборах, трудових об'єднаннях тощо;	01.5				
сільгоспробіт;	01.6				
спортивних занять (змагань, тренувань, загартувань тощо);	01.7				
екскурсій, походів, експедицій, прогулянок;	01.8				
перерв;	01.9				
інших видів діяльності (роботи із самообслуговування, прибирання території тощо)	01.10				

(місце підпису керівника (власника) та/або осіб, відповідальних за заповнення форми звітності)		_____ (П.І.Б.)			
Телефон: _____ факс: _____ електронна пошта: _____					

**Порядок
заповнення форми НВ «Звіт про травматизм під час навчально-
виховного процесу в навчальному закладі»**

Заповнення розділу 1

Відомості про нещасні випадки.

1. У графі 1 за рядками 01–08 зазначається загальна кількість вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, клінічних ординаторів, докторантів навчального закладу на початок навчального року окремо за кожною категорією тих, хто навчається (залежно від типу навчального закладу).

2. У графі 2 за рядками 01–08 на підставі актів за формою Н-Н наводиться інформація про кількість нещасних випадків, що сталися з конкретною категорією тих, хто навчається, протягом календарного року.

3. У графі 3 за рядками 01–08 зазначається кількість групових нещасних випадків, у графі 4 – кількість нещасних випадків із смертельним наслідком.

Заповнення розділу 2

Кількість потерпілих від нещасних випадків за видами діяльності навчального закладу

1. У графі 1 за рядками 01–01.10 наводиться інформація про загальну кількість потерпілих від нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу за відповідним видом діяльності навчального закладу.

2. У графі 2 за рядками 01–01.10 зазначається кількість потерпілих осіб від нещасних випадків зі смертельним наслідком.

3. У звіті заповнюються всі показники, за відсутності будь-якого з них ставиться риска. Виправлення помилок підтверджується підписом керівника навчального закладу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Гігієнічна класифікація праці: Гігієнічні нормативи. – К. , 2001.
2. ГН 3.3.5-8.6.6.1-02. Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості і напруженості виробничого процесу. Затв. МОЗ України від 27.12.2001 р. № 523.
3. ГОСТ 12.0.003-74*ССБТ. Опасные и вредные производственные факторы. Классификация. – Введ. 01.01.76 (Изм. 01.01.1999 р.).
4. ГОСТ 12.2-003-91. ССБТ. Оборудование производственное. Общие требования безопасности – Введ. 01.01. 1992 г.
5. ГОСТ 12.3.002-75ССБТ. Процессы производственные. Общие требования безопасности – Введ. 01.07.1976 (Изм. 01.07.1991 р.).
6. Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці. – К. : Основа, 1998.
7. ДНАОП 8.0.10-6.01-85. Методичні вказівки з проведення триступеневого контролю за станом охорони праці на підприємствах і в організаціях системи Держпостачу СРСР – Затв. 22.05.1984 р.
8. ДСТУ 2293-99.Охорона праці. Терміни та визначення основних понять – Затв. 26.03.1999 р.
9. Законодавство України «Про охорону праці» : зб. нормативних документів : у 4-т. Т.1. – К. : Основа. – 528 с.
10. Законодавство України «Про охорону праці» : зб. нормативних документів : у 4-т. Т.2. – К. : Основа. – 384 с.
11. Законодавство України «Про охорону праці» : зб. нормативних документів : у 4-т. Т.3. – К. : Основа. – 382 с.
12. Законодавство України «Про охорону праці» : зб. нормативних документів : у 4-т. Т.4. – К. : Основа. – 528 с.
13. Закон України «Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку» від 08.02.1995 № 39/95-ВР.
14. Закон України «Про колективні договори та угоди» від 01.07.1993 № 3356-ХІІ.
15. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного за-

хворювання, які спричинили втрату працездатності» № 1105-14 (із змінами №18 77-VI – Чинний від 11.02.2001 р.).

16. Закон України «Про пожежну безпеку» № 3745-XII – Чинний від 17.12.1993 р.

17. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Чинний від 15.09.1999 № 1045-XIV (із змінами від 14.10.2014 № 1697-VII).

18. Закон України про охорону праці. Чинний від 25.11.2002 р. (із змінами від 28.12.2014 № 77-VIII).

19. Класифікатор видів економічної діяльності. Затв. Наказом Держспоживстандарту України. Чинний від 11.10.2010 р. № 457.

20. Кодекс законів про працю України з постатейними матеріалами / За ред. В. М. Вакулено, О. П. Товстенко. – К., 1998.

21. Конституція України. – К., 1996.

22. Міжнародне законодавство про охорону правці: Конвенції та рекомендації МОП. – К., 1997.

23. НПАОП 0.00-4.12-05 Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці. – Затв. Наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці № 15 від 26.01.2005.

24. НПАОП 0.00-6.02-04 Положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. – Затв. Постановою Кабінету Міністрів України № 1232 від 30.11.2011 р.

25. НПАОП 45.2-01-98 Правила обстежень, оцінки технічного стану та паспортизації виробничих будівель і споруд. – Затв. Держнаглядохоронпраці від 27.11.1997 р. № 32/288.

26. Положення про безпечну і надійну експлуатацію виробничих будівель і споруд. – Затв. наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України і Держнаглядохоронпраці України 27.11.97 № 32/288.

27. Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах. –

Затв. Наказом Міністерств освіти і науки України від 31.08.2001 р. № 616 (із змінами від 07.10.2013 № 1365).

28. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків не виробничого характеру. – Затв. постановою Кабінету Міністрів від 22 березня 2001 р. № 270 (із змінами від 19 серпня 2009 р. № 885).

29. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1112 «Деякі питання розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» (із змінами Постанови КМ № 1109 від 20.10.2011)

30. Постанова Кабінету Міністрів України від 8.11.2000 р. № 1662. Перелік професійних захворювань.

31. Арутюнов Ю.С. Методические указания по классификации методов активного обучения / Ю.С. Арутюнов, М.М. Бирштайн, В.Н. Бурков. – К. : НИСИ, 1984. – 14 с.

32. Баклицький І. О. Психологія праці: підручник / І. О. Баклицький. – К. : «Знання», 2008. – 400 с.

33. Бедрій Я.І. Охорона праці: навч. посіб. / Я.І. Бедрій, В.С. Джигирей, А.І. Кидасюк. – Л. : Афіша, 1999. – 258 с.

34. Березуцький В.В. Основи охорони праці / В.В. Березуцький, Т.С. Бондаренко, Г.Г. Валенко та ін.; за ред. проф. В.В. Березуцького. – Х. : Факт, 2005. – 480 с.

35. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности / В.А. Бодров. – М., 2001. – 190 с.

36. Дворянчиков Б.А. Стандартизация в области охраны труда / Б.А. Дворянчиков. – М. : Изд-во стандартов, 1990. – 200 с.

37. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці: підручник / В.Ц. Жидецький. – Л. : УАД, 2006. – 336 с.

38. Как организовывать охрану труда: положения, инструктажи, приказы: Сб. законодательных и нормативных актов. – Запорожье: Полиграф, 2004. – 163 с.

39. Катренко Л.А. Охорона праці : навч. посіб. / Л.А. Катренко, Ю.В. Кіт, І.П. Пістун. – Суми: Університетська книга, 2009. – 540 с.

40. Керб Л. П. Основи охорони праці : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / Л. П. Керб. – К., 2001.

41. Козлов В.А. Проблемы предмета и методологии общей теории права / В. А. Козлов. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1989. – 180 с.
42. Латышева М.М. Анализ ситуации как один из способов активизации познавательной деятельности студентов при изучении дисциплины «Охрана труда» / М.М. Латышева, Т.С. Павленко // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – № 4(8). – С.176–187.
43. Латышева М.М. Формирование функций управления охраной труда в системе подготовки инженеров / М.М. Латышева, Т.С. Павленко // Проблемы та перспективи в формуванні національної гуманітарно-технічної еліти. Зб. наук. праць. – 2004. – № 6(10). – С. 114–121.
44. Лукич Р. Методология права / Р. Лукич. – М., 2000. – 405 с.
45. Охорона праці в Україні: нормативна база. – 5-е вид., змін. і доп. – К. : КТН, 2008. – 536 с.
46. Охорона праці (Законодавство. Організація роботи) : навч. посіб. / За заг. ред. І. П. Пістуна. – Л. : Тріада плюс, 2010. – 648 с.
47. Охрана труда в Украине: сб. нормативных документов // Право и практика. – 2003. – №14. – С. 3–162.
48. Павленко Т.С. Моделивання працезахоронної діяльності інженера як спосіб ефективної організації навчального процесу з промислової безпеки / Т.С. Павленко // Наукові праці / Педагогічні науки. Науково-методичний журнал. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили. – 2006. – Т. 50, вип. 37. – С. 72–75.
49. Павленко Т.С. Метод оцінювання ефективності результатів навчання студентів при моделюванні працезахоронних функцій інженера / Т.С. Павленко, Н.Г. Назарова : зб. наук. праць. Педагогічні науки. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2006. – Вип. 44.
50. Русаловський А.В. Правові та організаційні питання охорони праці: навч. посіб. / А.В. Русаловський. – 4-те вид., доп. і перероб. – К. : Університет «Україна», 2009. – 295 с.
51. Ткачук К.Н. Основи охорони праці : підручник / К.Н. Ткачук, М.О. Халімовський, В.В. Зацарний та ін. – 2-ге вид. – К. : Основа, 2006. 448 с.

52. Яремко З.М. Охорона праці : навч. посіб. / З.М. Яремко, С.В. Тимошук, О.І. Третяк, Р.М. Ковтун; за ред. З.М. Яремка. – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 374 с.

53. Энциклопедия по охране и безопасности труда МОТ [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://base.safework.ru/iloenc>

54. Библиотека безопасного труда МОТ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.safework.ru/safework>

55. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>

56. Портал «Украина строительная: строительные компании Украины, строительные стандарты: ДБН ГОСТ ДСТУ» [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://www.budinfo.com.ua>

57. Офіційний сайт Держгірпромнагляду [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.dnopr.kiev.ua>

58. Официальный сайт Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств (МПА СНГ) [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://www.iacis.ru>

59. Офіційний сайт Міністерства надзвичайних ситуацій України. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua>

60. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>

61. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.nau.ua>

62. Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.social.org.ua>

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1	
КАТЕГОРІЙНО-ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ МОДУЛЯ «РОЗСЛІДУВАННЯ, ОБЛІК ТА АНАЛІЗ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОВЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ТА АВАРІЙ».....	6
1.1. Нормативно-правова основа проведення дослідження причин небезпечних ситуацій на виробництві.....	6
1.2. Термінологія і категорії понять документації щодо регламентації процедур дослідження причин небезпечних ситуацій на виробництві..	11
Контрольні запитання.....	18
Самостійна робота студента.....	19
РОЗДІЛ 2	
ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ ЕЛЕМЕНТАМИ СХЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	22
2.1. Складові схеми реалізації небезпечних ситуацій на виробництві...	22
2.2. Класифікація шкідливих і небезпечних виробничих факторів.....	27
2.3. Класифікація причин реалізації небезпечних ситуацій на виробництві.....	32
Контрольні запитання.....	38
РОЗДІЛ 3	
КАТЕГОРІЇ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ, АВАРІЙ.....	39
3.1. Ознаки та класифікація нещасного випадку або професійного захворювання, пов'язаних із виробництвом.....	39
3.2. Види професійних захворювань у залежності від типу господарської діяльності, пошкодження організму людини.....	43
3.3. Типи аварій на виробництві.....	50
Контрольні запитання.....	51
Самостійна робота студентів.....	52
РОЗДІЛ 4	
МЕТОДИ АНАЛІЗУ ТРАВМАТИЗМУ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ, АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	55

4.1. Завдання та мета аналізу травматизму, професійних захворювань, аварій.....	55
4.2. Характеристика статистичного, топографічного, монографічного та економічного методів аналізу небезпечних виробничих ситуацій.....	59
4.3. Побудова дерева подій – комплексний метод аналізу небезпечних виробничих ситуацій.....	64
Контрольні запитання.....	70
Самостійна робота студентів.....	70
РОЗДІЛ 5	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА	
УПРВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ.....	73
5.1. Система охорони праці як об'єкт управління.....	73
5.2. Структурно-функціональна схема управління охороною праці.....	77
5.3. Функції, завдання, права й обов'язки працівників структурних підрозділів.....	82
Контрольні запитання.....	87
РОЗДІЛ 6	
ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ВИРОБНИЧИХ СИТУАЦІЙ.....	
6.1. Професійна підготовка з питань охорони праці на виробництві.....	88
6.2. Організація нагляду та контролю за станом охорони праці на підприємстві.....	94
6.3. Складові процедури технічного огляду виробничого обладнання, технологічних процесів, будівель, засобів захисту.....	102
Контрольні запитання.....	108
Самостійна робота.....	109
РОЗДІЛ 7	
ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ РОБОЧИХ МІСЦЬ – ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ПРАЦІ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	
7.1. Класифікація робочих місць на підприємствах виробничих галузей.....	111
7.2. Вимоги охорони праці до організації та оснащення робочих місць підприємства.....	116

7.3. Призначення етапів обслуговування робочих місць підприємства.....	120
Контрольні запитання.....	125
Самостійна робота студента.....	125
РОЗДІЛ 8	
ПОЛІТИКА У ГАЛУЗІ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОБЛІКУ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ, АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	
8.1. Регламентація політики у галузі розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань, аварій міжнародними угодами, задекларованими документами МОП.....	129
8.2. Організація системи попередження виробничої небезпеки на рівні підприємств.....	136
8.3. Підвищення ефективності соціального партнерства у системі профілактики виробничого травматизму.....	141
Контрольні запитання.....	147
РОЗДІЛ 9	
СТАТИСТИКА НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ, АВАРІЙ.....	
9.1. Збирання та оприлюднення статистичних даних щодо нещасних випадків, професійних захворювань, аварійних ситуацій на виробництві, та нещасних випадків по дорозі на роботу і з роботи.....	148
9.2. Загальні пропозиції МОТ щодо порядку надання інформації про виробничий травматизм.....	152
9.3. Статистика нещасних випадків, професійних захворювань на підприємстві.....	157
Контрольні запитання.....	161
Самостійна робота студентів.....	162
РОЗДІЛ 10	
ЗАКОНАДАВЧІ ТА АДМІНІСТРАТИВНІ ЗАХОДИ З ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПРАВИЛ ДОКЛАДУ, ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НЕЩАСНІ ВИПАДКИ, ПРОФЕСІЙНІ ЗАХВОРЮВАННЯ, АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	
10.1. Функції державних установ відносно процедур повідомлення про небезпечні виробничі ситуації.....	166

10.2. Типи інформаційного повідомлення про небезпечні виробничі ситуації на підприємстві.....	169
10.3. Характеристика даних повідомлення про небезпечні виробничі ситуації.....	171
Контрольні запитання.....	176
Самостійна робота студентів.....	177
РОЗДІЛ 11	
РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	
11.1. Обов'язки роботодавця щодо організації та проведення розслідування нещасних випадків на підприємстві.....	181
11.2. Функціональні обов'язки комісії з розслідування нещасних випадків на підприємстві.....	184
11.3. Зміст, строки оформлення, адресати документів щодо проведення розслідування нещасних випадків на підприємстві.....	187
Контрольні запитання.....	190
Самостійна робота студента.....	190
РОЗДІЛ 12	
ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	
12.1. Порядок встановлення зв'язку випадків професійного захворювання з умовами праці на підприємстві.....	195
12.2. Функціональні обов'язки комісії з розслідування випадку професійного захворювання на підприємстві.....	198
12.3. Зміст, строки оформлення, адресати документів з розслідування професійного захворювання на підприємстві.....	204
Контрольні запитання.....	205
Самостійна робота студента.....	206
РОЗДІЛ 13	
ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ АВРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	
13.1 Формування комісії з розслідування аварій: її якісний та кількісний склад, строки роботи, функціональні обов'язки: з'ясування обставин, причин, свідків, винуватців аварій.....	210

13.2. Форма документів, що оформлюються під час проведення розслідування: їх зміст, кількість, строки оформлення, затвердження та зберігання. Види установ і служб, в які передають документи розслідування.....	219
Контрольні запитання.....	221
РОЗДІЛ 14	
СПЕЦІАЛЬНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	223
14.1. Обов'язки роботодавця під час проведення спеціального розслідування.....	223
14.2. Функціональні обов'язки комісії зі спеціального Розслідування.....	227
14.3. Зміст, строки оформлення, адресати документів щодо проведення спеціального розслідування нещасних випадків на виробництві.....	231
Контрольні запитання.....	237
Самостійна робота студента.....	237
РОЗДІЛ 15.	
ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ, ЩО СТАЛИСЯ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	240
15.1. Порядок формування у навчальному закладі комісії з розслідування нещасних випадків, її якісний та кількісний склад залежно від категорії нещасного випадку, строки роботи, функціональні обов'язки: з'ясування причин, свідків, винуватців нещасних випадків.....	240
15.2. Склад комісії, строки роботи та функціональні обов'язки.....	243
15.3. Спеціальне розслідування нещасних випадків. Види нещасних випадків, що підлягають спеціальному розслідуванню. Перелік установ, які повідомляють про спеціальне розслідування.....	246
Контрольні запитання.....	250
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ.....	267

Навчальне видання

ДЕМІДОВА Юлія Євгенівна

ПАВЛЕНКО Тетяна Семенівна

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ
НЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ
В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ТА ОСВІТИ

Навчальний посібник

для студентів вищих навчальних закладів

Роботу до видання рекомендувала проф. Т.В. Гура

Редактори О.В. Козюк, Н.В. Верстюк

План 2014 р., поз. 163

Підп.до друку 2015 р. Формат 60х84 1/16. Папір офсетний.
Riso-друк. Гарнітура Таймс. Ум. друк. арк.
Наклад 100 прим. Зам. № Ціна договірна

Видавничий центр НТУ «ХПІ».
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 3657 від 24.12.2009 р.
61002, Харків, вул. Фрунзе, 21.

Друкарня НТУ «ХПІ» 61002, Харків, вул. Фрунзе, 21